

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἡ ἔρευνα στίς κοινωνικές ἐπιστήμες

Μιά διάλεξη τοῦ Γιώργου Σεφέρη

Γκαλβάνο

Ντέλα Βόλπε:

Γιά τή διαλεκτική

Ἡ Φεντερασιόν Θεσσαλονίκης
καί τό ἐθνικό ζήτημα

Κώστα Ζουράρη, Γιά τούς πρόσφυγες τῆς Ἰνδοκίνας ● Ἄγγελου Ἐλεφάντη, Ἐνοικιάζεται ● Ἄννας Φραγκουδάκη, «Λογική» χειροδικία μέθοδος σωφρονισμοῦ ● Γιώργου Σεφέρη, Μιά διάλεξη, Ἡράκλειο 6.4.1967 ● Μαρίας Ἡλιού, Πραγματικότητες τῆς ἐρευνας στίς κοινωνικές ἐπιστήμες ● René Rémond, «Νέα Δεξιά» ἢ ἡ ἀνά τούς αἰῶνες δεξιά; ● Βασίλη Κάλφα, Γκαλβάνο Ντέλα Βόλπε: «Γιά τή διαλεκτική» ● Γκαλβάνο Ντέλα Βόλπε, Δύο κείμενα ● Φεντερασιόν Θεσσαλονίκης, Δύο ἀνέκδοτα κείμενα τοῦ 1913 ● Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, «Τό ἐλληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο» τοῦ Γ. Β. Λεονταρίτη ● Μαριάνας Δήτσα, «Ἡ ἱστορία τοῦ σουρρεαλισμοῦ» τοῦ Maurice Nadeau ● Πέτρου Πιζάνια, «Ἑλληνες Ἀντιφασίστες στόν Ἰσπανικό Ἐμφύλιο Πόλεμο» τοῦ Μήτσου Παλαιολόγου ● Διονύση Καψάλη, Ἡ πτώση τοῦ πολιτικοῦ βιβλίου ● Χ, Μιά μητέρα ἐξομολογεῖται ● Ἄγγελου Ἐλεφάντη, Γιά τό μονοτονικό ● Βιβλία-περιοδικά.

Μηνιαία ἐπιθεώρηση ● τεῦχ. 28 ● Αὔγουστος – Σεπτέμβριος 1979 ● 60 δρχ.

ο πολιτης

μηνιαία επίθεώρηση Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1979, 60 δρχ.
Κέκροπος 2, Αθήνα (Πλάκα), τηλ. 3245332

περιεχόμενα

Κώστας Ζουράρης	Επίκληση στη χαμένη συνείδηση της Αριστεράς για τούς πρόσφυγες της Ίνδοκίνας	2
Άγγελος Έλεφάντης	Ενοικιάζεται	4
Άννα Φραγκουδάκη	«Λογική» χειροδικία είναι αποδεκτή μέθοδος σωφρονισμού των παιδιών	7
Γιώργος Σεφέρης	Μιά διάλεξη. Ηράκλειο 6.4.1967 [εισαγωγή-επιμέλεια Γιώργη Γιατρομανωλάκη]	10
Μαρία Ήλιού	Πραγματικότητες της έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες	16
René Rémond	«Νέα Δεξιά» ή η ανά τούς αιώνες δεξιά;	21
Βασίλης Κάλφας	Γκαλβάνο Ντέλα Βόλπε: «Γιά τή διαλεκτική»	25
Γκαλβάνο Ντέλα Βόλπε	Δύο κείμενα:	30
	A. Σημείωση για τό λογικό θετικισμό	
	B. Οί διαλογισμοί τής ποίησης	
Φεντερασιόν Θεσσαλονίκης	Δύο ανέκδοτα κείμενα του 1913 για τό έθνικό ζήτημα [πρόλογος, μετάφραση, σημειώσεις Άγγελου Έλεφάντη]	34
Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης	«Τό έλληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο» του Γιώργου Β. Λεονταρίτη	50
Πέτρος Πιζάνιας	«Έλληνες Άντιφασίστες Έθελοντές στόν Ίσπανικό Έμφύλιο Πόλεμο» του Μήτσου Παλαιολόγου	54
Μαριάννα Δήτσα	«Η ιστορία του σουρρεαλισμού» του Maurice Nadeau	56
Βιβλία-Περιοδικά		58
Διονύσης Καψάλης	Ο βίος καί ή πολιτεία	60
X	Μιά μητέρα έξομολογείται	61
Άγγελος Έλεφάντης	Ο λαός άπαιτει νά καταργηθούν οί τόνοι	62

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: έξάμηνη 300 δρχ., έτήσια 600. ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εύρώπης: έξάμηνη 450 δρχ., έτήσια 850. ΗΠΑ-Καναδά (άερ.): έξάμηνη 600 δρχ., έτήσια 1000 ● Για Όργανισμούς, Τράπεζες, Άνών. Έταιρείες. έξάμηνη 500 δρχ., έτήσια 1.000 ● ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ – ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Σπύρος Δελέγκας, Κέκροπος 2, Αθήνα 119, τηλ. 32.45.332 ● ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ Ταχυδρ. Θυρίδα Νο 1762, Πλ. Συντάγματος Αθήνα.

Έκδότης, «Σ. Δελέγκας καί Σία Ο.Ε.» Διευθυντής: Άγγελος Έλεφάντης, ● Φωτοστοιχειοθεσία: Φωτοκύνταρο ΕΠΕ. Βασ. Αλεξάνδρου 2 Χίλτον, τηλ. 748314 ● Έκτύπωση: Άφοί Χρυσοχού, Στυμφαλίας 8 – Περιστερι, τηλ. 5719937 ● Διόρθωση: Παντελής Μπουκάλας ●

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

Ἐπίκληση στή χαμένη συνείδηση τῆς Ἀριστερᾶς γιά τούς πρόσφυγες τῆς Ἰνδοκίνας

Τούς τελευταίους μῆνες παίζεται στίς χῶρες τῆς Ἰνδοκίνας ἡ μεγάλη τραγωδία τοῦ καιροῦ μας: διωγμένοι, κνηνημένοι ἀπό τίς ἐνδοσοσιαλιστικές συρράξεις τῆς περιοχῆς, ἑκατομμύρια γέροι, ἄρρωστοι, γυναικόπαιδα ἀργοπεθαίνουν στίς θάλασσες τῆς Ἀσίας, γιατί οἱ «σοσιαλισμοί» τῶν χωρῶν αὐτῶν τούς ἀρνοῦνται τήν ιδιότητα τοῦ ἐνεργοῦ πολίτη καί τό δικαίωμα νά συμμετέχουν ἰσότιμα στήν ἀνασυγκρότηση τῶν πατρίδων τους.

Ἐνα τεράστιο κίνημα ἀλληλεγγύης, στό ὁποῖο πρωταγωνιστοῦν οἱ ἀριστεροί καί οἱ ἀντιιμπεριαλιστές πού χτύπησαν τή γαλλική ἀποικιοκρατία καί τή γενοκτονία τοῦ ἀμερικανικοῦ πολέμου, ὀργανώνεται σέ ὅλο τόν κόσμο καί ἤδη, στή Γενεύη, τό Βιετνάμ ἀναγκάστηκε νά δεχτεῖ παρατηρητές τῆς ἀνώτατης ἐπιτροπῆς προσφύγων τῆς ΟΗΕ καί νά συντονίσει μέ τίς χῶρες ὑποδοχῆς τό κύμα τῶν Βιετναμέζων καί Καμποτζιανῶν, πού διώχονται ἀπό τίς πατρίδες τους. Ἦδη, οἱ σκανδιναβικές χῶρες, πρωταγωνίστριες στήν ἀντιαμερικανική ἐκστρατεία, ἔχουν διακόψει τή βοήθεια ἑκατοντάδων ἑκατομμύριων δολαρίων πού ἔδιναν στό βιετναμικό καθεστῶς καί διοχετεύουν τά μέσα αὐτά στήν περίθαλψη τῶν προσφύγων.

Ἡ κυβέρνηση Καραμανλῆ, οὐραγός τῆς παγκόσμιας ἀλληλεγγύης, δέχτηκε «συμβολικά» διακόσους πρόσφυγες καί κατήγγειλε τή βιετναμική βαρβαρότητα. Τά κόμματα τῆς ἀριστερᾶς ἀπάντησαν ὀργισμένα, ὅτι ἡ καραμανλική βαρβαρότητα, πού ἀρνεῖται τόν ἐπαναπατρισμό τῶν Ἑλλήνων προσφύγων τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, δέν ἔχει δικαίωμα νά καταγγέλει τή βαρβαρότητα τοῦ γείτονα. Ἐνα μάλιστα κόμμα τῆς ἀριστερᾶς τολμᾷ νά μιλά γιά «δήθεν πρόσφυγες». Τό μαζικό κύμα τῶν προσφύγων, πού φεύγουν ἢ διώχονται σέ τραγικές συνθήκες λιμοκτονίας καί θνησιμότητας εἶναι ἕνα θανάσιμο πλῆγμα στήν ἀξιοπιστία τοῦ ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ καί στήν πολιτική φερεγγυότητα τῶν ἀριστερῶν κινήματων στόν κόσμο. Ξέρουμε νά ἐκτιμῶμε σ' ὅλη τή βάρβαρη ἔκτασή της τήν εὐθύνη τῆς γαλλικῆς ἀποικιοκρατίας, τοῦ ἀμερικανικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ καί τοῦ κινέζικου τυχοδιωκτισμοῦ στό σημερινό δράμα τῶν λαῶν τῆς Ἰνδοκίνας. Ἀδυνατοῦμε ὅμως νά πιστέψουμε ὅτι ὁ σοσιαλισμός ἀρνεῖται νά δείξει ἀγάπη καί ὑπομονή ἀπέναντι σέ τάξεις καί πρόσωπα πού ποτέ δέν εὐθύνονται ὀλοκληρωτικά γιά τήν παρουσία στόν τόπο τους ἐνός πολύ ὑπέρτερου ἱμπεριαλισμοῦ, πού καθυπόταξε τίς κοινωνίες τῆς Ἰνδοκίνας.

Δέν δεχόμαστε πιά νά κλείσουμε τά μάτια καί νά ταλαιπωρήσουμε τή λογική, τίς εἰδήσεις καί τίς μαρτυρίες, πού μᾶς δείχνουν ὅτι ἡ ἔκταση καί ἡ ἀθλιότητα τοῦ προσφυγικοῦ κύματος ὀφείλεται σέ ἀνεξέλεγκτη δυστυχῶς γραφειοκρατική διαφθορά ἐνός τμήματος τῶν στελεχῶν τοῦ καθεστώτος, πού κάτω ἀπό τό πρόσχημα τῆς ἀναδιαπαιδαγώγησης τῶν μὴ ἐπαναστατικῶν τάξεων τροφοδοτοῦν τά κάτεργα πού ὀνομάζονται ἀναμορφωτήρια καί ἀποσποῦν χρήματα ἀπό τούς ἀνεπι-

Δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

θύμητους για να τους επιτρέψουν την έξοδο-πνιγμό με τα πλοία του θανάτου.

Ἀρνούμαστε να δεχθούμε ότι οι γέροι, τα γυναικόπαιδα και τα νήπια που αργοπεθαίνουν από την πείνα και πνίγονται στη θάλασσα έχουν οποιαδήποτε αντιδραστική ή δεξιά πολιτική ιδιότητα.

Ἀπορρίπτουμε την εθνικιστική δυσπιστία. Πού διώχνει εκατοντάδες χιλιάδες Κινέζους, απλώς επειδή είναι Κινέζοι.

Εἰδικά δέ εἰμεις οι Ἕλληνες ἀριστεροί ἀνήκουμε σε μιὰ παράταξη πού δεινοπάθησε ἀπό τήν πολιτική της εὐπιστία και τίς διαφεύσεις τῶν ἐλπίδων της. Ἡ ὑποστήριξή μας στη Βιετναμική Ἐπανάσταση, ὑποστήριξη πού ζήτησαν και ἐκτίμησαν οι ἴδιοι οι σύντροφοί μας του Βιετνάμ, δέν εἶναι οὔτε ἐθελουφλία οὔτε ἀκριτη.

Νομιμοποιούμε να δούμε και να κρίνουμε ότι τό προσφυγικό φαινόμενο τραυματίζει ἀνεπανόρθωτα τήν εὐγένεια της Βιετναμικής Ἐπανάστασης και ζημιώνει τραγικά τήν πορεία της ἀνθρωπότητας πρὸς τό σοσιαλισμό.

Ὅχι, σύντροφοι και συναγωνιστές. Δέν δεχόμαστε τή λογική σας του συμψηφισμού δεξιῶν και ἀριστερῶν ἀθλιότητων. Δέν συμμετέχουμε στην ὑποκρισία της κατευθυνόμενης και μονομεροῦς ὀργῆς σας. Θυμόμαστε τά λόγια του ποιητή μας: εἴμαστε «ὄριμα τέκνα της ὀργῆς». Καί ἡ ὀργή, ὅπως ἡ ἐλευθερία, εἶναι ἀδιαίρετη.

Τά βρέφη, τά νήπια, οι γυναῖκες, οι γέροι πού πεθαίνουν κάθε μέρα στην Ἰνδοκίνα, θύματα της γραφειοκρατικής ἀναλγησίας, δέν εἶναι οὔτε ἀριστεροί οὔτε δεξιοί. Εἶναι ἄνθρωποι πού ὑπάρχουν. Ἡ ἀριστερά παύει να εἶναι ἀριστερά, ὅταν φακελώνει τόν πάσχοντα ἄνθρωπο. Γι αὐτό εἴμαστε ἀπροκατάληπτα ὀργισμένοι. Ὀργισμένοι κατά της Κίνας, για τόν πόλεμο και τήν πείνα πού ἐπέβαλε ὁ στρατιωτικός της περίπατος στό Βιετνάμ. Ὀργισμένοι κατά του παρανοϊκοῦ φασιστικοῦ τέως καθεστώτος της Καμπότζης πού σκότωσε τό μισό πληθυσμό της χώρας στό ὄνομα της ἰδανικής κομμουνιστικῆς πολιτείας. Ἀπελπισμένοι μέ τό Βιετνάμ πού ταλαιπωρεῖ τό λαό του και ἀπειλεῖ τους γειτονικούς. Ὀργισμένοι τέλος κατά της ἑλληνικῆς κομματικῆς ἀριστερᾶς, ἡ ὁποία μέ τήν κατ' ἐπιλογήν ὀργή της κατά του Καραμανλή ἀποσιωπᾷ βέβαια τή δαρβαρότητα τῶν «σοσιαλιστικῶν κρατῶν», πού κατακρατοῦν δεδουλεμένους μισθούς και συντάξεις τῶν προσφύγων συμπατριωτῶν τους, ἐμποδίζοντάς τους ἔτσι τήν παλινόστηση και κωφεύει στις οἰμωγές τῶν μελλοθανάτων «δεξιῶν» βρεφῶν της Ἰνδοκίνας.

Μπορούμε να ἐλπίσουμε ότι κάποια ἀριστερά κόμματα θά ἀποκαταστήσουν τή χαμένη τιμή της ἀριστερᾶς;

Οἱ πολυώνυμες κινήσεις της εἰρήνης μποροῦν τάχα να σκεφτοῦν πῶς κάθε «δεξιό» βρέφος πού πεθαίνει στην Ἰνδοκίνα εἶναι λίγο ἡ εἰρήνη πού σκοτώνεται; Μποροῦν να καταλάβουν οι ἀριστεροί Δῆμοι, οι ἀριστερές «κινήσεις» πῶς πρέπει να νιοθετήσουν μιὰ διετναμέζικη, καμποτζιανή, λαοτινή οἰκογένεια; Μιά ἔστω, συμβολικά, ἀπέναντι στό μίζερο «συμβολισμό» της δεξιάς. Ἑλληνική ἀριστερά θυμήσου: αὐτοί οι πρόσφυγες εἶναι δικοί σου. Μήν ἀφήσεις τή δεξιά να σου τούς μαγαρίσει.

Κώστας Ζουράρης

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

Ἐνοικιάζεται...

Τό δικαίωμα στήν κατοικία, πού ἕνας θεός νά τό κάνει δικαίωμα, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου λειτουργοῦν Ὑπουργεῖα, τά Πολεοδομικά Γραφεῖα, τά σχέδια πόλεως, τά ρυθμιστικά καί τά χωροταξικά προγράμματα, οἱ Ἀρχιτεκτονικές καί Πολυτεχνικές Σχολές, χιλιάδες τεχνικά γραφεῖα, μεσιτικά καταστήματα, ἐργολαβικές ἐπιχειρήσεις, ἕνα δικαίωμα πού γιά τήν ἐξυπηρέτησή του ἔχουν φτιαχτεῖ βιομηχανίες, ὑλικά, θεωρίες, ἐπιστῆμες, τεχνικές, καί ἐπαγγέλματα ἐπί ἐπαγγελμάτων, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἔχουν δομηθεῖ συμφέροντα καί οἰκοδομηθεῖ περιουσίες κυριολεκτικά ἀκίνητες, εἶναι ἕνα περίεργο δικαίωμα πού ἐπιφυλάσσει στους δικαιούχους τήν ὑποχρέωση τοῦ γνωστοῦ κεφαλικοῦ φόρου μέ τό τρομοκρατικό ὄνομα ἐνοίκιον.

Τό δικαίωμα, λοιπόν, στήν κατοικία ἐνοικιάζεται καί ἐνοικιάζεται καλά. Γνωστά καί στους ἰδιοκτῆτες καί τους ἐνοικιαστές, μέ τόν ἄμεσο καί δάνασο τρόπο τῆς καθημερινότητας, τά καθέκαστα αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς καί προσωπικῆς «λεπτομέρειας». Γνωστή ἀκόμη καί ἡ φοβερή προστασία, ἐδῶ κι ἕνα χρόνο, ἀπό τήν Κυβέρνηση μέ τό δῆθεν «πάγωμα» τῶν ἐνοικίων πού μετέτρεψε μιά τεράστια κατηγορία «δικαιούχων» σέ τσιγγάνους καί μπαούλα πού μεταναστεύουν διαρκῶς ἀπό τριάρι σέ δυνάρι, ἀπό ἀθλιότητα σέ βαρβαρότητα, μακαρίζοντας τήν καλή τους τύχη ἂν καταφέρουν νά ἐντειχιστοῦν ξανά σ' ἕνα καινούριο διαμέρισμα καί μάλιστα διαμπερές.

Λέμε πῶς ὅλα αὐτά εἶναι γνωστά, κουραστικῶς πασίγνωστα, ὅπως ἀκόμη ὅτι τήν τελευταία διετία τά ἐνοίκια αὐξήθηκαν κατά 100%, ὅτι οἱ ἐνοικιαστές καταβάλλουν τό 50% τῶν μηνιαίων ἀποδοχῶν τους γιά τό νοίκι, ὅτι ἀναγκάζονται νά ἀποδέχονται τούς «παράνομους» ἐκδισμούς τοῦ ἰδιοκτῆτη γιά νά προκαταβάλουν χωρίς ἀπόδειξη τήν ἀπό 50 ὡς 100% αὐξηση ἂν δέν θέλουν νά γίνουν βαλίτσα, βοηθούντων καί τῶν δικαστηρίων πού ἐλέγχουν μέ ἀκρίβεια τήν ἡμερομηνία λήξεως τοῦ μισθωτηρίου εἰς τās περί ἐξώσεων τῶν δυστροποῦντων μισθωτῶν ὑποθέσεις.

Σέ ὅλα αὐτά ὑπάρχει ἡ ἀτράνταχτη ἀπάντηση τοῦ ἰδιοκτῆτη, δηλαδή τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας: «δικό μου εἶναι, ὅ,τι θέλω τό κάνω». Καί τό κάνει, στίς σημερινές περιστάσεις, νά τοῦ ἀποφέρει 5-7% τό χρόνο ἀπό τά ἐνοίκια ἀλλά μαζί μέ τήν αὐξηση τῆς ὑπεραξίας τοῦ ἀκινήτου νά φτάνει τά 30 μέ 35%, δηλαδή νά διπλασιάζεται σέ 3 μέ 4 χρόνια. Φυσικά οἱ ἰδιοκτῆτες θά σοῦ ἀραδιάσουν ὅλα τά βάσανά τους – τί εἶναι σήμερα 8-10.000 δρχ., μᾶς τά παίρνει ἡ ἐφορεία, χρειάζομαστε ἐπισκενές, κι ὕστερα τά παιδιά τῶν νοικάρηδων τά χάλασαν ὅλα, ἔγραψαν στους τοίχους – τόσο πού σοῦ ἔρχεται νά κάνεις ἔρανο γιά νά τοῦς συνδράμεις. Ἡ παρακάτω ὅμως στατιστική πού δημοσιεύτηκε στήν Καθημερινή (2-3 Σεπτ. 1979) εἶναι ἀμείλιχτα εὔγλωττη γιά τήν ἐπονείδιστη κερδοσκοπία στήν ὁποία καταλήγει τό δικαίωμα στήν κατοικία. Ἀντιγράφουμε:

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

Μιά μελέτη της 5ετίας Αύγουστος 1974 – Αύγουστος 1979 σέ πέντε χαρακτηριστικές περιοχές της πρωτεύουσας μάς δίνει τήν ακόλουθη εικόνα, σχετικά μέ τήν πορεία της αξίας τών ακινήτων καί τών ένοικίων.

- **ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ:** 'Η αξία ενός κεντρικού ακινήτου τό 1974 κυμαινόταν γύρω στίς 12-14.000 δρχ. τό τετραγωνικό μέτρο, τό 1977 έφτασε στίς 15.000-23.000 δρχ., τό 1978 στίς 17.500-31.100 δρχ. καί σήμερα κυμαίνεται γύρω στίς 26-37.000 δρχ. Σέ περιφερειακό ακίνητο οί τιμές ήταν 9-13.500 δρχ., 12.500-15.000 δρχ., 14.500-18.000 καί 20-29.500 δρχ. αντίστοιχα.

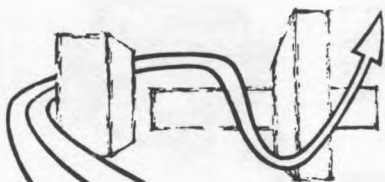
Παράλληλα τά ένοίκια κυμαίνονταν τό 1974 για κεντρικά ακίνητα στίς 40-60 δρχ. τό τετραγωνικό μέτρο, τό 1977 στίς 40-65 δρχ., τό 1978 στίς 90-175 δρχ. καί τό 1980 στίς 90-180 δρχ. Στά περιφερειακά ακίνητα οί τιμές τών ένοικίων ήταν 32-40 δρχ., 32-50 δρχ., 65-100 δρχ., καί 70-110 δρχ. αντίστοιχα.

- **ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΟΙ:** 'Αξία κεντρικού ακινήτου τό 1974 (σέ παρένθεση θά αναφέρεται ή αξία περιφερειακού ακινήτου) 12 έως 16.000 δρχ. τό τετραγωνικό μέτρο (9-12.000 δρχ.), τό 1977 12-24.000 δρχ. (10-16.000 δρχ.) τό 1978 17.500-34.000 δρχ. (14.500-19.000 δρχ.) καί τό 1979 29-39.000 δρχ. (20-30.000 δρχ.)

Παράλληλα τά ένοίκια στήν ίδια περιοχή κυμαίνονταν τό τετραγωνικό μέτρο τό 1974 στίς 40-50 δρχ., (26-40 δρχ.) τό 1977 στίς 50-115 δρχ. (30-45 δρχ.), τό 1978 στίς 70-115 δρχ. (50-75 δρχ.) καί τό 1979 στίς 90-180 δρχ. (80-130 δρχ.)

- **ΖΩΓΡΑΦΟΥ:** 'Αξία κεντρικού ακινήτου (περιφερειακού) ανά τετραγωνικό μέτρο κυμαινόταν τό 1974 στίς 8.500-10.500 δρχ. (8-10.000 δρχ.), τό 1977 στίς 12.500-19.000 δρχ. (9-13.000 δρχ.), τό 1978 στίς 16.500-25.000 δρχ. (12.500-17.000 δρχ.) καί τό 1979 στίς 20-29.000 δρχ. (19-25.000 δρχ.) 'Αντίστοιχα τά ένοίκια ακολούθησαν τήν ακόλουθη πορεία: τό 1974 33-50 δρχ. ανά τ.μ. (29-43 δρχ.) τό 1977 40-70 δρχ. (29-45 δρχ.), τό 1978 50-90 δρχ. (40-70 δρχ.) καί τό 1979 80-215 δρχ. (70-100 δρχ.).

- **ΚΥΨΕΛΗ:** 'Αξία κεντρικού ακινήτου (περιφερειακού) ανά τετραγωνικό μέτρο τό 1974 10-13.000 δρχ. (8-10.000 δρχ.), τό 1977 16-26.000 δρχ. (10-13.000 δρχ.) τό 1978 17.500 – 30.000 δρχ. (15.800-23.500 δρχ.) καί τό 1979 22-35.000 δρχ. (15.500-24.500 δρχ.) 'Αντίστοιχα τά ένοίκια ακολούθησαν τήν ακόλουθη πορεία: τό 1974 ήταν 35-50 δρχ. (30-40 δρχ.), τό 1977 40-100 δρχ. (30-45 δρχ.) τό 1978 70-100 δρχ. (50-70 δρχ.) καί τό 1979 80-135 δρχ. (70-100 δρχ.).

Δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

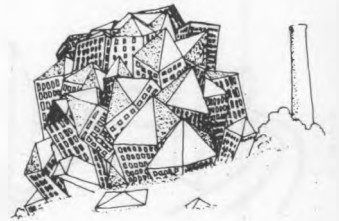
• ΠΑΓΚΡΑΤΙ: Άξια ακινήτου κεντρικού (περιφερειακού) τό 1974 10-16.000 δρχ. (9-12.000 δρχ.), τό 1977 12.500-23.000 δρχ. (9-15.000 δρχ.) τό 1978 14.500-26.000 δρχ. (11-17.500 δρχ.) και τό 1979 19-34.000 δρχ. (18.500-26.000 δρχ.) Άντίστοιχα τά ένοίκια ήταν τό 1974 39-50 δρχ. (40-45 δρχ.), τό 1977 50-80 δρχ. (40-50 δρχ.), τό 1978 60-90 δρχ. (50-70) και τό 1979 90-150 δρχ. (80-110 δρχ.).

Όμως ποιοί είναι αυτοί οί κερδοσκόποι; Βεβαίως οί μεγάλες οικοδομικές επιχειρήσεις, οί διομηχανίες υλικών κλπ. τούς όποιους όμως συναγωνίζονται σέ άγριότητα, και συχνότατα τούς ξεπερνούν, οί συμπαθείς μικροϊδιοκτήται συμπολίτες μας πού ακούμπησαν τίς άποταμιεύσεις τους σέ κάποιο διαμερισμάκι, άποκούμπι γιά τά γηρατεία, μελλοντικό προικιών, μιά σίγουρη επένδυση τέλος πάντων. Άπλός λαός κι αυτοί, «φτωχομεσαίοι» μικροαστοί, συνταξιούχοι, συχνότατα ακόμα και «σοσιαλιστές» εναντίον του κατεστημένου, δεμένοι με δεσμούς ιδρώτα, αίματος και άγχους με τά ένοικιαζόμενα τετραγωνικά τους και τό θερνίκι του παρκέ πού καταστρέφουν τά παιδιά των ένοικιαστών.

Η κυβέρνηση μελετά, λένε, την παράταση της ισχύος του προεδρικού διατάγματος πού πάγωσε την αύξηση των ένοικιών. Φοβάται όμως ότι αν μέν αρθει ό αγορανομικός έλεγχος θά προκληθει γενική τιμαριθμική αύξηση 2-2,5 μονάδων, αν δε υπαχθούν οί ένοικιάσεις σέ άπστηρό αγορανομικό έλεγχο με παράλληλο περιορισμό της δυνατότητας έξωσης αυτό θά σημαίνει ένοικιοστάσιο πού θά επιφέρει σημαντική μείωση της οικοδομικής δραστηριότητας με πολλές δυσάρεστες συνέπειες. Γιά νά μεταφράσουμε αυτό τό λόγο σέ πιό συγκεκριμένα πράγματα ή ουσιαστική προστασία του δικαιώματος στην κατοικία θά σημαίνει άμεση αντίθεση της κυβέρνησης με όλο τό πλέγμα συμφερόντων μικροϊδιοκτητών, μεγαλοϊδιοκτητών, εργολάβων, Τραπεζών και πολλαπλών υπηρεσιών, πράγμα πού θά έχει πολιτικές απώλειες άγνωστων, ίσως, διαστάσεων. Συμπέρασμα: μή θίγετε τά καλώς κείμενα, ό τι τό δικαίωμα της ιδιοκτησίας ιερών. Κάρπωση, χρήση και, κυρίως, κατάχρηση.

Με τό γενικό κυνισμό πού επικρατεί, τό ότι δέν προασπίζεται ουσιαστικά τό δικαίωμα των ανθρώπων στην κατοικία αποτελεί φυσική συνέπεια. Τό άφύσικο είναι ότι έχει καταγραφεί κι αυτό τό ζήτημα στη σφαίρα του ιδιωτικού. Ό καθένας καλείται νά λύσει τό ζήτημά του ατομικά, σάν προσωπική περίπτωση πού είναι τό πού και πώς θά μείνεις, θά ζήσεις και θά πεθάνεις. Η τρέχουσα πολιτική δέν ασχολείται με τέτοιες «λεπτομέρειες». Πού ν' αφήσουν καιρό τά φεστιβάλ και ό εκπολιτιστικός όργασμός. Βέβαια οί διακηρύξεις και οί έπερωτήσεις στη Βουλή άφθονούν - όχι όμως οί άγώνες. Ίσως όμως και οί άγώνες νά είναι δύσκολοι καθώς έχουμε μετατρέψει την ανάγκη μας γιά κατοικία σέ λαχάνιασμα γιά ιδιοκτησία.

Άγγελος Έλεφάντης

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

«Λογική» χειροδικία είναι αποδεκτή μέθοδος σωφρονισμού τῶν παιδιῶν

Στίς 17 Ἰουλίου, στή Θεσσαλονίκη, τό αὐτόφωρο τριμελές Πλημμελειοδικεῖο μέ εἰσαγγελέα τόν κ. Β. Μαρκή καί πρόεδρο τοῦ δικαστηρίου τόν κ. Φ. Κεσετζίδη ἐκδίκασε τήν ἀκόλουθη ὑπόθεση. Ὁ κατηγορούμενος, Γιάννης Ἀθανασέλος, 33 χρονῶ, ἐργάτης ἀπό τό χωριό Φιλαδέλφειο, δικάστηκε γιά πρόκληση σωματικῆς βλάβης στή ὀχτάχρονη κόρη του Μαργαρίτα. «Τῆς ἔδωσα ἓνα μπάτσο, ὅπως καί μένα μ' ἔδερνε ὁ πατέρας μου», ἀπολογήθηκε ὁ κατηγορούμενος καί δήλωσε φωναχτά πῶς ἀγαπάει τήν κόρη του καί πῶς ὑπόσχεται νά μὴν τήν ξαναδείρει.

Τό δικαστήριό τόν ἀθώωσε μέ τό σκεπτικό ὅτι ἡ χειροδικία δέ γινόταν «σοστηματικά», ἀναγνωρίζοντας συνάμα στό γονέα τό «δικαίωμα» χειροδικίας «ἐντός τῶν λογικῶν ὁρίων».

Μέ ἄλλα λόγια τό δικαστήριό ἔκρινε τή χειροδικία «λογική» καί ἀθώωσε τόν κατηγορούμενο. Δέν ξέρω ἂν ὁ τυχαῖος ἀναγνώστης τῆς κατάθεσης θά ἔβρισκε λογική ἢ ἄλογη τή χειροδικία ἀπό τήν περιγραφή τῆς προφανέστατα ἐντρομῆς μικρῆς μάρτυρος κατηγορίας. Πάντως θά τήν ἔβρισκε σίγουρα βάρβαρη. Φυσικά, ὁ καθένας καταλαβαίνει ὅτι γιά νά θρεθεῖ στό δικαστήριό μιά τέτοια περίπτωση τόσο συχνή καί κοινότητα στήν κοινωνία μας, ὁ πατέρας ἔχει σίγουρα ξεπεράσει μέ τή συμπεριφορά του ὅλα τά ὅρια ἀνοχῆς τῆς κοινωνικῆς ὁμάδας μέσα στήν ὁποία ζεῖ, καί δυστυχῶς ξέρουμε πῶς ἡ ἀνοχή αὐτή εἶναι ὑπερβολικά μεγάλη. Γιά νά γίνει προσφυγή στίς ἀρχές, ἐπειδή ἓνας πατέρας δέρνει τό παιδί του θά πρέπει νά κινδυνεύει ἂν ὄχι ἡ ζωή τουλάχιστον ἡ σωματική καί ψυχική ἀκεραιότητα τοῦ παιδιοῦ.

Εἶναι τόσο βαθιά ριζωμένη στήν κοινή λογική ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ πατέρας ἔχει δικαίωμα νά κάνει τό παιδί του ὅ,τι θέλει. Θεωρεῖται τόσο πλατιά φυσικό νά δέρνει τό παιδί του.

Τό πρόβλημα βέβαια δέν εἶναι παιδαγωγικό, ἀλλά κοινωνικό. Δέν εἶναι παιδαγωγικό οὔτε στή διάσταση πού τό ἔβαλε ὁ κατηγορούμενος, μέ τή σχεδόν ἀφοπλιστική φράση «μέ ἔδερνε καί μένα ὁ πατέρας μου». Εἶναι κοινωνικό καί ιδεολογικό. Ἡ δικαστική ἀρχή ἀποφαίνεται γιά τήν ἀσκηση βίας καί τή καταπάτηση τῶν ἀντίστοιχων ἀρθρῶν τῆς διακήρυξης τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, λέγοντας μέ τή θετική, ἐπίσημη, κοινωνική φωνή της: ὅταν ἡ βία εἶναι «λογική» ἐπιτρέπεται.

Ἡ βία ὡστόσο εἶναι πάντα «λογική». Ἀκόμα καί στίς πιό τερατώδεις ἐκφράσεις πού πῆρε ποτέ στήν ἱστορία, ἡ βία ἦταν «λογική» καί ἀποτελεσματική.

Μέ ἄλλα λόγια, τό πρόβλημα πού φωτίζει ἡ κοινότητα αὐτή περίπτωση δέν εἶναι καθόλου τό ἠθικό ζήτημα, ἂν εἶναι σωστό (τί εἰρωνεία: διανύουμε τό «ἔτος τοῦ παιδιοῦ») νά δέρνουμε τά καημένα τά παιδιά. Ἄλλωστε, τυχερή, θά μπορούσε νά πεῖ κανεῖς, εἶναι ἡ μικρή

Δια γυμνου οφθαλμου Δια γυμνου οφθαλμου

μάρτυς κατηγορίας: αν ήταν δέκα χρόνια μεγαλύτερη δε θα την έδερναν επειδή έκανε άταξιες, θα τη μαχαιρώναν επειδή πρόσβαλε την οικογενειακή τιμή, με τό γνωστό και αιώνιο τρόπο πού η οικογενειακή τιμή συνηθίζει να προσβάλλεται στην κοινωνία εκείνη όπου βασιλεύει ή «λογική» βία και τό δίκιο τών ισχυρών.

Είναι αλήθεια ότι περισσότερο δύστηνος απ' ότιδήποτε άλλο εμφανίζεται ο κατηγορούμενος πατέρας. Για να δικαιολογηθεί θυμήθηκε πώς τόν έδερνε ο πατέρας του και διηγήθηκε πώς ή οικογενειακή του ζωή δέν ήταν ρόδινη. Ποιός ξέρει αν δέν τόν έδερνε κι ο δάσκαλός του στό σχολείο, ή αν δέν τόν ταπεινώνουν τά άφεντικά του κάθε στιγμή· σίγουρα τόν ποδοπάτησε κάποιος λοχίας στό στρατό, τόν φόβισε κάποιος άλλος εκπρόσωπος τής εξουσίας. Μπαίνει στους τέσσερις τοίχους του σπιτιού του, όπου και μόνο είναι αυτός ή εξουσία, και εκδικείται για όλα.

Τό πρόβλημα πράγματι δέν είναι ο κατηγορούμενος πατέρας, αλλά οι αξίες πού αναπαράγει ο οποίος κρατικός θεσμός. Η χειροδικία, εξήγησε ο πρόεδρος του δικαστηρίου, είναι μέθοδος σωφρονισμού τών παιδιών, άποδεκτή από τόν καιρό τής αρχαιότητας. Με άλλα λόγια, ή δικαιοσύνη θεωρεί φυσικό και από αρχαιοτάτων χρόνων κατοχυρωμένο τό πατρικό αυτό δικαίωμα. Τό σημαντικότερο είναι πράγματι τό σκεπτικό και ο τρόπος αντιμετώπισης του θέματος. Όταν ο πρόεδρος του δικαστηρίου ρωτάει τή μικρή μάρτυρα κατηγορίας αν «έπιθυμεί» τήν τιμωρία του πατέρα της και τό παιδί, προφανώς φοβισμένο ανάμεσα σε τόσες ανστηρές πατρικές μορφές, αποφεύγει ν' απαντήσει, αναρωτιέται κανείς τί «κέρδισε ή κοινωνία» από αυτή τή δίκη. Όπως είπε ο εισαγγελέας στην αγόρευσή του: «Η κοινωνία δέν έχει να κερδίσει τίποτα από τήν καταδίκη του κατηγορουμένου, πού, αν κλειστεί στις φυλακές, θ' αφήσει μόνη τή γυναίκα και τά τρία παιδιά του». Τί εικόνα διαμόρφωσε άραγε ή οχτάχρονη Μαργαρίτα Άθανασέλου για τήν κοινωνία, όταν μετά τήν άθωωτική απόφαση κλαίει γοερά και άρνεϊται ν' ακολουθήσει τόν πατέρα της;

Άννα Φραγκουδάκη

ΚΑΘΕ ΠΡΟΙ

αφραγε

διαβαγε

διαβιδε

την **ΑΥΓΗ**

τη δίκη 68

ΦΩΝΗ

ΘΟΥΡΙΟΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΟ όργανο του
'ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟΥ'

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΕΝΝΙΑΧΡΟΝΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

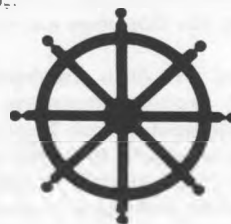
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Θ. ΓΕΡΟΥ — Γ. Κ. ΜΩΡΑΪΤΟΥ

1. ΧΡΗΣΤΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ. (Βιβλίο για το δάσκαλο και το μαθητή).	Δρχ. 300
2. ΓΙΑΝΝΗ ΛΑΜΠΡΑΚΗ: ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΧΡΗΣΤΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ.	Δρχ. 120
3. ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ ΓΕΡΟΥ: ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ Τάξη Γ'.	Δρχ. 250
Το βιβλίο του δασκάλου.	
4. ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ ΓΕΡΟΥ: ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ. Τάξη Δ'. Το βιβλίο του δασκάλου.	Δρχ. 250
5. ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ ΓΕΡΟΥ: ΜΑΘΑΙΝΩ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ. Στην 3η Δημοτικού. Το βιβλίο του μαθητή.	Δρχ. 100
6. ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ ΓΕΡΟΥ: ΔΙΔΑΣΚΩ ΤΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΣΤΗΝ 3η Τάξη Δημοτικού. Το βιβλίο του δασκάλου.	Δρχ. 100
7. ΧΡΗΣΤΙΝΑΣ ΣΙΜΑΤΟΥ: ΟΜΗΡΟΥ ΟΔΥΣΣΕΙΑ. Συστηματική και μεθοδική ανάλυση του έργου.	Δρχ. 200
8. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΝΙΚΑ: ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΑ. Συστηματική και μεθοδική ανάλυση του έργου.	Δρχ. 200
9. ΜΑΡΙΑΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ: ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ. (Σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα. Τα κείμενα του σχολικού βιβλίου της Α' Τάξης του Γυμνασίου)	Δρχ. 200
10. ΘΕΟΔΟΣΗ ΠΓΛΑΡΙΝΟΥ: ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ. (Σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα. Τα κείμενα του σχολικού βιβλίου της Β' Τάξης του Γυμνασίου).	Δρχ. 200
11. Γ. Ε. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ — Γ. Κ. ΜΩΡΑΪΤΗ: ΕΠΙΤΟΜΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ. Για τις τάξεις: Α', Β', Γ', Γυμνασίου.	Δρχ. 200
12. ΠΕΡΙΑΨΕΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ (Από το βιβλίο του ΟΕΔΒ). Ερωτήσεις της ιστορίας και οι απαντήσεις τους. Επιμέλεια: Γ. Κ. Μωραΐτη.	Δρχ. 250

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΕΝΝΙΑΧΡΟΝΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΚΩΝ & ΒΟΗΘΗΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ Ε.Π.Ε
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΗ: ΑΔΕΛΦΟΙ ΤΟΛΙΔΗ ΣΟΛΩΝΟΣ 71 - 36 11 318

Μιά διάλεξη του Γιώργου Σεφέρη

Ἡράκλειο 6.4.1967

Στις 6 Ἀπριλίου 1967, ἡμέρα Πέμπτη, ὁ Γιώργος Σεφέρης, προσκαλεσμένος ἀπὸ τὸ παράρτημα τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων τοῦ Ἡρακλείου Κρήτης, δίνει μιὰ διάλεξη στὴν αἴθουσα τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς πόλης. Ἐνωρίτερα τὸ Λύκειο Ἑλληνίδων μὲ «πρόσκλησή» του, δημοσιευμένη στὸν τοπικὸ τύπο, καλεῖ τὸ κοινὸ τοῦ Ἡρακλείου νὰ παρευρεθεῖ στὴ διάλεξη κατὰ τὴν ὁποία ὁ Σεφέρης «θὰ διαβάσει ποιήματά του καὶ θὰ μιλήσει γι' αὐτά». Ἀπὸ τὶς περιγραφές τῶν ἐφημερίδων τῆς πόλης φαίνεται ὅτι ὁ λαὸς τοῦ Ἡρακλείου τίμησε μὲ ἀθρόα προσέλευση τὸν ποιητὴ καὶ παρακολούθησε μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον «τὴν κατανυκτικὴν πραγματικὰ ὁμιλίαν». Πολλοὶ ὁμως ἔμειναν, ἀπὸ ἔλλειψη χώρου, ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοῦ Ἐπιμελητηρίου μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ κάποια ἀταξία, ὅπως γράφει σὲ ἐπιστολὴ του στὴ «Μεσόγειο» (8-4-1967) ἐνοχλημένος δικηγόρος τῆς πόλης. Ὁ ἐπιστολογράφος εὐχαριστεῖ πρῶτα τοὺς διοργανωτὲς τῆς ἐκδήλωσης καὶ ἀφοῦ ὁμολογήσει ὅτι «ἡ ποίησις δὲν εἶναι εὐκόλως καταληπτὴ», συνεχίζει: «ἀλλὰ ὁ ποιητὴς κατάρθωσε νὰ μᾶς μεταδώσῃ ἂν ὄχι πλήρως τὰ διανοήματά του, τουλάχιστον τὴν ἱεράν του συγκίνησην, τόσοσὺν ὅταν ὠμίλει διὰ τὸν πεζὸν λόγον, παρά τὰ ἐμπόδια τῶν ποιητικῶν του πτερῶν, ὅσων καὶ ὅταν ἐπέτα εἰς τὰ ὕψη μὲ τὰ πτερά τῆς ποιήσεως ἔχων μαζί του καὶ τὰ ἐφόδια τοῦ πεζοῦ λόγου». Ὅμως τὸ θέμα τῆς ἐπιστολῆς εἶναι ἡ «ἀπρέπεια» πού δημιουργήθηκε ὅταν «πολλοὶ κυρίαὶ καὶ δεσποινίδες ἔμειναν ἐκτὸς τοῦ νυμφῶνος καὶ ἀντὶ νὰ ἀποχωρήσουν ἢ νὰ ἐντείνουν τὴν προσοχὴν των διὰ νὰ ἀκούσουν καὶ αὐταὶ κάτι, ἤρχισαν τὸ κουτσομπολιὸ των καὶ ὠμίλουν περὶ πάντων... Τὴν κατάστασιν ἀντελήφθη ὁ ποιητὴς καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν δύο ἢ τρεῖς φορές ἠρώτησεν μὲ εὐγένειαν ἐάν τὸν ἀκούωμεν, εἰς τὸ τέλος ὁμως ἀνεφέρθη καὶ εἰς τὸν θόρυβον καὶ παρεκάλεσεν νὰ σταματήσῃ».

Φαίνεται ὁμως ὅτι ὅσοι κατάφεραν νὰ ἀκούσουν τὴ διάλεξη ἐντυπωσιάσθηκαν ἀπὸ τὸ ὕφος καὶ τὸν τρόπο τῆς ὁμιλίας τοῦ Σεφέρη. Ἔτσι λ.χ. ἡ «Πρωινή» τοῦ Ἡρακλείου (8-4-1967) σὲ ἄρθρο πού τιτλοφορεῖ «Δυὸ ὥρες μὲ τὸν Γ. Σεφέρη. Ἡ προχθεσινὴ ὁμιλία στὴν πόλῃ μας τοῦ κορυφαίου Ἑλληνα ποιητῆ» γράφει πῶς τὸ ἀκροατήριον «χάρηκε τὸ λιτό κι ἐπιγραμματικὸν λόγον τοῦ κορυφαίου ποιητῆ, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴν δημιούργησε μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ τὸν αὐθορμητισμὸν του θερμὴ

καὶ οἰκεία ἀτμόσφαιρα... Ἡ διάλεξη ἦταν σὲ ρυθμὸ συνομιλίας ἢ ἐκμυστηρεύσεων προσωπικῶν».

Τὸ κείμενο τῆς διάλεξης τοῦ Σεφέρη προέρχεται ἀπὸ τὶς ἀνέκδοτες ἡμερολογιακὲς σημειώσεις αὐτῆς τῆς ἐποχῆς μὲ τὴν πληροφορία ὅτι ἡ προετοιμασία τῆς κράτησε ἀπὸ τὶς 31-3 ὡς τὶς 5-4-1967. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ὁμιλία ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μιὰ σημείωση στὴν κορυφὴ τοῦ χειρογράφου ὁ Σεφέρης διάβασε τὰ ἐξῆς ποιήματα: Τὴν «Μπαλάδα», γραμμὴν τὸ Νοέμβριον τοῦ 1931 στὸ Λονδίνο στὴ γλώσσα τοῦ Ἐρωτόκριτου (8λ. *Μέρες*, Β', 24 Αὐγ. 1931 - 12 Φεβρ. 1934, σ. 20). Ἡ «Μπαλάδα» δημοσιεύεται, γιὰ πρώτη φορά, λίγες μέρες μετὰ ἀπὸ τὴν διάλεξη, (12-4-1967), στὴν ἐφημερίδα «Μεσόγειο», ὕστερα ἀπὸ «ζωηρὰ ἐπιθυμία τοῦ πολυπληθοῦς κοινού», (πρβλ. *Τετράδιο Γυμνασμάτων*, Β', σ. 152-3). Στὴ συνέχεια διαβάζει μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸν Ἐρωτικὸν Λόγον, τὸ «Θερινὸ Ἡλιοστάσι» ἀπὸ τὰ *Τρία κρυφὰ ποιήματα* καὶ τὴν «Ἐγκωμη». Πρὶν ὁμως ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ποιημάτων, ὁ Σεφέρης, γιὰ νὰ δείξῃ τί ὀφείλει ὡς ποιητὴς στὸν πεζὸν λόγον, διαβάζει τρία ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ πεζὰ ἐκεῖνα κείμενα πού τὸν ἐπηρέασαν περισσότερο στὸ ἔργο του. Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ *Ἀποκάλυψη* τοῦ Ἰωάννη, πού πρόσφατα (1966) μεταγράφει στὰ νεοελληνικά. Στὸ σχετικὸ σημεῖον τοῦ χειρογράφου ὁ Σεφέρης ἀναφέρει μὲ κόκκινον μελάνιν τὴ σελίδα 141 τῆς *Ἀποκάλυψης*. Τὰ ἄλλα δύο κείμενα εἶναι ἡ *Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος* τοῦ Σολωμοῦ καὶ τὰ *Ἀπομνημονεύματα* τοῦ Μακρυγιάννη, ἀλλὰ τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα δὲν σημειώνονται. Σύμφωνα ὁμως μὲ τὴν Κυρία Σεφέρη, πού ἦταν παρούσα στὴ διάλεξη, εἶναι πιθανόν νὰ διαβάσθηκε τὸ ἀπόσπασμα ἐκεῖνον τοῦ Μακρυγιάννη πού ἀναφέρεται στὸ περιστατικὸν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου (Β' 258) καὶ παρατίθεται στὴ μελέτη «Ἐνας Ἕλληνας - ὁ Μακρυγιάννης», *Δοκίμους Α'*, σ. 255κ. (3η ἐκδ.). Τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν *Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος* ἴσως προέρχεται ἀπὸ τὸ 6ο κεφάλαιον «Τὸ μέλλοντα γενάμενον παρόν». Ἡ κακία εἶναι τὸ τέλος». Γιὰ τὶς πληροφορίες αὐτὲς καὶ γιὰ τὴν ὄλη βοήθεια εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὴν Κυρία Σεφέρη.

Ἡ διάλεξη εἶναι ὀργανωμένη σὲ δύο μέρη. Στὸ πρῶτον, στὸ θεωρητικόν, ὁ Σεφέρης μὲ ὕψος πραγματικὰ «λιτό καὶ ἐπιγραμματικόν» συνδιαλέγεται μὲ τὸ κοινόν, τὸ εἰδοποιεῖ καὶ τὸ προετοιμάζει γιὰ τὰ ποιητικὰ κείμενα πού θὰ ἀκολουθήσουν. Τὰ προτασσόμενα πεζὰ κείμενα ἔχουν σκοπὸν καὶ νὰ μυή-

σουν τούς άκροατές στην «ποιητική» του Σεφέρη, καθώς ο ίδιος όμολογεί τις όφειλές του, αλλά και νά αποτελέσουν τό συναισθηματικό βάθρο από όπου θά άκουστούν τά ποιήματα. Παρουσιάζονται σύμφωνα μέ τή χρονολογική τους τάξη, έχουν σχέση μέ βασικά θιώματα του κοινού (θρησκεία, πατρίδα), φαίνονται εύληπτα και κατανοητά αλλά ούτε «λαϊκίζουν» ούτε είναι φτιαχτά λογοτεχνικά κείμενα. Είναι, αντίθετα, τά καλύτερα δείγματα πρωτογενούς λαϊκού λόγου και όπως όλα τά γνήσια άφηγηματικά κείμενα χαρακτηρίζονται από τήν καιρία και τήν ποιητικά φορτισμένη λέξη. Τά τέσσερα ποιητικά κείμενα πού διαλέγει ο Σεφέρης έχουν κι αυτά κάποιο συγκεκριμένο στόχο. Μέ τήν «Μπαλάδα» τό κοινό πληροφορείται (μέ μία πολύ

οικεία γλώσσα) τίς δυσκολίες και τήν επίπονη άσκηση του «χειροτέχνη» ποιητή. Άπο εκεί η πρόσβαση στον Έρωτικό Λόγο (γλωσσικά τουλάχιστο) είναι εύκολη, ενώ μέ τό «Θερινό Ήλιοστάσι» ο ποιητής, πού προσφέρει μία μικρή αλλά ενδιαφέρουσα «ανάλυση», θέλει νά δείξει πού κλείνει ο κύκλος του. Η «Έγκωμη», τέλος, είναι τό καλύτερο παράδειγμα άφομοιωμένου παραδοσιακού λόγου και ή συγκεκριμένη έκφραση τής σεφερικής ποιητικής τέχνης.

Έδώ, τά παρατιθέμενα κείμενα είναι απλώς ένδεικτικά. Η στίξη είναι του Σεφέρη και σαφώς συνεργεί στο νά άκουστεί ο λόγος.

Γιώργης Γιατρομαωλάκης

Η διάλεξη

Αισθάνομαι μεγάλη χαρά πού, επιτέλους, άξιώθηκα νά έχω τήν αποψινή βραδιά. Τό τί μέ συνδέει μέ τήν Κρήτη δέν είναι ή περίπτωση νά είπωθει τώρα. Μόνο ένα πράγμα θά έλεγα, πού δέν άφορά μόνο τό νησί σας. Έμεις πού ερχόμαστε από τήν πρωτεύουσα προς εσάς, δέν ερχόμαστε μόνο για νά σας πούμε ό,τι μπορούμε νά πούμε, αλλά κυρίως για νά μάθουμε από σας: για νά πάρουμε άμπάρτζα. Για μάς τουλάχιστο, ή Άθήνα δέν ταυτίζεται μέ τήν Έλλάδα, όσο και νά τή σπρώχνουν προς τά εκεί διάφορες φαντασίες και διάφορες σύγχρονες μηχανές. Εύχομαι νά μήν ταυτισθεί ποτέ.

Πρόκειται νά περάσω τούτη τήν ώρα κοντά σας διαδάζοντας ποιήματά μου. Αυτό έχει, για μένα, μία δυσάρεστη πλευρά: δέ μ' άρέσει νά ασχολούμαι πολύ μέ τόν έαυτό μου. Άλλά συλλογίζεται κανείς ότι τά ποιήματα ενός όρισμένου προσώπου πάνε νά τ' άκούσουν όσοι έχουν τό ενδιαφέρον. Είναι, ίσως, μία άπλοϊκή σκέψη, αλλά είναι και μία παρηγοριά.

Τήν περασμένη εβδομάδα, μιλώντας στους φοιτητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, παρατηρούσα ότι, στη λογοτεχνία μας οι ποιητές έχουν τή ροπή νά περιφρονούν τά διδάγματα του πεζού λόγου. Είναι φυσικό, θά έλεγε κανείς, νά μαθαίνει ο ποιητής από τόν ποιητή. Βέβαια στα πρώτο κοίταγμα έτσι πρέπει νά είναι. Ωστόσο, πρέπει νά μήν τό ξεχνούμε: ο ποιητής, αν άληθινά είναι ποιητής, προορίζεται νά γίνει άρχοντας και κυρίαρχος τής γλώσσας του, και γι' αυτό τήν αισθάνομαι σαν ένα είδος περιορισμού αυτή τή ροπή πού φτάνει κάποτε ως τό νά δυσκολεύεται ο ποιητής νά έκφραστεί σέ πρόζα. Έχουμε αρκετά παραδείγματα. Τά φτερά τους τούς έμποδίζουν νά περπατήσουν, έλεε κάποιος κριτικός μας, επαναλαμβάνοντας τό γνωστό στίχο του Baudelaire. Άλλά μ' ένοχλεί νά βλέπω τόν ποιητή νά παραπατά μερδεμένος στα φτερά του. Η γλώσσα πού μάς έδόθηκε είναι ενιαία, νομίζω. Άν ή ποίησή μας δείχνει τήν άρμονία τής έκφρασής μας, ωστόσο τίς κλειδώσές της, τούς άρμούς της, στον πεζό λόγο μπορούμε νά τούς μελετήσουμε από κοντά. Τό πρώτο παράδειγμα πού θέλω νά σας δώσω είναι από τήν Άποκάλυψη:

Και οι έμποροι τής γής κλαίνε και θλίβονται γι' αυτήν, τί κανένas πιά δέν αγοράζει τά φορτώματά τους·

φορτώματα χρυσάφι κι ασήμι και λιθάρια πολύτιμα και μαργαριτάρια και ακριβό λινό και πορφύρα και μεταξωτά και κόκκινα και κάθε ξύλο άρωματικό και κάθε σκεύος φιλντισέ-

νιο και κάθε σκευός από ξύλο πολύτιμο κι από χάλκωμα και σίδερο και μάρμαρο·

φορτώματα κανέλα και αλοιφές και θυμιάματα και μύρο και λιβάνι και κρασί και λάδι και σιμιγδάλι και σιτάρι και κτήνη και πρόβατα και άλογα και άμάξια και κορμιά για πούλημα και ψυχές ανθρώπων.

Και ό ώριμος καρπός πού αποθύμησε ή ψυχή σου έφυγε μακριά σου· κι όλα τά πλούτη και τά λαμπρά χαθήκανε για σένα κι ούτε πού θά ξαναδρεθούν πιά.

Μου ήρθε στό νοῦ γιατί δείχνει πόσο δύσκολο είναι, καμιά φορά, νά προσδιορίσει κανείς χωριστικά όρια ανάμεσα στην ποίηση και στην πρόζα. Θά ήθελα τώρα νά προσθέσω ότι μαζί με τά ποιητικά κείμενα, πού με δίδαξαν, δυό τουλάχιστο πεζά κείμενά μας με βοήθησαν σημαντικά στην ποιητική μου έκφραση. Τό ένα είναι ή *Γυναίκα τής Ζάκυνθος* του Σολωμού. Μας δόθηκε νά τό διαβάσουμε έκατό χρόνια μετά τό γράψιμό του (1826 - 1827). Τά παράδοξα τής πρόσφατης ιστορίας μας, είναι άνεκδιήγητα. Νά μία περικοπή του· τή διάλεξα στην τύχη.

3. Άλλά άκουσα νά τρέμη ή γής από κάτω από τά πόδια μου, και πλῆθος άστραπές έγιόμοζαν τόν άέρα πάντα ανξαινοντας τή γοργότητα και τή λάμψη. Και έσκιάχθηκα, γιατί ή ώρα ήτανε κοντά στ' άγρια μεσανύχτια.

4. Τόσο πού έσπρωξα όμπρός τά χέρια μου καθώς κάνει ό άνθρωπος όπου δέν έχει τό φως του.

5. Και εύρέθηκα όπίσω από έναν καθρέφτη, ανάμεσα σ' αϊτόνε και στόν τοίχο. Κι' ό καθρέφτης είχε τόν ψηλο του δώματος.

6. Και μία φωνή δυνατή και όγλήγορη μου έβάρεσε τήν άκοή λέγοντας:

7. Ω Διονύσιε Ίερομόναχε, τό μέλλοντα θέ νά γίνη τώρα για σέ παρόν. Άκαρτέρει και βλέπεις εκδίκησιν Θεού.

8. Και μία άλλη φωνή μου ειπε τά ίδια λόγια τραυλίζοντας.

9. Και αυτή ή δεύτερη φωνή ήτανε ένοῦ γέρον πού απέθανε και ειχα γνωρίσει. Και έθαύμαξα γιατί ήταν ή πρώτη φορά πού άκουσα τήν ψυχή του ανθρώπου νά τραυλίζει. Και άκουσα ένα τρίτο μουρμουρητό πού έφαινότουνα μία φσηματιά μέσ στόν καλαμιώνα, όμως δέν άκουσα λόγια.

10. Και εκοίταξα άνάερα για νά ξανοίξω πούθεν έβγαίνανε αϊτές οι φωνές, και δέν ειδα παρά τους δυό χοντρούς και μακρύους πέρονους πού έβγαίνανε από τόν τοίχο, στους όποιους άκουμποῦσε ό καθρέφτης δεμένος στή μέση.

11. Και αναστενάζοντας βαθιά, καθώς κάνει ό άνθρωπος όπου βρίσκεται γελασμένος, άγροίκησα μυρωδιά από τό λείψανο.

Είπα, τή διάλεξα αυτή τήν περικοπή στην τύχη. Δέ μίλησα σωστά. Στη *Γυναίκα τής Ζάκυνθος* δε διαλέγει κανείς, μελετά κάθε πτυχή της. Παντού φαίνεται, πίσω από τίς πιο άπλές λέξεις, τό κυρίαρχο χέρι του μάστορα. Δέν έχουμε τώρα τόν καιρό νά αναλογιστούμε τί λογιής ήταν οι γνωστές τήν εποχή εκείνη αντίστοιχες ελληνικές εκφράσεις. Όμως ταυτόχρονα, περίπου, από ένα όλωσδιόλου διαφορετικό ελληνικό κοίτασμα βλαστάνει ένα άλλο ελληνικό κείμενο πού επρόκειτο νά μείνει κι αυτό κρυφό και άγνωστο για παραπάνω από μισό αιώνα: έννοιά τά *Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη*. Τό έχω πει πολλές φορές: αϊτός ό άγράμματος στάθηκε για μένα ένας μεγάλος δάσκαλος. Ίδου:

Άνάμεσα Πάτρα και Γαστούνη είναι ένα χωριό, τό Μέγα Σπῆλαιγο. Έκαμα κονάκι εκεί. Μρῦ παραπονιόνται οι κάτοικοι

από την τυραγνία που δοκιμάζουν από τους καλογέρους: ό,τι παίρνουν τό άρπάζουν αϋτήνοι. Είχα κονάκι σ' ένοϋ παπᾶ τό σπίτι. Τότε τους λέγω:

– Σάν τραβάτε τόση τυραγνία, δέν τ' αφήνετε τό χωριό σας νά φύγετε, νά πάτε σ' άλλο χωριό έθνικό, πού 'ναι τόσα;

Μου λέγει ή παλαδιά:

– Όταν ήρθαν οί Τουρκοί, εμείς ήμαστε μέσα στό βάλτο στό νερό, τόσες ψυχές, νά γλιτώσουμε. Καί ήρθαν οί Τουρκοί καί μᾶς πιάσανε. Καί ήταν τό σώμα μας καταματωμένο από τίς άδδέλλες – μᾶς φάγαν. Καί τά παιδιά πεταμένα μέσα – γιομάτο τό νερό – σά μπακακάκια πλέγαν. Κι άλλα ζωντανά κι άλλα τελείωναν. Καί μ' έπιασαν οί Τουρκοί καί μέ κοιμήθηκαν τριάντα όχτώ. Καί μ' αφάνισαν κι έμένα καί τίς άλλες. Γιατί τά τραθήξαμε αϋτά; Γι' αϋτήνη τήν πατριίδα. Καί τώρα δικαιοσύνη δέ θρίσκομεν από κανέναν. Όλο δόλο καί άπάτη.

Αϋτά για τόν πεζό λόγο. Όμως αν περιοριζότανε κανείς μόνο στά λογοτεχνικά κείμενα, πάλι θά δούλευε λειψιά. Θά ενχόμουνα ό άνθρωπος τής ελληνικής έκφρασης νά μπορέι ν' άντλεί άκόμη από τή γλώσσα όλων τών κλάδων του έπιστητού: τήν ίατρική, τή ναυτική, τή νομική κτλ. για νά θρέψει αϋτή τή γλώσσα πού έπεξεργαζόμαστε.

Όπως βλέπετε, άποφεύγω νά κάνω τή διάκριση δημοτική - καθαρεύουσα, γιατί, όπως καί νά τό πάροουμε τό πράγμα, ή γλώσσα είναι μία. Όμως εκείνο πού μᾶς συμβαίνει, είναι πού έχουμε μία άμορφη γλώσσα μέ πλατιές έκτάσεις της νεκρής άκόμη. Έχουμε πολλή δουλειά άκόμη για νά τή ζωντανέψουμε ολόκληρη. Μου φαίνεται πώς βγήκα από τό θέμα μου. Σᾶς μίλησα ίσως σάν χειροτέχνη.

Υποψιάζομαι πώς μία τέτοια κλίση πρέπει νά υπάρχει στό φυσικό μου. Από τά πρώτα ξεκινήματά μου ενιωσα πώς ό ποιητής πρέπει δέβαια νά άσκήσει καί τό στοχασμό του καί τήν εναισθησία του – αν καθόλου είναι άξιος για στοχασμό καί για εναισθησία – αλλά ότι συνάμα πρέπει νά γυμναστεί καί στήν τέχνη πού διάλεξε: στή γραφή τών ποιημάτων, αν ή μοίρα του τόν θέλει ποιητή. Καί σέ τοϋτο δέν είναι καθόλου διαφορετικός από ένα χορευτή ή από ένα λυράρη. Έτσι προσπάθησα νά άσκηθώ στά νιάτα μου στους παραδομένους στίχους, όπως καί στίς άσυνήθιστες δυνατότητες τής ρίμας (Στέρνα) – όχι πώς δέν ενιωσα τήν έλξη τών πιό ελεύθερων μορφών. Προσπάθησα νά γράψω ελεύθερο στίχο πριν από τους γνωστούς 15σύλλαβους μου, αλλά ό ελεύθερος στίχος ήταν ό πιό δύσκολος. Έπρεπε νά δουλέψω πολύ για νά φτάσω ως εκεί.

Έτσι δέν καταφρόνεσα ούτε τίς πολύ άύστηρές ή σταθερές μορφές (σκεφτείτε πώς ολόκληρη ή Θεία Κωμωδία σέ σταθερή μορφή είναι γραμμένη). Ξέρετε ότι αϋτές, όπως τό σονέτο, από τά ξένα μᾶς έρχονται. Λ.χ. τό Χάι-Κάι είναι γιαπωνέζικο. Τό Παντοίμ, τό χωστόμα στή Μαλαιζία καί τήν Μπαλάδα στή Γαλλία, όπως τουλάχιστο τήν έγραψε ό Φραγκίσκος Villon. Αϋτή άπαρτίζεται από τρεις 10στιχες ή 8στιχες στροφές καί από μία 5στιχη ή 4στιχη πού ονομάζεται στάσιμο. Όλόκληρο τό ποίημα πρέπει νά έχει τό ίδιο σχήμα ρίμας. Έπέμεινα περισσότερο πάνω σέ τούτη τήν τελευταία μορφή, γιατί, μία πού τό 'φεραν τούτες οί τεχνικές έξομολογήσεις – τίς κάνω όπως βλέπετε μέ κάθε ταπεινοφροσύνη – θά ήθελα νά σᾶς έξομολογηθώ άκόμη καί τούτη τήν άμαρτία μου. Τά χρόνια εκείνα έτυχε νά γράψω καί μία μπαλάδα στή γλώσσα του 'Ερωτόκριτου. Αν θέλετε νά συμπαθήσετε τήν άποκοτιά μου, θά σᾶς τή διαβάσω:

.....
 "Αθος ή άθιβολή ή άλλοτινή
 κι ή σιγανάδα πού άπλωνε ωςάν λάδι
 δέν είναι ταχινή οϋδέ άργατινή
 τό κάρθοννό μας θράζει στό σκοτάδι.
 "Η πρίκα μας σκληρό προσκεφαλάδι
 κι ή λημονιά ξαγριώνει τήν ξενιά,
 κι ή θύμηση γιατρώνει μ' άπονια,
 νά λέει τήν κρίση όπου τά πάθη φέρα,
 κι άπόμεινέ μας μοναχή γιατροεία
 νά χτίζομε περβόλια στον άγέρα.

Στάσιμο

*Μοίρα πού μᾶς ἐπῆρες τὴν ἐξιά,
μὴ γδικιωθεῖς, τ' ἀκάτεχα κορμιά
τό δέν τὰ μαστορέψα δέν τό ξέρα,
δούθηθα κι ἀλάφρωνέ μας τὴν καρδιά
νά χτίζομε περβόλια στὸν ἀγέρα.*

Εἶναι μιά ἀσκησι, ὅπως σᾶς ἔλεγα, ἀλλά δείχνει τουλάχιστο πὼς ἤξερα καλά τό μεγάλο ποίημά σας. Δείχνει, μοῦ φαίνεται, καί τοῦτο ἀκόμη, πὼς ἡ γλώσσα τοῦ Ἑρωτόκριτου ἦταν καλά ριζωμένη μέσα μου ἀπό τὰ παιδικά μου χρόνια – ὄχι πὼς εἶχα ζήσει στήν Κρήτη ἀλλά τό ποίημα ἦταν Πανελλήνιο. Τοῦτο ἐπαληθεύει, ἀπό μίαν ἄλλη πλευρά, τή φράση τοῦ Γκαίτε στὸν Ἑκερμαν: «Τό σπουδαῖο εἶναι νά ἐναρμονίζεται μέ τὴν ἰδιοσυγκρασία μας, ἐκεῖνος πού γυρεύουμε νά μᾶς διδάξει. Ἄλλιώς δὲν θά μᾶς δώσει μῆτε καλό μῆτε κακό». Τώρα θά σᾶς διαβάσω τὸν Ἑρωτικό Λόγο. Χαίρομαι πού ἔχω τὴν εὐκαιρία νά τὸν πῶ σ' ἓνα κοινό καλά γυμνασμένο στὸν 15σύλλαβο. Φοβοῦμαι πὼς αὐτό τό ποίημα εἶχε ἐνοχλήσει κάπως τό λογοτεχνικό καθεστὼς τῆς ἐποχῆς, συνηθισμένο ὅπως ἦταν σέ μιά νοθευμένη γλώσσα. Θυμοῦμαι ἓνας λογοτέχνης πού βρῆκε νά μοῦ πει ὅτι ὁ στίχος

καί τοῦ ἀναδεῦνον τὴν πνρὴ κι ἀσίγαστη ἀφορμὴ

ἦταν παράδειγμα κατάφωρης ἐπίδρασης τοῦ Παύλου Βαλερί, καί μνημόνευε τό στίχο τοῦ Γάλλου

ἀγια ἔργα μιᾶς αἰώνιας αἰτίας.

Φυσικά ὁ λογοτέχνης αὐτός ἤξερε καλύτερα τὰ γαλλικά καί τό ἀφορμὴ τό νόμιζε αἰτία. Γιά μένα οἱ λέξεις ἀφορμὴ, ἀφορμίζω, ἦταν πολὺ φυσικές, ἀφοῦ τίς ἔλεγα σπιτί μου.

*Ρόδο τῆς μοίρας, γύρευες νά βρεῖς νά μᾶς πληγώσεις
μά ἔσκυβες σάν τό μυστικό πού πάει νά λυτρωθεῖ
κι ἦταν ὠραῖο τό πρόσταγμα πού δέχτηκες νά δώσεις
κι ἦταν τό χαμογέλιο σου σάν ἔτοιμο σπαθί.*

*Τοῦ κύκλου σου τό ἀνέβασμα ζωντάνευε τὴ χτίση
ἀπό τ' ἀγκάθι σου ἔφηνε τοῦ δρόμου ὁ στοχασμός
ἡ ὄρμη μας γλυκοχάραζε γυμνή νά σ' ἀποχτήσει
ὁ κόσμος ἦταν εὐκόλος· ἓνας ἀπλὸς παλμός.*

Αὐτό εἶναι ἓνα ἀπό τὰ πρῶτα ποιήματά μου.

Τώρα θά κάνουμε ἓνα μεγάλο πῆδημα μιάς ὁλόκληρης ζωῆς καί θέλω νά σᾶς διαβάσω τό τελευταῖο ποίημα πού ἔχω γράψει καί πού ἔχω δημοσιέψει, τό τελευταῖο ἀπό τὰ *Τρία κρυφὰ ποιήματα*, τό «Θερινὸ Ἥλιοστάσι». Ἀποτελεῖται ἀπὸ 14 κομμάτια: πρῶτα ὁ θραχνάς, δεύτερο ἓνα ἰντερμέδιο, ἄς ποῦμε, καί τρίτο τό σταμάτημα τοῦ ἡλίου: τό φῶς. Ἐπειτα νά μοῦ ζητήσετε ὅποιο ἄλλο ποίημα θέλετε.

Γ'

*Κι ὅμως σ' αὐτό τὸν ὕπνο
τ' ὄνειρο ξεπέφτει τόσο εὐκόλα
στὸ θραχνά.
Ὅπως τό ψάρι πού ἄστραψε κάτω ἀπ' τό κύμα
καί χώθηκε στὸ βουρκο τοῦ βυθοῦ
ἢ χαμαιλέοντας ὅταν ἀλλάζει χρωῶμα.
Στὴν πολιτεία πού ἔγινε πορνεῖο
μαστροποὶ καί πολιτικιές
διαλαλοῦν σάπια θέλγητρα·
ἢ κυματόφερτη κόρη
φορεῖ τό πετσί τῆς γελάδας
γιά νά τὴν ἀνεβεῖ τό ταυρόπουλο·
ὁ ποιητῆς
χαμίνια τοῦ πετοῦν μαγαρισιές
καθὼς βλέπει τ' ἀγάλματα νά στάζουν αἶμα.
Πρέπει νά βγεῖς ἀπὸ τοῦτο τὸν ὕπνο·
τοῦτο τό μαστιγωμένο δέσμα.*

Ζ'

Ἡ λεύκα στό μικρό περιβόλι
 ἡ ἀνάσα της μετρά τίς ὥρες σου
 μέρα καί νύχτα·
 κλεψύδρα πού γεμίζει ὁ οὐρανός.
 Στή δύναμη τοῦ φεγγαριοῦ τά φύλλα της
 σέρνουν μαύρα πατήματα στόν ἄσπρο τοῖχο.
 Στό σύνορο εἶναι λιγοστά τά πεῦκα
 ἔπειτα μάραμα καί φωταψίες
 κι ἄνθρωποι καθὼς εἶναι πλασμένοι οἱ ἄνθρωποι.
 Ὁ κόσμος φασ ὁμως τιτιβίζει
 σάν ἔρχεται νά πιεῖ
 κι ἀκοῦς καμιά φορά φωνή τῆς δεκοχτούρας.

Στό μικρό περιβόλι δέκα δρασκελιές
 μπορεῖς νά ἴδεις τό φῶς τοῦ ἡλίου
 νά πέφτει σέ δυό κόκκινα γαρούφαλα
 σέ μίαν ἐλιά καί λίγο ἀγιόκλημα.
 Δέξον ποιός εἶσαι.

Τό ποίημα

μὴν τό καταποντίζεις στά βαθιά πλατάνια
 θρέψε το μέ τό χῶμα καί τό θράχο πού ἔχεις.
 Τά περισσότερα—
 σκάψε στόν ἴδιο τόπο νά τά θρεῖς.

ΙΑ'

Τώρα,
 μέ τό λιωμένο μολύδι τοῦ κλήδονα
 τό λαμπύρισμα τοῦ καλοκαιρινοῦ πελάγου,
 ἡ γύμνια ὀλόκληρης τῆς ζωῆς·
 καί τό πέρασμα καί τό σταμάτημα καί τό πλάγιασμα
 καί τό τίναγμα
 τά χεῖλια τό χαϊδεμένο δέρας,
 ὅλα γυρεύουν νά καοῦν.

Ὅπως τό πεῦκο καταμεσήμερα
 κυριεμένο ἀπ' τό ρετσίμι
 διάζεται νά γεννήσει φλόγα
 καί δέ βαστᾶ πιά τήν παιδωμή—

φώναξε τά παιδιά νά μαζέψουν τή στάχτη
 καί νά τή σπείρουν.
 Ὅ,τι πέρασε πέρασε σωστά.

Κι ἐκεῖνα ἀκόμη πού δέν πέρασαν
 πρέπει νά καοῦν
 τοῦτο τό μεσημέρι πού καρφώθηκε ὁ ἥλιος
 στήν καρδιά τοῦ ἑκατόφυλλου ρόδου.

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

της Μαρίας Ήλιού

Τόν Ιούνιο δόθηκε στη δημοσιότητα, από την Υπηρεσία Επιστημονικής Έρευνας και Τεχνολογίας του Υπουργείου Συντονισμού, το εθνικό πρόγραμμα έρευνών και τεχνολογίας που καλύπτει όλο το χώρο της επιστημονικής έρευνας, καθορίζοντας προτεραιότητες και θέτοντας συγκεκριμένους στόχους. Το πρόγραμμα συνοδεύεται από πρόσκληση για υποβολή προτάσεων για την εκτέλεση ερευνητικών έργων που να ανταποκρίνονται στους στόχους του.

Τό γεγονός αυτό, που έχει πελώρια σημασία για την έρευνα (τουλάχιστον όση έχει, αντίστοιχα, για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας, ένα εξαετομένο πενταετές «Πρόγραμμα Αναπτύξεως») και που εμφανίζεται σε ένα χώρο όπου η έλλειψη προγραμματισμού και συντονισμού αφομοιώθηκε σωτηριά στις ερευνητικές διαδικασίες, φαίνεται πως δεν εκτιμήθηκε στις διαστάσεις του, μια και δεν είδαμε να προκύπτει αντιδράσεις, αναζητήσεις, ερωτήματα, γόνιμες συζητήσεις από την πλευρά των ενδιαφερομένων φορέων και ιδιαίτερα των ερευνητών.

Ένα από τά σχετικά θέματα που θα ήθελα να θέσω είναι τό ότι βασική προϋπόθεση για να λειτουργήσει θετικά ένας τέτοιος θεσμός είναι ή ύπαρξη ερευνητικών Κέντρων, μέσα στα Ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και έξω από αυτά. Κέντρων που να λειτουργούν σε ιεραρχημένο επίπεδο και που να αποτελούν πόλο έλξης αξίων επιστημόνων, φητόριο νέων ερευνητών, χώρο προσλημματισμού και ελεύθερης αναζήτησης, χώρο υψηλής επιστημονικής παρρηγοής. Παραφράζοντας τη γνωστή έκφραση του Ζάκ Μπέζ, που έγραφε ότι για ορισμένες μικρές αφρικανικές χώρες «ή δημιουργία μιάς αεροπορικής εταιρείας σημαίνει να δημιουργείται μιά αεροσφοδός και να τοποθετείται γύρω της ένα αεροπλάνο» (τά υπόλοιπα τά αναλαμβάνει κάποια ξένη συντοραζόμενη με τη χώρα εταιρεία), θα ήθελα ότι ή ύπαρξη ενός ερευνητικού Κέντρου θα πρέπει να είναι κάτι περισσότερο από ένας τίτλος και γύρω του υπηρεσίες, υπάλληλοι, ερευνητές.

Όταν και όπον αυτό δεν συμβαίνει,

α) οι έρευνες που θα ανατίθενται, στα πλαίσια του εθνικού προγράμματος, σε Κέντρα του στόλ της α-

ροσφοδοδού, θα χρησιμεύουν για να καλύπτουν την πραγματική κατάσταση της αεροπορικής εταιρείας.

ο) οι περισσότερες έρευνες θα ανατίθενται σε ιδιώτες και σε ιδιωτικούς φορείς (με ένδεχόμενα άπογα αποτελέσματα από την πλευρά της τεχνικής, αλλά με μειωμένη δυνατότητα ένταξης της κάθε έρευνας σε ένα γενικότερο προσλημματισμό, τόν όποιο, σε τελευταία ανάλυση, θα αντικαθιστά τό ίδιο τό εθνικό πρόγραμμα).

γ) ή Ανώτατη εκπαίδευση θα παραμένει δέσμια της ανάγκες που συνιστά ή αποουσία συστήματος μεταπτυχιακών σπορφων, σύμφωνη με την έλλειψη ερευνητικών μονάδων και διασυνδέσεων με τά έξω από αυτή ερευνητικά Κέντρα.

δ) θα εντάσσεται ή πολιτισμική και τεχνολογική εξέλιξη της χώρας, στο μέτρο που οι ερευνητές της θα διαμορφώνονται επιστημονικά μόνο (ένώ θα ήταν χρήσιμο να διαμορφώνονταν και) σε ξένες χώρες και κατά πλειοψηφία σε αυτές που διαθέτουν συγχρόνως και αναπτυγμένη έρευνα και αναπτυγμένο πρόγραμμα προσλήψης ξένων επιστημόνων.

Η μία από τίς έννέα περιοχές που καλύπτει τό εθνικό πρόγραμμα έρευνών και τεχνολογίας, αναφέρεται στον τομέα τών κοινωνικών επιστημών. Είναι γνωστό ότι σ' αυτό τόν τομέα γίνεται ελάχιστη έρευνα στα πλαίσια τών Ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Υπάρχει όμως τό Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών που είναι τό μόνο Κέντρο κοινωνικών έρευνών που λειτουργεί σήμερα στή χώρα, ένα Κέντρο με πολυάριθμο προσωπικό όχι μόνο για τά ελληνικά μέτρα, αλλά και για τά ευρωπαϊκά, ένα Κέντρο που έχει πιά μιά ιστορία είκοσι περίπου χρόνων.

Δέν θα επιχειρήσουμε εδώ αξιολόγηση του έργου του. Θά είναι λιγότερο ενπρόσδλητη, αν γίνει από επιστήμονες που δέν έχουν ή δέν είχαν πρόσφατα σχέση με τό Κέντρο αυτό. Ορισμένα όμως ερωτήματα είναι ανάγκη να τεθούν, ορισμένα στοιχεία να κατατεθούν, απαραίτητα για τόν προβλημματισμό μας και για τη συνειδητοποίηση της κατάστασης στον τομέα τών κοινωνικών επιστημών.¹ Η διατύπωση προτάσεων ίσως φανεί χρήσιμη σε περίπτωση που πλάι

στόν εύκολο δρόμο τής μοιρολατρικής ταντολογίας (όπου ή σημερινή κατάσταση εμφανίζεται αναγκαστικά προσδιορισμένη από ισχυρές και αναπότρεπτες αιτίες) άνοιξει κάποιo μονοπάτι συγκεκριμένων διεκδικήσεων.

Έπειδή ό χώρος είναι περιορισμένος, θά κάνω μία επιλογή μέσα από ένα πλήθος θεμάτων. Θά αναφερθώ μόνο στο θεσμικό πλαίσιο και στή θέση των έρευνητών στο ΕΚΚΕ. Η επιλογή αυτή δέν είναι άξιολογική. Υπογραμμίζει όμως προτεραιότητες. Δηλαδή: οί κατευθύνσεις στο επίπεδο τής έρευνητικής πολιτικής ενός Κέντρου, οί διαδικασίες διαμόρφωσης του προγράμματος του ή ακόμα τό ύψος και ό τρόπος κατανομής των κονδυλίων του, μπορεί να θεωρηθούν σαν θέματα μεγαλύτερης σημασίας από τά δύο θέματα που επιλέξαμε. Πρακτικά όμως, δέν έχει νόημα να συζητηθούν, σε περίπτωση που τό θεσμικό πλαίσιο και ή θέση των έρευνητών είναι τέτοια, ώστε να άναιρούν αυτόματα οποιαδήποτε δυνατότητα θετικών εξελίξεων. Αντίθετα, ένα θεσμικό πλαίσιο που να επιτρέπει δημοκρατική και άποτελεσματική λειτουργία, καθώς και ή ύπαρξη έρευνητών που ή θέση τους δέν δεσμεύει τις ικανότητες και τή φωνή τους, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για να αναζητηθούν, δήμα τό δήμα, οί προσφορότερες λύσεις και στα άλλα προβλήματα.

Τό ΕΚΚΕ διέτεται από τό Προεδρικό Διάταγμα 596/1976 «Περί όργανώσεως και λειτουργίας του Έθνικού Κέντρου Κοινωνικών Έρευνών». Η άπλή ανάγνωση των διαφόρων άρθρων του Π.Δ. δίνει τήν εικόνα ενός Κέντρου με αντιδημοκρατική, υπέρμετρα συγκεντρωτική δομή. Θά δούμε πώς στήν πράξη ή δομή αυτή ενισχύεται.

Τό έπταμελές διοικητικό συμβούλιο που προσάπτει τό Π.Δ. περιλαμβάνει τρεις καθηγητές Ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, δύο πρόσωπα «άναμφισβήτητου επιστημονικού χάρους και πείρας συναφούς προς τās κοινωνικές επιστήμες» και δύο άνώτερου ή άνώτατου κρατικούς υπαλλήλους.

Τό έν ενεργεία Δ.Σ. του ΕΚΚΕ στενεύει τό φάσμα: αποτελείται από πέντε καθηγητές ΑΕΙ και δύο υπαλλήλους ύπουργείων. Από τά υπεραπασχολημένα αυτά πρόσωπα, κανένα δέν έχει άμεση γνώση για τήν πραγματικότητα του Κέντρου που διοικούν. Η πραγματικότητα αυτή διαβλάται μέσα από τις εισηγήσεις του Γενικού Διευθυντή που, σύμφωνα με τό Π.Δ., εισηγείται στο Δ.Σ. «επί παντός θέματος». Και τό Δ.Σ. άρκείται σε αυτές τις εισηγήσεις. Έτσι, ποτέ δέν αισθάνθηκε τήν ανάγκη να επικοινωνήσει με τό επιστημονικό προσωπικό, στο οποίο κατά καιρούς ανακοινώνται, συνήθως προφορικά, από τή μία ή

τήν άλλη ύπηρεσία του Κέντρου, όρισμένες από τις άποφάσεις που τό άφορούν. Άλλωστε, κατά κανόνα δέν άπαντάει και στα έγγραφα που του άπευθύνονται από τό προσωπικό και που θέτουν ερωτήματα ή θέματα προς λύση, όπως π.χ. στα έγγραφα του Συλλόγου Έργαζομένων του ΕΚΚΕ.

Ό Σύλλογος που ιδρύθηκε τό καλοκαίρι του 1978 (άφου ό Σύλλογος Έπιστημόνων Έρευνητών του ΕΚΚΕ είχε διαλυθεί έπειτα από τή μη ανανέωση των συμβάσεων των μελών του διοικητικού του συμβουλίου), έθεσε επανειλημμένα στο Δ.Σ., χωρίς να πάρει ποτέ άπάντηση, από τό Σεπτέμβριο μέχρι τό Δεκέμβριο 78 τό δραματικό ερώτημα των συμβάσεων των έρευνητών που έληξαν σχεδόν όλες στο τέλος Δεκέμβριο, όπως έθεσε και τό θέμα του έρευνητικού προγράμματος για τό 1979, με τά ίδια άρνητικά άποτελέσματα.

Σύμφωνα με τό Π.Δ. 596/1976, μία από τις άρμοδιότητες του Δ.Σ. είναι και τό «καταρτίζει τον έσωτερικό κανονισμό λειτουργίας του ΕΚΚΕ». Έσωτερικός κανονισμός ακόμα δέν καταρτίστηκε και αντικαθίσταται από ένα σύνολο περιοριστικών μέτρων που μερικά ενσωματώνονται και στις συμβάσεις.

Τό Έπιστημονικό Συμβούλιο που προβλέπει τό Π.Δ. μοιάζει με τά όντα των παιδικών αναγνωσμάτων Μπαμπαραμπά, που παίρνουν τή μορφή των κοντινών τους αντικειμένων: «Τό επιστημονικό συμβούλιο άπαρτίζεται εκ του Γενικού Διευθυντού ως Προέδρου και ενός μέλους του Δ.Σ. Είς τās συνεδριάσεις του Συμβουλίου μετέχουν μετά ψήφου καλούμενοι υπό του Προέδρου μέχρι τρεις επιστημονικοί συνεργάται, αναλόγως των υπό συζήτησιν θεμάτων. Επίσης δύνανται να καλούνται μετά ψήφου και έτερα άρμόδια πρόσωπα μη ανήκοντα εις τό ΕΚΚΕ». Η σύνταξη του, δηλαδή, είναι ρευστή και καθορίζεται κάθε φορά από τό Γενικό Διευθυντή, που μπορεί να επιλέξει ad hoc όσα και όποια πρόσωπα θέλει.

Μέχρι τήν άρχή του 1979, Έπιστημονικό Συμβούλιο δέν ύπήρχε. Τελεινταία όμως, ή Διεύθυνση και ή Διοίκηση του ΕΚΚΕ άναφέρονται στη λειτουργία του Έπιστημονικού Συμβουλίου, του οποίου όμως ή ίδρυση δέν ανακοινώθηκε ποτέ. Έτσι, είναι άγνωστο στους έρευνητές ποιο είναι π.χ. τό μέλος του Δ.Σ. που μαζί με τον Αναπληρωτή Γενικό Διευθυντή άποτελεί μέρος αυτής τής άμοιβάδας. Δέν είναι δηλαδή μόνο ρευστό τό Έπιστημονικό Συμβούλιο, είναι και άόρατο.

Σύμφωνα με τό άρθρο 5 του Π.Δ., ή συντακτική επιτροπή του περιοδικού *Επιθεώρηση Κοινωνικών Έρευνών* «άπαρτίζεται εκ ενός μέλους του Δ.Σ. ως Προέδρου και τεσσάρων μελών εκ του επιστημονικού προσωπικού του ΕΚΚΕ, όριζομένων υπό του Δ.Σ.».

Συντακτική επιτροπή δέν καταρτίστηκε ποτέ. Οί άρμοδιότητες της άσκούνται από τον υπεύθυνο έκδοσης του περιοδικού που είναι ό Αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής.

1. Π6. Μαρίας Ήλιω «Για να ύπάρξει έρευνα» και «Πάλι για τήν έρευνα», *Ο Πολίτης*, άρ. 13, Οκτώβριος 1977, σελ. 37-43 και άρ. 15, Δεκέμβριος 1977, σελ. 73-76.

Μία από τις ιδιοτυπίες του Π.Δ. 596/1976 είναι και τό ότι προβλέπει δύο θέσεις στο υψηλότερο επίπεδο, μία θέση Γενικού Διευθυντή και μία θέση Αναπληρωτή Γενικού Διευθυντή, θέσεις που δεν διαφορίζονται ούτε ως προς τά απαιτούμενα προσόντα ούτε ως προς τις αρμοδιότητες: ο Αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής «έπικουρεί» ή «ἀναπληροί» τό Γενικό Διευθυντή. (Ός σήμερα, μία μόνο από τις δύο αυτές θέσεις έχει συμπληρωθεί, προσωρινά). Αντίθετα δέν προβλέπεται καμία θέση προϊσταμένου ή διευθυντή της Διεύθυνσης βασικών και εφαρμοσμένων έρευνών, ή οποία – μόνη αυτή από όλες τις διευθύνσεις και υπηρεσίες του ΕΚΚΕ – υπάγεται κατευθείαν στο Γενικό Διευθυντή, που έτσι κι αλλιώς «προϊσταται πασών των υπηρεσιών του ΕΚΚΕ». Ο συντάκτης του διατάγματος επιδίωξε δηλαδή τό μεγαλύτερο δυνατό έλεγχο της γενικής διεύθυνσης στην έρευνα, χωρίς καν την παρεμβολή ενός προϊσταμένου. Είχε όμως διαγράψει μία υποψία διάρθρωσης με την υποδιαίρεση της διεύθυνσης βασικών και εφαρμοσμένων έρευνών σε έξι τομείς – έστω και αν δέν είχε προβλέψει υπεύθυνους των τομέων. Αλλά στή συγκεντρωτική πραγματικότητα του ΕΚΚΕ, ακόμα και αυτή ή ανώδυνη διάρθρωση άποσιωπήθηκε.

Τά λίγα αυτά στοιχεία φανερώνουν ότι τά διοικητικά όργανα του ΕΚΚΕ επέτρεψαν την αυτοανάπτυξη του συγκεντρωτισμού που καθιέρωσε τό Προεδρικό διάταγμα «Περί όργανώσεως και διοικήσεως του ΕΚΚΕ». Σχετικά, θά ήταν εύκολο νά παρωταθεί άπειρία παραδειγμάτων από τον τρόπο λειτουργίας του Κέντρου.

Ας σημειωθεί ότι, εάν τά θεσμικά πλαίσια επέτρεψαν νά δημιουργηθεί στο ΕΚΚΕ ή σημερινή πραγματικότητα, δέν άπαγόρευαν, στο επίπεδο της πρακτικής, διαφορετικές επιλογές της διοίκησης του ΕΚΚΕ. Τό γεγονός όμως ότι λειτουργήσαν μόνο άρνητικά, ένισχύει την άποψη της ανάγκης θεμελιώδους αναθεώρησής τους.

Ας έρθουμε τώρα στο θέμα της ύπόστασης των έρευνητών.

Σέ ένα ζωντανό έρευνητικό Κέντρο, τό επιστημονικό προσωπικό εξελίσσεται και αυτή ή εξέλιξη, που άποτελεί και την καλύτερη επένδυση του Κέντρου, επιδιώκεται και άναγκορίζεται. Μέσα από μία τέτοια επιστημονική πολιτική πραγματοποιείται όχι μόνο ή παραγωγή έρευνητικού έργου αλλά και ή παραγωγή και άναπαγωγή του ανθρώπινου έρευνητικού δυναμικού και ή ποιότητα του άνοδος. Οί καλές πλευρές της κινητικότητας των έρευνητών άποδίδουν μόνο με αυτή την προϋπόθεση. Γιατι αν αυτή ή κινητικότητα μπορεί νά άποτελέσει πηγή άνανέωσης και επιστημονικού (θεωρητικού και μεθοδολογικού) εμπλουτισμού, τό νά λειτουργεί ένα έρευνητικό Κέντρο σαν κέντρο διερχομένων είναι όλέθριο για την ίδια την ύπόστασή του.

Στό ΕΚΚΕ, τό έρευνητικό προσωπικό είναι και στάσιμο και προσωρινό. Προβλέπονται τρεις κατηγορίες έρευνητών, χωρίς σαφή προδιαγραφή των προσόντων που απαιτούνται για την καθμία, ενώ δέν

υπάρχει καμία πρόβλεψη για νά περάσει κανείς από τη μία στην άλλη κατηγορία.

Ο διαχωρισμός, σύμφωνα με τό Προεδρικό διάταγμα, της διεύθυνσης βασικών και εφαρμοσμένων έρευνών σε έξι επιστημονικούς τομείς είναι, όπως είδαμε, πλασματικός. Οί ομάδες έρευνας δημιουργούνται εύκαιριακά και προσωρινά γύρω από ένα σχέδιο έρευνας. Οί έρευνητές θεωρούνται εναλλάξιμοι και μετατίθενται από τον ένα στον άλλο επιστημονικό τομέα, πράγμα που, κοντά στο νού, στενεύει και τις δυνατότητες επιστημονικής τους εξέλιξης. Υπάρχουν έρευνητές που σε σύντομο χρονικό διάστημα τοποθετήθηκαν διαδοχικά σε πέντε ή έξι διαφορετικές έρευνες. Αν μάλιστα δει κανείς τό πλατύ φάσμα μέσα στο οποίο εντάσσονται οί έρευνες του ΕΚΚΕ, χωρίς κοινά σημεία ή διασυνδέσεις μεταξύ τους (με ελάχιστες εξαιρέσεις), έρευνες που θά αντίστοιχούσαν, σε άλλες χώρες, με άναπτυγμένη έρευνητική ύποδομή, σε ισάριθμους διαφορετικούς έρευνητικούς φορείς, καταλαβαίνει, ότι οί νέοι έρευνητές ύφίστανται μία καταστροφική, για τό επιστημονικό τους μέλλον, μεταχείριση.

Κανείς δέν ξέρει με ποιές διαδικασίες καθορίζεται τό έρευνητικό πρόγραμμα του ΕΚΚΕ, τό οποίο άλλωστε δέν άνακοινώνεται καν στους έρευνητές. Τους μένει ή δυνατότητα νά συνθέσουν τό πάλ από σκόρπιας, έμμεσες πληροφορίες. Αλλά και αυτές οί πληροφορίες δέν υπάρχουν πάντα, όπως δέν ύπήρχαν μέχρι τό Δεκέμβρη 1978 για τό πρόγραμμα του 1979, ενώ οί παραστάσεις και τά έγγραφα του Συλλόγου έμεναν χωρίς άπάντηση.

Η άμοιγή των έρευνητών καθορίστηκε από τη Διοίκηση του ΕΚΚΕ σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα από την άμοιγή των συναδέλφων τους σε άλλα Κέντρα έρευνών. Προβλέπονται τρεις μισθολογικές διαβάθμισεις (με διαφορά στον ακαθάριστο μισθό, 3.500 χιλιάδων από την πρώτη – 16.000 – στην τρίτη – 19.500) και καμία διαδικασία για νά περάσει κανείς από τη μία στην άλλη. Η προϋπηρεσία μέσα στο ΕΚΚΕ ή σε άλλα έρευνητικά Κέντρα δέν λογαριάζεται.

Ας σημειωθεί ότι τό ύψος των άμοιβών των έρευνητών δέν έχει σχέση με τό ύψος του προϋπολογισμού του ΕΚΚΕ, εφόσον ή Διεύθυνση θεωρεί αυτές τις άμοιβές ίκανοποιητικές, δέν δεσμεύεται για βελτίωσή τους σε περίπτωση αύξησης των κοινδυλίων, προτιμά τέλος νά κάνει νέες προσλήψεις και νά προγραμματίζει νέες έρευνες, χωρίς νά εντάσσει στή συλλογιστική αυτού του «προγραμματισμού» τό μισθολογικό πρόβλημα των έρευνητών.

Καθώς δέν υπάρχει καμία πολιτική εξέλιξης των νέων επιστημόνων που προσλαμβάνονται χωρίς έρευνητική εμπειρία στο ΕΚΚΕ, είναι δυνατό για τό νέο που άρχίζει την επιστημονική του σταδιοδρομία ή αυτόν που δέν μπόρεσε, για διάφορους λόγους, νά αύξησει τά προσόντα του στα πλαίσια του έρευνητικού αυτού Κέντρου, ή ένταξη στο ΕΚΚΕ – και ή πρώτη μισθολογική διαβάθμιση – νά προσφέρει κάποια προσωρινή λύση. Αλλά και αυτός ακόμα κυριαρχείται από άνασφάλεια και έχει πλήρη συναίσθηση της έλλειψης επιστημονικής και επαγγελματικής προοπτικής.

Ἡ ὑπαρξη, παρ' ὅλα αὐτά, ἱκανῶν καὶ ἐμπειρῶν ἐπιστημόνων στό ἐρευνητικό προσωπικό τοῦ ΕΚΚΕ ἐξηγεῖται διά τῆς εἰς ἀτοπον ἀπαγωγῆς: τό μονοπώλιο τοῦ ΕΚΚΕ στόν τομέα τῆς ἔρευνας στίς κοινωνικές ἐπιστήμες. Οἱ διεκδικήσεις (ὅπως καί ἡ ἔκφραση ἀπόψεων) τῶν ἐρευνητῶν γιά ὁποιοδήποτε θέμα, ἀν δέν παίρνουν ποτέ γραπτή ἀπάντηση, σκοντάφτουν συχνά στό ἀτράνταχτο ἐπιχείρημα ὅτι ἡ θέση τους ἔχει πολλούς μνηστήρες καί ὅτι ἡ πόρτα εἶναι ἀνοιχτή. Ἔτσι παραιτήθηκαν δύο ἐρευνητρίες τό Νοέμβριο 1978. Ἀλλά πίσω ἀπό τίς παραιτήσεις, ὅπως καί στή βάση τῆς ἀναγκαστικῆς ἐπιλογῆς πολλῶν ἀπό αὐτούς πού δέν παραιτοῦνται, ἡ ἴδια ἀπογοήτευση ὀδηγεῖ σέ μιά στάση παραιτήσεως.

Καί αὐτό, γιατί εἶναι δέσμοι μιάς κατάστασης πού τούς ἀφαίρει κάθε δυνατότητα οὐσιαστικῆς συμβολῆς στήν ἀντιμετώπιση τῶν θεμάτων πού τούς ἀφοροῦν.

Ἡ ἐξασφάλιση τῆς ἐπιστημονικῆς ἐλευθερίας (ἴσως ἡ λέξη «ἐπιστημονική» περιττεύει) εἶναι κείμενο πρόβλημα στό ΕΚΚΕ. Δέν ὑπάρχει χώρος γιά νά ἐπεκταθοῦμε στό οὐσιαστικό αὐτό θέμα. Θά δώσω ὁμως στόν ἀναγνώστη λίγο ὕλικό γιά σκέψεις.

Εἶδαμε ὅτι οἱ συμβάσεις τῶν ἐρευνητῶν (πού οἱ περισσότερες ἦταν δίχρονες) ἔληγαν στίς 31.12.1978 καί πῶς στήν ἀρχή τοῦ ἴδιου μήνα κανεῖς τους δέν ἤξερε ποιά θά ἦταν ἡ τύχη του γιά τό 1979. Ἀπό τότε ἔγιναν: παρατάσεις τῶν συμβάσεων γιά ἓνα μήνα, σέ συνέχεια παρατάσεις γιά 3 μήνες ἢ νέες συμβάσεις γιά 11 μήνες καί τέλος, σέ συνέχεια τῶν παρατάσεων, νέες συμβάσεις γιά 8 μήνες: ἔτσι οἱ συμβάσεις ὅλων περίπου τῶν ἐρευνητῶν λήγουν τώρα σέ 3 μήνες.

Ἄς σημειωθεῖ, ὅτι ὅλες οἱ συμβάσεις προσφέρονται στούς ἐρευνητές τοῦ ΕΚΚΕ μέ τό γνωστό στήν ἐλληνική ἀγορά καπύλο: στίς συμβάσεις ἔργου προστίθενται καί οἱ δεσμεύσεις τῆς σύμβασης ἐργασίας, ἐνῶ στίς συμβάσεις ἐργασίας προστίθενται ἀντίστοιχα καί οἱ δεσμεύσεις τῆς σύμβασης ἔργου...

Πιστεύει κανεῖς ὅτι αὐτές οἱ συνθήκες ἐγγυῶνται τήν ἐπιστημονική ἐλευθερία τῶν ἐρευνητῶν;

Ἡ ἐπιστημονική ἐλευθερία δέν εἶναι αὐτομνές φυτό. Στέρεται καί φτῶνει μόνο σέ κατάλληλο χωράφι. Καί καρπίζει, ἐάν καλλιεργηθεῖ. Θά δώσω μερικά παραδείγματα ἀπό τίς πρακτικές καλλιέργειας στό ΕΚΚΕ.

Διαδικασία γιά φωτοτυπίες: ὁποῖος χρειάζεται μιά ἢ περισσότερες φωτοτυπίες α) συμπληρώνει σέ ἓνα ὑπηρεσιακό σημείωμα τά ἐξῆς στοιχεία: τίτλο ὑπηρεσίας, τίτλο τμήματος, ἡμερομηνία, τίτλο κειμένου ἀπό τό ὁποῖο θά γίνει ἡ φωτοτυπία, ἀριθμό σελίδων πού θά φωτοτυπηθοῦν, ἀριθμό φωτοτυπιῶν τῆς ἴδιας σελίδας, σύνολο ἀντιτύπων (εἶναι τό γινόμενο τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν δύο προηγούμενων στοιχείων) καί ὑπογράφει· β) ζητάει τήν ἔγκριση καί τήν ὑπογραφή τοῦ προϊσταμένου τοῦ Διοικητικοῦ ἢ τοῦ Ἀναπληρωτῆ Γενικοῦ Διευθυντῆ· γ) παραδίδει τό ὑπηρεσιακό σημείωμα στόν ἀρμόδιο ὑπάλληλο πού ἐκτελεῖ τή φωτοτυπία καί ἀντιγράφει τά στοιχεία τοῦ σημειώματος στό εἰδικό βιβλίο.

Τό ζητούμενο καί τό ἀποτέλεσμα μιάς τέτοιας πρακτικῆς δέν εἶναι ἡ οικονομία στό χαρτί φωτοτυπίας, ὅπως θά μπορούσε νά υποθέσει κάποιος ἀφελής,

ἀλλά ὁ στενός ἔλεγχος στά πλαίσια ἐνός ὑπέροτρα συγκεντρωτικοῦ συστήματος. Στήν πραγματικότητα, ὁ χρόνος (τῶν ἐρευνητῶν, τοῦ προϊσταμένου ἢ τοῦ Διευθυντῆ, καθῶς καί τοῦ ὑπαλλήλου) πού καταναλώνεται στή διαδικασία αὐτή κοστίζει πολλαπλάσια. Ἄν μάλιστα προστεθεῖ καί τό τμήμα τῶν γενικῶν ἐξόδων τοῦ Κέντρου πού ἀντιστοιχεῖ στό χρόνο πού χάνεται ἔτσι (καί σέ τόσες ἄλλες ἀχρηστες διαδικασίες), ἡ σπατάλη εἶναι ἀσταπόδεικτη καί ὁ σκοπός προφανής.

Ἡ παρακάτω ἀνακοίνωση τῆς 6ης Ὀκτωβρίου 1978, εἰκονογραφεῖ τό πνεῦμα πού ἐπικρατεῖ στό Κέντρο, (οἱ ὑπογραμμίσεις δικές μου).

Πρός
ὄλο τό προσωπικό τοῦ ΕΚΚΕ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Κατόπιν τῆς παρατηρηθείσης χαλαρότητος καί ἀνωμαλιῶν στή διεξαγωγή τῆς ὑπηρεσίας, τό Δ.Σ. στίς συνεδριάσεις του 27.9 καί 4.10 ἀποφάσισε τά ἀκόλουθα:

1) Ἐπαναφέρεται ἡ χρήση τοῦ ὄρολογίου γιά τούς διοικητικούς ὑπαλλήλους.

2) Τά βιβλία ὑπογραφῶν προσελεύσεως τοῦ ἐρευνητικοῦ προσωπικοῦ θά ἀποσύρονται ἀπό τά θυρωρεῖα στίς 9.15 π.μ. ἀκριβῶς καί ὁ προσερχόμενος ἀργότερα εἰδοποιεῖ τήν ὑπηρεσία ἐρευνητῶν καί δίνει ἐξηγήσεις γιά τήν καθυστέρηση.

3) Σέ περιπτώσεις ἐκτάκτου ἀσθενείας εἰδοποιεῖται τηλεφωνικά ἡ ἀρμόδια προϊσταμένη ὑπηρεσία μέχρι τίς 8.30 π.μ. καί προσάγεται δεβαίωση ἱατροῦ (ΙΚΑ προκειμένου περί ἀσφαλισμένων).

4) Ἄδειες ὅλων τῶν κατηγοριῶν καί ἔκτακτες ἀπουσίες τελοῦν ὑπό τήν ἔγκριση τοῦ προέδρου τοῦ Δ.Σ.

5) Ἐκτακτη ἄδεια ἀπουσίας αἰτεῖται γραπτῶς τήν παραμονή ἀπό τήν Δ/νση Διοικητικοῦ ἢ τήν Δ/νση Ἐρευνητῶν ἀναλόγως καί στήν αἴτηση ἀναγράφονται οἱ ἡμέρες καί ὥρες πού θά γίνει ἀναπλήρωση τῆς ἀπουσίας.

6) Γιά ἐργασία στό σπίτι, ὑπουργεῖα ἢ ὑπηρεσίες ἀπαιτεῖται γραπτή γνωστοποίηση ἀπό τήν παραμονή, γραπτή ἔγκριση τοῦ προϊσταμένου τῆς ὑπηρεσίας ἢ τοῦ ὑπευθύνου τῆς ὁμάδας καί τῶν προϊσταμένων τῶν ἀρμοδίων Δ/σεων. Στή γνωστοποίηση ἀναγράφεται ἀριθμός τηλεφώνου ὅπου ὁ ἐργαζόμενος μπορεῖ νά ἀναζητηθεῖ ἀνά πάσα στιγμή.

7) Ἐκτακτη ἔξοδος γιά ὑπηρεσιακούς λόγους γίνεται κατόπιν χορηγήσεως σημειώματος ἀπό τίς ἀρμόδιες διευθύνσεις, τό ὁποῖο παραδίδεται στό θυρωρεῖο.

8) Κάθοδος ἀπό τά γραφεῖα χωρίς ἄδεια ἐπιτρέπεται μόνο γιά 15' καί μόνο μιά φορά τήν ἡμέρα.

9) Τροποποιήσεις τοῦ ὥραριου γιά προσωπικούς λόγους γίνονται μόνο κατόπιν αἰτιολογημένης αἰτήσεως καί τελοῦν ὑπό τήν ἔγκριση τοῦ προέδρου τοῦ Δ.Σ. Αὐτό ἰσχύει καί γιά τίς ἤδη

ισχύουσες τροποποιητικές ρυθμίσεις.

10) Μετάβαση από τό ένα κτίριο στό άλλο του ΕΚΚΕ γίνεται μόνο γιά συγκεκριμένο λόγο, ό όποιος αναφέρεται στό *θυρωρείο*. Τό *θυρωρείο* ειδοποιεί σχετικά άμέσως τήν προϊστάμενη Διεύθυνση.

Ό Πρόεδρος του Δ.Σ.

Διευκρίνιση γιά τό τελευταίο σημείο: τό ΕΚΚΕ στεγάζεται σέ δύο διπλανά κτίρια· οί υπηρεσίες διοικητικού, δακτυλογράφησης, φωτοτυπιών, βιβλιοθήκης κ.λπ. συγκεντρώνονται στό ένα, ενώ οί έρευνήτες μοιράζονται καί στά δύο.

Άς σημειωθεί ότι συνήθως σέ καμία άλλη δημόσια ή ιδιωτική υπηρεσία δέν ζητείται θεδαίωση γιαιρού γιά άρρώστια μιάς ή δύο ημερών καί ότι ή άπαιτήση τέτοιας θεδαίωσης καί από τούς μή ασφαλισμένους έρευνήτες του ΕΚΚΕ (είναι όλοι αύτοι πού προσλαμβάνονται μέ σύμβαση έργου, αλλά έχουν, όπως είπαμε, καί τίς υποχρώσεις τών συμβάσεων εργασίας, χωρίς όμως καί νά καλύπτονται ασφαλιστικά) συνιστά μία σημαντική οικονομική επιβάρυνση γιά κάθε τους χειμωνιάτικη γρίπη.

Ένας τέτοιος έλεγχος πού θυμίζει σφοδρονιστήριο ανηλίκων (χαρακτηριστικός ό ρόλος τών *θυρωρείων*) δέν άποσκοπεί θεδαία σέ κάποια εννοητή λειτουργία. Στοιχειώδης έμπειρία τής ερευνητικής διαδικασίας άρκει γιά νά αντίληφθεί κανείς ότι ούτε έρευνα μπορεί νά ενδοκιμήσει σέ τέτοιο ασφνκτικό κλίμα ούτε καν ό κανονισμός αυτός νά εφαρμόσει, πρός δόξα έστω τής γραφειοκρατικής διαστοφής. Καί όντως δέν εφαρμόζεται γενικά. Εφαρμόζεται όμως καί μπορεί νά εφαρμόσει κάθε στιγμή επιλεκτικά. Συνιστά έτσι άλλο ένα μέσο πίεσης καί εξουδετέφωσης τών ενδεχόμενων αντιδράσεων τών ερευνητών γιά οποιοδήποτε θέμα.

Τό ότι σκοπός του κανονισμού αυτού είναι ό έλεγχος καί ή άσχημη εξουσία κατ' έαυτά, συνάγεται καί από τόν τρόπο μέ τόν όποιο ανακοινώθηκε στους εργαζόμενους. Η «χαλαρότητα» καί οί «ανομαλίες» πού αναφέρθηκαν σαν αφορμή, γιά νά παυθούν μέτρα πού στους παλιότερους θύμισαν τή λειτουργία του ΕΚΚΕ στήν περίοδο τής 7ετίας, δέν θεωρήθηκε σκόπιμο νά αποτελέσουν θέμα ζήτηθείαν έπαφής τής Διοίκησης του ΕΚΚΕ μέ τό προσωπικό ή τούς εκλεγμένους εκπροσώπους του. Αντίθετα, τίς ίδιες μέρες πού τό Δ.Σ. του ΕΚΚΕ έπαυσε αυτές τίς άποφάσεις, άνοτίαν καί νά διχτεί τό Δ.Σ. του Συλλόγου Εργαζόμενων του ΕΚΚΕ, πού ζήτησε νά επιδώσει υπόμνημα μέ καίρια αιτήματα του προσωπικού (συμβάσεις, πρόγραμμα ερευνών, μισθολογικό, ένσημα του ΙΚΑ). Τό υπόμνημα αυτό, μέ ημερομηνία 2-10-1978, δέν συζητήθηκε «λόγω έλλείψεως χρόνου» στή συνεδρίαση του Δ.Σ. του ΕΚΚΕ τής 4-10-1978 (όπότε φιλοτιγήθηκε ή παρωπάνω ανακοίνωση) καί ξανακατατέθηκε αυτούσιο από τό Σύλλογο στις 16-10-1978. Όπως όλα τό υπόμνηματα του Συλλόγου, έμεινε καί αυτό χωρίς απάντηση.

Τά λέγα αυτά στοιχεία οδηγούν σέ όρισμένα συμπεράσματα: είναι ανάγκη νά διαμορφωθούν στό

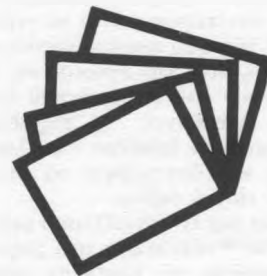
Έθνικό Κέντρο Κοινωνικών Έρευνών οί προϋποθέσεις ελεύθερης έκφρασης τών ερευνητών του, νά υπάρξει θεσμική πρόβλεψη γιά τούς όρους πρόσληψης, δημιουργικής επιστημονικής εργασίας καί εξέλιξης του ερευνητικού προσωπικού μέ συγκεκριμένα κριτήρια αξιολόγησής του πού νά συνιστούν καί κίνητρα γιά τήν προσέλκυση ερευνητών ύψηλού έπιπέδου, νά μελετηθεί τό γρηγορότερο, μέ τή συνεργασία του επιστημονικού προσωπικού του, τό θέμα άναδιοργάνωσης τών δομών του ΕΚΚΕ.

Γιά νά υπάρξει ένα Κέντρο Έρευνών, νά άνταποκριθεί στό ρόλο του καί νά αναπτύξει τήν επιστημονική παραγωγή καί τήν πνευματική άκτινοβολία του, έχει ανάγκη από τή δημιουργική υπεύθυνη συμβολή όλων του τών παραγόντων καί ιδιαίτερα του επιστημονικού προσωπικού του. Έάν τό ερευνητικό προσωπικό μετατρέπεται σέ άποδέκτη άποφάσεων καί άπλό εκτελεστή, ή συμβολή του μειώνεται αντίστοιχα μέ άμηση επίπτωση σέ επίπεδο του Κέντρου.

Έάν δέν επιδιωχθεί σέ κάθε Κέντρο Έρευνών ταύτιση τών συμφερόντων του προσωπικού μέ τά μακροπρόθεσμα συμφέροντα του Κέντρου, έάν δέν υπάρξει ένσωμάτωση όλων τών υπηρεσιών γύρω από τό στόχο τής ανάπτυξης του δυναμικού τής έρευνας στό Κέντρο, τό Κέντρο θά εκφυλιστεί σέ όργανισμό άυτοαναλισκόμενο πού ή προσφορά του θά συρρικνώνεται μέχρι νά εκμηδενιστεί.

Τά θεσμικά στεγανά μέσα σέ ένα Κέντρο Έρευνών είναι ολέθρια. Είναι ανάγκη νά κατοχυρωθεί ή άμοιβαία πληροφόρηση Διοίκησης-προσωπικού· ή ελεύθερη έκφραση γνώμης, αλλά καί ή επιδίωξη από τήν πλευρά τής Διοίκησης τής πραγματοποίησης αυτής τής αρχής· ή εξισορρόπηση ανάμεσα στις διάφορες υπεθυνότητες. Ό υπερθολικός συγκεντρωτισμός δέν είναι μόνο μία αντιδημοκρατική πρακτική καί ό δρόμος γιά τήν άθωαφεία. Είναι, ιδιαίτερα στόν τομέα τής έρευνας, τό μέσο γιά τήν ανεξέλεγκτη διαχείριση τής πνευματικής ένδειας. Γιατί είναι άπατόδδεικτο, ότι ένα Κέντρο Έρευνών φθοχάινει στό μέτρο πού τό πνευματικό του κεφάλαιο κρατείται μακριά από τόν προσλημματισμό καί τίς διαδικασίες πού άφορούν τά θέματα ουσίας πού αντιμετωπίζει τό Κέντρο. Ό συγκεντρωτισμός στό Κέντρα Έρευνών τά διαδρώνει εσωτερικά αφήνοντας μόνο τό έξωτερικό τους περιόλημα.

Κάθηξε πολλές χρόνος μέχρι τώρα καί κυρίως χάθηκαν αντιστραπτί μερικές καλές ένκαιρίες. Θά μπουν κάποτε σ' αυτό τόν τόπο οί βάσεις γιά τήν ανάπτυξη τής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες;

«Νέα Δεξιά» ή ή ανά τούς αιώνες δεξιά;

του René Rémond

μετάφραση: Εύα Καλπουριτζή

Ἡ «Νέα Δεξιά» προέρχεται ἀπό τήν πρώτη μεταπολεμική ἀκροδεξιά γενιά, ἡ ὁποία ἀρχισε τήν πολιτική της σταδιοδρομία στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '60. Δυό τάσεις διακρίνουμε. Ἡ μία ἐκφράζεται ἀπό τήν ἄμεση πολιτική δραστηριότητα τῆς ὀργάνωσης Occident (Δύση) καί ἡ ἄλλη συσπειρώνεται γύρω ἀπό τό περιοδικό Εὐρώπη-Δράση. Τά γεγονότα τοῦ '68 στή Γαλλία θά ἐπηρεάσουν καί τίς δύο τάσεις. Ξεκινώντας καί οἱ δύο ἀπό τήν ἴδια διαπίστωση τῆς ἀδυναμίας τους νά παρέμβουν ἄμεσα στόν πολιτικό στίβο, ἐμποδιζόμενες ἀπό τά μεγάλα κόμματα τῆς δεξιᾶς, καταλήγουν σέ διαφορετικά συμπεράσματα ὅσον ἀφορᾷ τήν προοπτική τους. Μεταξύ τῶν μελῶν τῆς «Δύσης» (τῆς μετέπειτα «Νέας Τάξης»), κυριαρχεῖ ἡ ἄποψη γιά τή δημιουργία ἑνός κόμματος «μοντέρονου, σεβαστοῦ καί ἀποτελεσματικοῦ». Ἔτσι θά δημιουργηθεῖ τό Κόμμα τῶν Νέων Δυνάμεων (PFN), τό κύριο δηλαδή ἀκροδεξιό κόμμα τῆς σημερινῆς Γαλλίας, μέ ἐντυπη ἐκφραση τήν ἐφημερίδα Initiative Nationale (Ἐθνική Πρωτοβουλία). Ἡ δεύτερη τάση, προσανατολίζεται σχεδόν ἀποκλειστικά σέ ζητήματα θεωρητικά καί ἰδεολογικά. Τά περισσότερα στελέχη τῆς πρωτοστατοῦν στή δημιουργία τῆς «Ὁμάδας Ἐρευνῶν καί Μελετῶν γιά τόν Εὐρωπαϊκό Πολιτισμό» (GRECE) ἡ ὁποία, ἀνεξάρτητα ἀπό τό PFN, ἀποκτᾷ μέλη καί ὁπαδούς μέσα στή γαλλική διανόηση. Ἡ ὁμάδα αὕτη ἐκφράζεται σήμερα ἀπό τό θεωρητικό περιοδικό Nouvelle École καί ἐκλαϊκεύει τίς θέσεις της ἀπό τίς στήλες τοῦ Figaro magazine (ἐκδοση τῆς ἐφημερίδας Figaro). Αὕτη εἶναι ἡ τάση πού ὀνομάζεται «Νέα Δεξιά», ἡ ὁποία μέ ὀρισμένα πρόσφατα δημοσιεύματά της, διακηρυκτικά τῆς κοσμοαντίληψῆς της (πού ἀναλύει στό ἄρθρο του ὁ René Rémond), ἀπασχόλησε καί ἀπασχολεῖ ἀκόμη τό γαλλικό τύπο. Οἱ θέσεις της στοχεύουν κυρίως τή μαρξιστική θεωρία καί τό φιλελευθερισμό τῆς παλαιᾶς – κυρίαρχης – Δεξιᾶς, καί «ἀποσκοποῦν νά καλύψουν τό κενό πού δημιούργησε ἡ κατάρρευση τῶν κυρίαρχων ἰδεολογιῶν... νά δώσουν στή Δεξιά ἕνα σῶμα θεωρητικῶν δογμάτων... νά ἀποκρούσουν τό φιλελευθερισμό» καί τή «γοητεία τοῦ μαρξιστικοῦ συστήματος». Ἡ ΝΔ καί τό PFN λειτουργοῦν συμπληρωματικά: ἡ μὲν συνεισφέροντας κυρίως στή θεωρία, τό δέ προχωρώντας στήν ἄμεση πολιτική δράση γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς ἀνάπτυξης τῆς Ἀριστερᾶς. Οἱ ἀγγλοσαξονικές θέσεις τῆς Κοινωνιοβιολογίας καί τῆς Γενετικῆς ἀποτελοῦν τό κύριο ἐπιστημονικό ὑπόβαθρο τῆς θεωρίας τῆς ΝΔ: ἐνάντια στήν ἰσότητα, δεδομένου ὅτι «εἶναι σαφές πώς οἱ ἄνθρωποι δέν εἶναι οὔτε ἴσοι οὔτε ἐλεύθεροι» – ἐκφρασμένο θετικά, «ἡ ἱεραρχία εἶναι ἡ αὐθεντική ἰσότητα». Στό μέλλον, «ἡ νέα κοινωνία θά ἐδραιώσῃ τίς ἀρχές μας τῆς τάξης, τῆς ἐπιλογῆς καί τῆς ἱεραρχίας». Ἐνάντια στήν ἐκκλησία ὡς ὀργανισμό καί στή χριστιανική θρησκεία, ἀντιπροτείνοντας τίς παγανιστικές παραδόσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν φύλων. Τέλος ἡ ΝΔ πρεσβεύει ὅτι «πρέπει νά ξαναφτιαχτοῦμε», πράγμα πού «δέν μπορεῖ νά γίνει χωρίς πόνο»: ὅτι «σάν γλύπτες καί ὑλικό πού εἴμαστε ταυτοχρόνως» πρέπει «μέ δυνατές σφυριές νά σπάσουμε σέ χίλια κομμάτια», γιά νά «ἀνασύρουμε ἀπ' αὐτά τό νέο ἄνθρωπο». Νέος ἄνθρωπος, νέο ἔθνος, βιολογική-ζωολογική ἀντιμετώπιση τῶν κοινωνιῶν, ἰδέες πού καί στή χώρα μας, διάχυτες μέσα στόν κόσμο, ἀλλά καί ὀργανωμένες ἀπό κέντρα πολιτικῶν ἐρευνῶν ἢ εὐγενεῖς περιοδικές ἐκδόσεις, ἐποπτεύουν αὐτοῦ τοῦ τύπου τά ἰδεολογικά ρεύματα καί τά ἐπικεντρῶνον στά καθ' ἡμᾶς δεδομένα.

Π.Π

Μέσα από μερικά άρθρα, άρχισε πρόσφατα να εισέρχεται θορυβώδως στον ζηλότυπα επιτηρούμενο κύκλο των αναγνωρισμένων ιδεολογιών ή «νέα δεξιά», ή όποια ως τώρα άπασχολούσε την προσοχή μόνο μερικών ειδικών. Οί έμπνευστές της άποσκοπούν να κалύψουν τό κενό πού δημιούργησε ή κατάρρευση των κυρίαρχων ιδεολογιών και συγχρόνως να προικίσουν τή δεξιά μ' ένα σώμα θεωρητικών δογμάτων πού τής χρειάζεται προκειμένου να άποκρούσει τή διείσδυση τής φιλελεύθερης σκέψης και να άντισταθεί στη γοητεία του μαρξιστικού συστήματος. Οί περισσότεροι παρατηρητές άμφιβάλλουν άν αυτή ή ιδιαίτερα φιλόδοξη προσπάθεια θά μπορέσει να καταλήξει σε μία πραγματικά νέα φιλοσοφία· συντάσσοντας τόν κατάλογο των δανείων της έφτασαν, μάλλον διαστικά, στό συμπέρασμα ότι πρόκειται για άπλή συρραφή των παλαιών θεμάτων τής πιο παραδοσιακής δεξιάς. «Νέα δεξιά» ή «νέα σχολή» δέν άποτελεί κατ' αυτούς παρά μία λίγο πιο μοντέρνα παρουσίαση ιδεών τόσο παλαιών όσο και ή ίδια ή δεξιά.

Πραγματικά, ή διακήρυξη τής άπαραιεώτης ανισότητας άτόμων και πολιτισμών, τό βασικότερο από τά μερικά χαρακτηριστικά πού καθορίζουν αυτό τό ρεύμα σκέψης και πού δοηθούν στην τοποθέτησή του, δέν είναι πρωτότυπη. Η κριτική εναντίον τής «ουτοπίας τής ισότητας» συνετέλεσε στη συγκρότηση τής άντεπαναστατικής σκέψης και από τότε άποτελεί τήν κοινή βάση όλων των μορφών φιλοσοφίας πού έχομε τό δικαίωμα να άποκαλούμε, με όλη τή σημασία του όρου, άντιδραστικές.

Πιο πρωτότυπος είναι ο τύπος δικαιολόγησης πού προβάλλεται: σε άντίθεση με άλλα συστήματα, ή ενλόγω σχολή δέν προσπαθεί να συναργάγει τήν αναγκαιότητα τής έραρχίας από κάποιον τύπο ύπηρετικής λογικής ή θεωρητικού λογισμού, αλλά, άντίθετα, πάει να στηριχτεί στα δεδομένα τής επιστημονικής παρατήρησης, άντιτάσσοντας στην ουτοπία τήν ανσθηρότητα των γεγονότων. Δέν είναι ή πρώτη φορά πού μία ιδεολογία διεκδικεί τήν αυθεντία τής επιστήμης: ο μαρξισμός παρουσιάζεται ως επιστημονικός σοσιαλισμός και οί επιστημονικές προθέσεις είναι ίσως τό στοιχείο πού περισσότερο συνένωσαν στην ιδιαιτερότητα του κομμουνιστικού κόμματος (στη Γαλλία). Η Action Francaise¹ αυτοπροσδιοριζόταν επίσης ως θετικιστική. Αλλά στο πεδίο των επιστημονικών γλάδων ύπάρχει πολλαπλότητα και καθενιά προσδιορίζει με τό δικό της τρόπο τήν πορεία τής νόησης. Ο Μάρξ ανέλυε τους οικονομικούς μηχανισμούς και ο Maugras πίστευε σε μιάν κοινωνική φυσική. Η νέα σχολή άντλεί από άλλου τά θεωρήματά της: όχι τόσο από τήν παρατήρηση των οργανωμένων κοινωνιών όσο από τήν ψυχολογία και κυρίως από τίς νέες και σε πλήρη άνάπτυξη επιστήμες τής βιολογίας και τής γενετικής. Οί άπολογητές της χρησιμοποιούν τίς ανακαλύψεις τής ήθολογίας των ζώων και ο Lorenz² είναι ο Δαρβίνος τους. Στην αιώνια άνοιχτή διαμάχη φύσης και πολιτισμού ή νέα σχολή τάσσεται στο στρατόπεδο των συστημάτων για τά όποια ο άνθρωπος είναι ένα ζώο όμοιο με τά υπόλοιπα έμβια όντα και ως εκ τούτου ή ήθική του θά πρέπει να συμμορφώνεται με τους νόμους του είδους, άντίθετα με αυτούς πού θεωρούν ότι καθώς ο αν-

θρωπος δέν είναι ένα ζώο όμοιο με τά άλλα, τό μεγαλειό του συνίσταται στη διαφορά και ο αυτοσεβασμός του του επιβάλλει να ύπερβεί τους βιολογικούς ντετερμινισμούς.

Στό βαθμό πού ή άντίθεση φύσης-πολιτισμού όρίζει τή διαχωριστική γραμμή μεταξύ των συστημάτων σκέψης, οί καινούριοι άπολογητές τοποθετούνται άναμφισβήτητα στα δεξιά. Επίσης στην πιο πρόσφατη διαμάχη σχετικά με τά έμφυτα και τά επίκτητα στοιχεία τής προσωπικότητας - ένα θέμα πού άρχίζει να κάνει θραύση και πού σίγουρα θά άποτελέσει τό επίκεντρο των προσεχών μεγάλων ιδεολογικών μαχών - οί ύπερασπιστές τής νέας δεξιάς άνεπιφύλακτα άντλούν έπιχειρήματα από τό έργο του Η. J. Eysenc και βεβαιώνουν τήν κυριαρχία τής κληρονομικότητας πάνω στην άγωγή. Έτσι, κάθε προσπάθεια να άρθούν οί εκπαιδευτικές ανισότητες μέσα από μία μαζική εκπαίδευση άποτελεί ουτοπία, παραβλέπει τους περιορισμούς πού θέτει ή πραγματικότητα και έπισύρει σοβαρούς κινδύνους για τήν κοινωνία. Από τήν ύπεροχή τής βιολογίας, εξάλλον, έρμηνεύονται και οί θέσεις τους πού προωθούν μιάν πολιτική εύγονιμού καθώς και τό ότι έννοούν τήν νομιμοποίηση των αμβλώσεων, στοιχείο πού θά μπορούσε και να προσελκύσει μία μερίδα τής κοινής γνώμης. Ο λόγος είναι ότι, άντίθετα με τίς προηγούμενες μορφές τής δεξιάς, πού παρέμεναν βαθιά διαποτισμένες από τή χριστιανική ήθική, ή νέα δεξιά έχει άπελευθερωθεί από κάθε θρησκευτική επίδραση και έννοει να συναγάγει και τήν προσωπική της ήθική και τήν κοινωνική της φιλοσοφία από αξιώματα άποκλειστικά επιστημονικά.

Η έλξη του παράλογου

Ο τολμηρός και στρατηγικός όμως αυτός επιστημονισμός πού άγχαλιάζει όλους τους τομείς δέν άποκλείει τήν έλξη του παράλογου: επιστημονιστή δέν σημαίνει όρθολογισμός και οί ενλόγω συγγραφείς ενχαριστίως θά προσυπέγραψαν τήν κρίση του Borges για τή νόηση, αυτό τό έπονισώδες στοιχείο στην επίγανεια του εαυτού μας. Η μάλλον, για τήν ακρίβεια, θαύτητα από τήν κοινή γνώση ύπάρχει μία άλλη, άπόκρυφη, μία θεογνωσία πού δέν μπορεί να άποκαλυφθεί παρά σε όρισμένους ύστερα από μία περίοδο μήησης: ο έλιτισμός τής πράξης επικαλύπτεται από τον άποκρυφισμό τής γνώσης.

Η *Αγλή των μάγων*, γραμμένο από τον Louis Powells πρότεινε ήδη μιάν σύννοψη αυτού του μοναδικού μύγματος επιστημονισμού και μυστηρίου, ένα μυστήριο πού συγγέται με τό παράδοξο: ο άγγελος του άλλόκοτου έχει σκύψει πάνω στο λίκνο αυτού του δόγματος πού τό γοητεύουν οί μύθοι και οί θρύλοι. Αυτή ή εκπληκτική άντινομία λογικής και φαντασίας συνοδεύεται και από μιάν άλλη, εξίσου περίεργη. Η σχολή αυτή αισθάνεται άπέραντο θαυμασμό για τήν άρχαία Ελλάδα, όπου θεωρεί ότι βρίσκει τό πολιτισμικό πρότυπο πού άνερεύεται να αναπαραγάγει. Συγχρόνως όμως διάκειται συμπαθώς και προς τους «βαρβάρους», τους βόρειους μ' άλλα λόγια λαούς, τίς περιοχές εκείνες πού έμειναν έξω από τήν επίδραση τής Ελλάδας ή τής Ρώμης: καλλιεργεί τους γερμανι-

κούς μύθους, τις σκανδιναβικές Saga³, τόν πολιτισμό των ρουνών,⁴ τούς κελτικούς θρύλους. Όπωςδήποτε είναι η πρώτη φορά στην Ιστορία των ιδεολογιών, που μία σχολή συμφύρε τον κλασικισμό με τό ρομαντισμό, καί μάλιστα όχι τόν διανυγή καί νηφάλιο γαλλικό ρομαντισμό. αλλά τόν πιό έξαλλο, τό ρομαντισμό του Ossian⁵ ή της γερμανικής ποίησης. Μέχρι τώρα, ό θαυμασμός για τόν άρχαίο έλληνικό πολιτισμό απέκλειε τις γερμανικές θεότητες, καί τό φώς της Άκρόπολης θεωρούνταν άσυμβίβαστο με τις διμήγλες του βορρά. Άπό τόν Renan στον Maurras, ό πολιτικός μας κλασικισμός άγωνιζόταν να εξασφαλίσει τήν κυριαρχία του όρθολογισμού, που φωτίζει καί θέτει τάξη στο χάος, ενάντια στις δυνάμεις του αισθήματος καί τά πλάσματα του φανταστικού. Νά όμως που τά δύο αυτά, κατά έναν παράδοξο τρόπο, συνταιριάζονται. Άπό τήν άποψη αυτή δέν είναι τυχαίος ό θαυμασμός για τόν Arno Breker⁶, τό γλύπτη του Γ' Ράιχ που προσπάθησε να συνδυάσει τό νεοκλασικισμό με τή λατρεία της καινούριας θρησκείας.

Άν για καθένα από τά στοιχεία αυτά είναι εύκολο να έπισημανθούν οι καταβολές του σε προηγούμενα συστήματα, ή συρραφή τους, ανάλογη με τις αντιφάσεις τους, έχει μία σχετική πρωτοτυπία. Πρόκειται για ένα μοναδικό συνδυασμό του Δαρβίνου με τόν Gobineau⁷, τόν Νίτσε καί τόν Lorenz. Τό γεγονός ότι τό κατασκευάσμα αυτό είναι ετερογενές καί ορθίται από κάθε είδους έσωτερικές αντιφάσεις δέν αποκλείει τή δυνατότητα της διάδοσής του. Καί άλλα ρεύματα σκέψης, τών οποίων ή έσωτερική συγχρότηση δέν ήταν καθόλου πιό ανώτερη, όρθησαν άκροατήριο καί γνώρισαν εκπληκτική έπιτυχία.

Είναι άπολύτως φανερό ότι αυτή ή νέα δεξιά δέν έχει πολλά κοινά σημεία με τήν παράδοση της φιλελευθέρης δεξιάς, έξω από τό ένδεχόμενο ζάποιας τυχόν πρόσκαιρης συμμαχίας εναντίον κοινών εχθρών. Διαφωνούν σε όρισμένα βασικά σημεία. Η νέα δεξιά που πιστεύει στο συσχετισμό τών δυνάμεων αντιτίθεται στην άισιοδοξία καί τις ψευδαισθήσεις του φιλελευθέρου. Η λατρεία της για τούς ήρωες δέν έχει τίποτα να κάνει με τόν ατομικισμό τών φιλελευθέρων. Η φιλελεύθερη πεποίθηση ότι ή έλευθερία είναι πράγμα θετικό καθ' έαυτό δέν συμβιβάζεται με τό όραμα της νέας δεξιάς που πιστεύει στη βιολογική επίλογη. Γι' αυτό σαστίζει ζανείς όταν ανακαλύπτει ότι ή σχολή αυτή στεγάστηκε, με τόν τρόπο του Βερνάρδου του Έρημίτη, στη σημαντική εκείνη εφημερίδα που αντίπροσώπευσε, κατά τήν εποχή του Pierre Brisson καί του Wladimir D' Ormesson, τήν παράδοση της φιλελεύθερης γαλλικής δεξιάς, με τά όρια αλλά καί τό μεγαλείο της.

Ότε τήν άλλη μεγάλη παράδοση της δεξιάς, τήν έθνική, άυταρχική καί λαϊκή δεξιά, που αποκαλούμε δοναπαρισμό, φαίνεται να ακολουθεί ή νέα δεξιά. Όπωςδήποτε, όρισμένες φορές διατρέχουν τούς ίδιους κινδύνους ή αντιμετωπίζουν τούς ίδιους εχθρούς καί όμολογούν τήν ίδια άποστολή προς τόν ολοκληρωτισμό της άριστοτείας. Έδώ όμως τελειώνουν τά κοινά τους στοιχεία. Η άυταρχική δεξιά δέν άρνείται τή δημοκρατική άρχη: δίνει τό λόγο στο λαό καί τάσσεται υπέρ της καθολικής ψηφοφορίας. Έκτός τούτου δέν είναι άναγκαστικά ελιτιστική: κά-

ποτε ανατρέπει τις καθιερωμένες ιεραρχίες ή αντίτάσσει τις λαϊκές δυνάμεις στους προύχοντες. Καί κυρίως είναι έθνική, μέχρι του σημείου να μεροληπτεί, σε όρισμένες περιπτώσεις, σε βάρος τών άλλων λαών ή του πολιτισμού τους. Η νέα δεξιά, έπειτα, είναι έλάχιστα έθνική: αυτοαποκαλείται ευρωπαϊκή, αλλά ή Ευρώπη προς τήν όποία αναφέρεται είναι ένα πλαστό κατασκευάσμα, κάτι σαν τήν Occitanie,⁸ στη Γαλλία. Άναδεύεται μέσα σ' έναν εκπληκτικό συγκρητισμό κελτικών, γερμανικών, ανατολικών καί σκανδιναβικών στοιχείων, υπό τό πρόσχημα της κοινής ίνδοευρωπαϊκής τους καταγωγής, επειδή πιστεύει ότι θα βρει τήν έπιστημονική (της;) δικαιολόγηση στην άοχή της τριμερούς διαίρεσης καί στο έργο του G. Dumézil,⁹ τό όποιο χρησιμοποιεί όπως ή Action Francaise χρησιμοποιούσε παλαιότερα τό έργο του F. de Coulanges. Μέσα σ' αυτόν τό συρφετό χάνεται ή έθνική προσωπικότητα καί διαλύεται ή (γαλλική) ιστορία. Κατά τά άλλα, ή νέα δεξιά περιβάλλει με συμπάθεια τήν αναβίωση τών τοπικών πολιτισμών καί ενθαρρύνει τήν αφύπνιση τών Γερμανών καί τών κατοίκων της Βρετανίας, συγχρόνως. Η έθνική δεξιά μάλλον πολύ δύσκολα θα άναγνώριζε τούς κληρονόμους της, μέσα σ' αυτό τό υπερεθνικό καί πολιτιστικά ετερογενές άμάλγαμα.

Άπό τή φύση της αντιχριστιανική

Σημαίνει μήπως ότι έχουμε να κάνουμε με κάποια άντεπαναστατική δεξιά, τήν παλαιότερη από όλες τις μορφές δεξιάς; Οι όμοιότητες φαίνονται τή φορά αυτή περισσότερο: κριτική του δόγματος της κοινωνικής ισότητας, καταγγελία της ιεραρχίας καί της τάξης, Κι άκόμη, ή άναφορά στη φύση καί τή βιολογία, που παραπέμπει στην τόσο προσφιλή για τήν άκρα δεξιά θεορία του οργανικισμού. Άλλά μία διαφορά άρκει για να αλλάξει άρδην ή σημασία αυτών τών συμπτώσεων: ή στάση άπέναντι στη χριστιανική παράδοση. Η άντεπαναστατική δεξιά επειδή τασσόταν υπέρ της παράδοσης ήταν από μιάς άρχής βαθύτατα χριστιανική, γι' αυτό άλλωστε, εν όνόματι του χριστιανισμού, άπέρριπτε τις άρχές του 1789. Τάξη της φύσης καί θεϊκή τάξη εναρμονίζονταν. Η νέα δεξιά άποφεύγει κάθε υπερβατισμό: ή ιεραρχία επιβάλλεται στις κοινωνίες έξαιτίας φυσικών, βιολογικών ή κοινωνιολογικών ντετερμινισμών. Η νέα αυτή δεξιά δέν έχει άπλώς άπομακρυνθεί από τό χριστιανισμό ή δέν είναι άπλώς άδιάφορη προς τό περιεχόμενο της διδασκαλίας του: είναι από τή φύση της άπροκαάλυπτα αντίθετη προς τό χριστιανισμό, για λόγους που έκπορεύονται από τό ίδιο τό σύστημα της σκέψης της. Θεωρεί τή χριστιανική διδασκαλία υπεύθυνη για τήν ούτοπία της κοινωνικής ισότητας, που όδηγεί τή στιγμή αυτή τις κοινωνίες στον γαρεμό. Η Ιουδαιοχριστιανική παράδοση είναι που έσπευρε στον κόσμο τήν όλέθρια αυτή δοξασία καί ως εκ τούτου είναι ύπόλογη για τήν παρακμή της κοινωνίας καί τήν έξαθλίωση του κόσμου. Άπό τήν άλλη μεριά, οι έμπνευστές της νέας δεξιάς διαχωρίζον τή θέση τους από εκείνους που κατηγορούν τήν Έκκλησία ότι πρόδωσε

τήν αποστολή της ύστερα από το «Δεύτερο Βατικανό» και τήν ώθούν να επανέλθει στις προηγούμενες θέσεις της· αυτοί θέλουν απλώς να καταργήσουν ειχον αιώνας Ιστορίας και να επαναφέρουν τήν ανθρωπότητα στις ειδωλολατρικές της πηγές. Ἡ νέα δεξιά επαναλαμβάνει γιά λογαριασμό της τίς θέσεις τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀποστάτη, καί ἀπό τήν ἀποψη αὐτή δέν εἶναι τυχαία ἡ ἐπανεκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Κελσιῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Πρόκειται, γιά νά ἀκριβολογοῦμε, γιά ἕνα νεο-παγανισμό, πού πρεσβεύει τήν ἀνάγκη τῆς ἐπιστροφῆς στίς πηγές τῆς ευρωπαϊκῆς ἱστορίας, τότε πού ὁ χριστιανισμός δέν εἶχε ἀκόμη ἀλλοιώσει τήν καθαρότητα καί τή δύναμη τῶν στοιχείων της.

Σέ τελευταία ἀνάλυση, ἡ φιλοσοφία τῆς νέας δεξιάς μέ τό μωσαϊκό τῶν θεσῶν της, δέν στερεῖται πρωτοτυπίας, σέ σύγκριση μέ τά ὑπόλοιπα ἰδεολογικά μας συστήματα. Ἄν ἀναζητήσῃ κανεῖς τοὺς προγόνους της, ἐκτός ἀπό αὐτοὺς πού ἤδη ἀναφέραμε, θά τοὺς ὄρει στοὺς προφήτες τῆς ἐπαναστατικῆς δεξιάς, μεταξὺ αὐτῶν πού σέ μιά δεδομένη στιγμή γοητεύτηκαν ἢ δειλεάστησαν ἀπό τίς ἰδεολογίες τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ, ὅπως ὁ Drieu καί ὁ Montherlant στό *Θεῖο Ἡλωστάσιο* μᾶλλον παρὰ στόν *Αγίτη* τοῦ Σεντιάρο.

Θά ἔπερτε ἔξω κανεῖς ὡς πρὸς τή σημασία τῆς ὅλης ἱστορίας ἂν τή θεωροῦσε ἀμελητέα ἢ χωρὶς μέλλον, ζοῖνοντας ἀπό τό γεγονός ὅτι δέν γέννησε κανένα οργανωμένο πολιτικό σχῆμα. Αὐτή ἡ λάθος ἐκτίμησι ἐκανε ὥστε πολιτικοὶ καί σχολιαστὲς, συνηθισμένοι νά ζοῖνουν μέσα ἀπό μίαν ὀπτική κατὰ οἴση ἐκλογισμῆ, παρέόλεψαν ὡς τόσα τίς προειδοποιήσεις πού τοὺς μετέδιδαν διάφοροι πῶ ὄξυδροεῖς παρωτηγῆτες. Ὡς εἶναι τὰ ἰδεολογικά οἰκίσματα νά εἶχαν λιγότερη σημασία ἀπὸ τὰ ζῶμματα. Ἡ Action Francaise ποτὶ δέν συγχροτήθηκε σέ δύναμη πού νά ἐπιδιώξει τήν ψήφο τῶν ἐκλογέων – ποιος ὅσοπο θά τολμοῦσε νά ἀπονηθεῖ τό ὄλο το στή γαλλικὴ ἱστορία. Οἱ προστάθεις τῆς νέας δεξιάς παρωνοιάζον, στό σύνολό τους, πολλὰ κοινά σημεῖα μέ τήν Action Francaise, παρὰ τή διαφορετικὴ τους ἐμπνευση. Τό ἔργο τοῦ Alain Benoist *Ἀπὸ τὰ δεξιά*, ξαναορίζει τήν κίνησι πού ἐργάσασε ὁ Maurras μέ τό ἔργο του *Ἐπιτομή γιά τή μοναρχία*. Οἱ θέσεις τοῦ Maurras ἐπηρεάσαν στό μεσοπόλεμο μεγάλα τμήματα τῆς κοινῆς γνώμης, χωρὶς νά διατυπώνονται ἀμεσα ἀλλὰ ἐρημηνομένως ἀπὸ μερικὰ ἐβδομαδιαία ἐντυπα. Ἡ νέα σχολὴ χρησιμοποιεῖ τό ἴδιο τέχνασμα μέ τό *Figaro Magazine*.

Σέ ἄλλους καιροὺς, τό μοτίβο πού θά εἶχε προκαλέσει τίς μεγαλύτερες ἀμφιβολίες γιά τό κατά πόσο ἕνα τίποιο οἰκίσμα σζέφης θά μποροῦσε νά ἔχει κάποιο μέλλον στή Γαλλία εἶναι ἡ τελεσίδικη καί προκλητικὴ ρήξι μέ τή χριστιανικὴ παράδοσι. Ἡ Action Francaise δοξίμασε μιά φορὰ τήν ὀδυνηρὴ ἐμπειρία τοῦ πόσο εἶναι ἀδύνατο νά συγχροτηθεῖ μιά δεξιά δύναμη ἀντίθετα στήν Ἐκκλησία, παρὰ τό γεγονός ὅτι οἱ θέσεις της, αὐτὲς πού τῆς στοίχιζαν τήν λαπικὴ καταδίκη, ἦταν ἐκατό φορὲς λιγότερο ἀπομακρυσμένες ἀπ' τό χριστιανισμό ἀπ' ὅτι τὰ δόγματα τῆς νέας σχολῆς. Ἀλλὰ στό βαθμό πού ἡ κοινωνία ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τή θεογενετικὴ ἐπιτροπὴ καί ἡ πολιτικὴ

παιδεία ἀπομακρύνεται ἀπὸ ὀρισμένες χριστιανικὲς ἀναφορὲς πού εἶχαν θέψει, κάποτε ἐν ἀγνοία τους ἢ καί παρὰ τή θέλησή τους, τήν πλειοψηφία τῶν ἰδεολογικῶν ρευμάτων, ποιοὺς ξέρεῖ ἂν τὰ πνεύματα δέν εἶναι περισσότερο ἔτοιμα νά προσχωρήσουν σ' ἕνα σύστημα σκέψης πού τοποθετεῖται στοὺς ἀντίποδες τοῦ δυτικῶ οὐμανισμού;

* Δημοσιεύτηκε στίς 20 Ἰουλίου τοῦ 1979, στήν γαλλικὴ ἐφημερίδα *Le Monde*.

1. Action Francaise: ἀκροδεξιά, ἐθνικιστικὴ πολιτικὴ κίνησι πού ξεκίνησε συσπειρώνοντας τοὺς ἀντίπαλους τῆς ὑπόθεσης Dreyfus. Ἡ προσχώρησι τοῦ Maurras, στὰ 1905, ἔστρεψε τήν A.F. πρὸς τήν ἰδέα τῆς ἀποκατάστασης τῆς μοναρχίας. Ἡ συνεργασία τῆς A.F. μέ τήν κυβέρνησι τοῦ Vichy καί ἡ πολιτικὴ τοῦ Maurras κατὰ τή γερμανικὴ κατοχὴ προκαλέσαν ρήγματα στήν ἰδεολογικὴ συνοχὴ τῆς κίνησις, πράγμα πού ὀδήγησε καί στή διάλυσή της.

2. K. Lorenz: Ἀμερικανὸς βιολόγος ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὲς τῆς ὀνομαζόμενης κοινωνιοβιολογίας. Μεταφρασμένο ἑλληνικὰ κυκλοφορεῖ τό ἔργο του *Ἡ Ἐπιθετικότητα* (ἐκδ. Χατζηνικολῆ).

3. Σάγκες: Μεσαιωνικὲς ἱστορικὲς ἢ μυθολογικὲς ἀφηγήσεις τῶν Σκανδιναβῶν.

4. Οἱ Ροῦνοι: Τὰ ἀρχαιότερα γνωστά σημεῖα γραφῆς τῶν λαῶν τῆς τευτονικῆς ὀμοφυλίας. Σέ ρουνικὴ γραφὴ σώζονται ἐπιγραφεὲς μαγικῶ περιεχομένου.

5. Ossian: μυθικὸς ἦρωας τῶν Σκώτων (3 αἰ. μ.Χ.). Με τό ὄνομά του μᾶς εἶναι γνωστὴ μιά συλλογὴ ἀπὸ μεταγενέστερα κελτικὰ ἔπη.

6. A. Breker (1900-): Γερμανὸς γλύπτης στόν ὅποιο ὁ Χίτλερ ἀνέθεσε τήν ἐκτέλεσι ὀρισμένων ἔργων στό Βερολίνο.

7. Gobineau (1816-1882): Ἀπὸ τοὺς βασικοὺς ὑποστηρικτὲς τῆς ἀνισότητος τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν (Κυριότερο ἔργο του: *Essai sur l'inegalité des races humaines*, 1855). Οἱ θεωρίες του χρησιμοποιήθηκαν ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς ἐθνικοσοσιαλιστὲς.

8. Occitanie: περιοχή τῆς Νότιας Γαλλίας πού ἀντιστοιχεῖ περίπου στήν παλαιὰ γλωσσικὴ περιοχή τῆς Γαλλίας γνωστὴ μέ τ' ὄνομα Langue d' oc. Τήν τελευταία δεκαετία στή Γαλλία παρουσιάζεται μιά κίνησι πού ἐπιδιώκει τήν αὐτονομία τῆς περιοχῆς, ἐπικαλούμενη γλωσσικὲς καί πολιτιστικὲς ἰδιαιτερότητες.

9. Dumezil: Ἀναλυοντας τοὺς μύθους καί τὰ ἔπη τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν ὁ D. διατύπωσε τὴ θεωρία ὅτι ἡ ἀρχικὴ, πρὶν τήν διάσπασή της ἰνδοευρωπαϊκὴ ὀμάδα χαρακτηριζόταν ἀπὸ μιά «τριμερὴ» ὀπως τὴν ὀνόμασε ἰδεολογία, ἡ ὀποία θά πρέπει ν' ἀντανακλᾷ μίαν ἀντίστοιχη τριμερὴ ἱεράρχησι τῆς κοινωνίας τους (ἱερεῖς - πολεμιστὲς καί καλλιεργητὲς/ βοσκοί).

Γκαλβάνο Ντέλα Βόλπε: «Γιά τή διαλεκτική»

του Βασίλη Κάλφα

Τήν άνοιξη του 1978 κυκλοφόρησαν σ' ένα μικρό τόμο 3 δοκίμια του Ιταλού φιλόσοφου Galvano Della Volpe. Είναι τά πρώτα κείμενα του Ντέλα Βόλπε που μεταφράζονται στα Έλληνικά.*

Η γνώμη μου είναι πως τό βιβλίο πέρασε άπαρατήρητο. Τό γεγονός αυτό θέβαια δέν είναι πρωτοφανές. Δέν είναι ή πρώτη φορά που ένα αξιολογο έργο μεταφράζεται στην Ελλάδα και δέν προκαλεί καμιά αντίδραση. Για νά αναφέρω δύο παραδείγματα του ίδιου τομέα. Τό 1972 και 1973, πρωτοπαρουσιάστηκαν άπ' τίσ εκδόσεις "70" Lucien Goldmann και Jürgen Habermas, και είχαν τήν ίδια τύχη.

Άλλά τό χειρότερο σ' αυτές τίσ περιπτώσεις είναι ότι, άν κάποιος άναγνώστης τυχαία ή επειδή έχει άκούσει τό όνομα του συγγραφέα άγοράσει τό βιβλίο, θά άτυγήσει, γιατί τό βιβλίο σέ τελευταία ανάλυση δέν διαδίδεται.

Δέν έχω όμως κανένα σκοπό νά παρουσηθώ σέ σχολαστικά κηρύγματα και κοινοτυπίες για τήν σφραγή κυκλοφορία των ιδεών στην Ελλάδα και τήν προχειρότητα τής εκδοτικής πρωτοβουλίας. Άλλωστε μία ρητορική κριτική τής εκδοτικής προσπάθειας θά ήταν μάλλον άδικη. Αντίθετα πιστεύω ότι ή εκδοτική δραστηριότητα τής τελευταίας δεκαετίας είναι μία πολύ συμπαθητική και πολλές φορές αξιοθαύμαστη ιστορία και, ίσως, πιο αντιπροσωπευτική για τήν πνευματική κατάσταση του τόπου από τήν ίδια τήν πρωτότυπη παραγωγή.

Σκοπός αυτού του σημειώματος είναι ή γνωριμία με τίσ πιο χαρακτηριστικές πλευρές τής σκέψης του Ντέλα Βόλπε.

Είναι κοινός τόπος οι εισαγωγές στο έργο του Ντέλα Βόλπε ν' αρχίζουν με τήν παρατήρηση ότι

* Γκαλβάνο Ντέλα Βόλπε, *Γιά τή διαλεκτική*, μτφ. Μυρσίνη Ζορμπά, εκδ. Όδυσσεας, Αθήνα 1978.

φτάνει στο μαρξισμό – άμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο – μέσα από μία καθαρά διανοητική πορεία· ότι ο μαρξισμός για τον Ντ. Β. είναι ή κατάληξη τής ίδιας τής λογικής των φιλοσοφικών του έρευνών. Άν ξεφύγουμε από πειρασμούς ψυχολογικής έρμηνείας – άμφίβολης άξίας, κατά τή γνώμη μου, και όχι μόνο για τήν περίπτωση του Ντέλα Βόλπε – τότε αυτή ή παρατήρηση σημαίνει ότι ο Ντ. Β. είναι ένας από τους ελάχιστους μαρξιστές τους προικισμένους με βαθιά φιλοσοφική παιδεία, τήν όποία όχι μόνο δέν άπορρίπτει, αλλά αξιοποιεί με τον άσθηρότερο δυνατό τρόπο.

Ο Ντέλα Βόλπε (1895-1968), μετά τον πόλεμο, γράφει και ξαναγράφει στην ουσία ένα βιβλίο. Τό πραγματικά σπάνιο πλάτος των έρευνών του, διηθείται κυριολεκτικά στις διαδοχικές αναθεωρήσεις των 200 σελίδων τής *Λογικής* του. Τό βιβλίο αυτό παρουσιάζεται για πρώτη φορά τό 1950 με τίτλο *Η Λογική ως θετική επιστήμη* (*Logica come scienza positiva*) και ή τελευταία του έκδοση κυκλοφορεί τό 1969 με τίτλο τώρα *Η Λογική ως ιστορική επιστήμη* (*Logica come scienza storica*). Ο σκοπός ωστόσο των συνεχών αναθεωρήσεων παραμένει πάντα ο ίδιος: «Νά ένοποιήσει τή Λογική σέ μία θετική επιστήμη» (πρόλογος 1ης έκδοσης). Νά θεμελιώσει μία καθολική *ιστορία – επιστήμη*, τής όποίας ή λογική είναι ή *μοναδική* ύλιστική λογική τής σύγχρονης εμπειρικής γνώσης.

Η *Λογική* πλαισιώνεται από δύο άλλα κείμενα: Τό *Ρουσό και Μάρξ* (*Rousseau e Marx*, 1956) και τήν *Κριτική του Γούστον* (*Critica del gusto*, 1960). Στο τρίπτυχο που σχηματίζεται, ή *Λογική* έχει τήν πρωτοκαθεδρία, αφού διαπραγματεύεται τίσ άρχές τής μεθόδου, που εφαρμόζεται πιά στα πεδία τής *Ηθικής* (*Ρουσό και Μάρξ*) και τής *Αίσθητικής* (*Κριτική του γούστον*). Τό έργο του συμπληρώνεται από τήν συλλογή των κυριότερων άρθρων του που δημοσιεύεται.

χωρισμένη κι αυτή σε 3 μέρη (Λογική, Πολιτική-Ήθική, Αισθητική) τό 1967, με τίτλο: *Κριτική της σύγχρονης ιδεολογίας* (*Critica dell' ideologia contemporanea*).¹

Η πρωτοκαθεδρία των λογικών ερευνών στο έργο του Ντέλα Βόλπε μάς οδηγεί σε μία πρώτη παρατήρηση. Ο Ντ. Β. δέν ξεκινά από μία όντολογία (παράδοσιακή φιλοσοφία), ούτε από τήν ανάλυση μιάς πολιτικής ή οικονομικής συγκυρίας (μαρξιστικά ρεύματα). Θεωρεί αντίθετα θεμέλιο του συστήματός του τήν οικοδόμηση μιάς θεωρίας της γνώσης, μιάς λογικής της επιστήμης. Η δομή λοιπόν του συστήματός του φανερώνει τις νεοκαντιανές και θετικιστικές ρίζες του. Ο Ντέλα Βόλπε ξεκινά λοιπόν από εκείνο τό φιλοσοφικό ρεύμα που μετασχηματίζει τήν ανάγκη για προσδιορισμό των συνθηκών έγκυρης γνώσης (Κάντ) σε ανάγκη για θεμελίωση μιάς καθολικής λογικής της εμπειρικής επιστήμης (Λογικός θετικισμός).

Η παρατήρηση αυτή εξηγεί ένα πιο γνωστό και ιδιαίτερα άμφιλεγόμενο χαρακτηριστικό της σκέψης του Ντέλα Βόλπε. Τό σύστημά του (και της «σχολής» του) είναι ή πρώτη ξεκάθαρα αντι-χεγκελιανή έκδοχή του μαρξισμού. Τέτοιες τάσεις βέβαια ύπήρχαν στους μαρξιστές της Δευτέρας Διεθνούς, αλλά μέ τόν Ντέλα Βόλπε εκφράζονται για πρώτη φορά έκδηλα και θεμελιωμένα. Η προγραμματική αυτή αντίθεση θά αναζητήσει, όπως είναι φυσικό, τά κριτήρια έγκυρότητάς της στά ίδια τά γραπτά του Μάρξ. Και πραγματικά ό Ντέλα Βόλπε μεταφράζει και ερμηνεύει, μ' έναν πρωτότυπο τρόπο, τά άγνωστα τότε γραπτά του Μάρξ (*Φιλοσοφία του Δικαίου του Χέγκελ, Χειρόγραφα του '44, Εισαγωγή (1857) στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*), δίνοντας ταυτόχρονα και τήν κατεύθυνση της επιστροφής στά ίδια τά κείμενα του Μάρξ, μία κατεύθυνση που ύπήρξε ιδιαίτερα γόνιμη τά πρώτα μεταπολεμικά χρόνια.

Γύρω στά τέλη της δεκαετίας του '50, μπορούμε νά μιλήσουμε για τή δημιουργία της «σχολής» του Ντέλα Βόλπε. Ο όρος «σχολή» είναι μάλλον υπερβολικός, αφού οι νέοι Ιταλοί μαρξιστές, που επηρεάζονται από τό έργο του (Colletti, M. Rossi, N. Merker, G. Vacca), εκφράζουν περισσότερο τήν αντίθεσή τους στην κυρίαρχη θεωρητική και πολιτική γραμμή του ΙΚΚ παρά ένα αστηρό σύνολο θέσεων. Είναι χαρακτηριστικό άλλωστε ότι μετά τόν θάνατο του Ντέλα Βόλπε όχι μόνο δέν ύπάρχει συνέχεια της «σχολής» του, αλλά παρατηρείται μία «διάχυση» των ιδεών του, σ' όλο τό φάσμα της Ίταλικής Άριστεράς.

Γιά τήν κυρίαρχη «ιστορικιστική» γραμμή του ίτα-

λικού μαρξισμού (τή γραμμή Λαμπριόλα - Γκράμι - Τολιάτι) τό έργο του Ντέλα Βόλπε αποτελεί ολοκληρωτική «παρέκκλιση». Τά σημεία της διαφωνίας: Η άξιολόγηση της σχέσης Χέγκελ-Μάρξ, ή έμφαση στη διαλεκτική ή ή άποδυνάμωσή της (Ντ. Β.), ή προτεραιότητα της Ιστορίας ή ή συγχρονική ανάλυση του παρόντος (Ντ. Β.) ή έμφαση στην ιδιαιτερότητα ή ή καθολικότητα της μεθόδου κ.ο.κ.

Όπως όμως συμβαίνει συνήθως στις διαμάχες μαρξιστικών σχολών, ενώ ό πόλεμος δίνεται στο πεδίο της θεωρίας, ή όριοθέτηση γίνεται στο πεδίο της πολιτικής. Στά χρόνια του '60 τό μεγάλο πολιτικό πρόβλημα για τό ΙΚΚ ήταν ή χάραξη γενικότερης στρατηγικής για τις προοπτικές της Ιταλικής κοινωνίας. Η σύγχρονη Ιταλική κοινωνία έπρεπε νά εξεταστεί ως μία ιδιαίτερη «ολότητα», μέ τις δικές της άνισομέρειες, τις δικές της ανάγκες και τους δικούς της νόμους, όπως ύποστήριζαν οι «ιστορικιστές» του ΙΚΚ; Η έπρεπε νά θεωρηθεί ως μία περίπτωση καπιταλιστικής κοινωνίας, μέ κάποιες βέβαια ιδιαιτερότητες, αλλά ύποκείμενη στους ίδιους γενικούς «νόμους» ανάπτυξης και λειτουργικότητας κάθε καπιταλιστικής κοινωνίας, όπως ύποστήριζαν ό Ντ. Β. και ή «σχολή» του;²

Η διαφορά είναι βέβαια ριζική, και ή έκφρασή της στην πολιτική και στη θεωρία πήρε μεγάλες διαστάσεις στά χρόνια μεταξύ 1960-62.

Τό πιο έντυπωσιακό χαρακτηριστικό του έργου του Ντ. Β. είναι ή όριστική του άπομάκρυνση από τό «στυλ γραφής» των μαρξιστικών κειμένων της εποχής του. Στά έργα του ύπάρχει μία βαθιά γνώση της Ιστορίας της Φιλοσοφίας (άπ' τόν Παρμενίδη μέχρι τόν Wittgenstein), και ή γνώση αυτή είναι λειτουργική για τό δικό του εύρετικό έργο. Ύπάρχει μία «έσωτερική» κριτική των ξένων προς τή φιλοσοφία του θέσεων και ποτέ μία δογματική άπόρριψη. Είναι άνοικτός σ' όλα τά σύγχρονα φιλοσοφικά και πολιτικά ρεύματα, για τά όποια δέν σταματά νά παίρνει θέση. Άπ' αυτή τήν άποψη ή χρονολογία του θανάτου του στά 1968 είναι χαρακτηριστική, αφού του στερεί τή δυνατότητα νά γνωρίσει τις θεμελιακές νέες μορφές κρίσης, που γνωρίζουν τόσο ό δυτικός καπιταλισμός όσο και ό «σοσιαλισμός».

Η θεωρητική κατασκευή του Ντέλα Βόλπε συνδέεται μέ τήν ερμηνεία δύο κειμένων του Μάρξ: τήν *Κριτική της φιλοσοφίας του Δικαίου του Χέγκελ (1843)* και τήν *Εισαγωγή (1857) στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*.

Στό πρώτο ό Ντέλα Βόλπε βρίσκει τήν όριστική άποδέσμευση του Μάρξ από τήν «μυστικοποιημένη» διαλεκτική του Χέγκελ. Στό δεύτερο τή θεμελίωση μιάς νέας υλιστικής μεθόδου της επιστήμης και «των έννοιών βάσης του ιστορικού υλισμού» (*Ρουσό και Μάρξ*, σελ. 234).

Η άξιοποίηση και επέκταση του πρώτου αυτού υλικού τείνουν στην κατασκευή ενός «γνωσιολογικού εργαλείου» κριτικής ανάλυσης, μέ εφαρμογή στά οικονομικά δεδομένα και στις ιδεολογικές παραγωγές. Η κριτική μέθοδος του Μάρξ καθορίζεται φυσικά μέ πλαίσιο τή φιλοσοφία του Χέγκελ και τήν άστική πο-

1. Βιβλιογραφικές ένδείξεις του κύριου (μαρξιστικού) έργου του Ντέλα Βόλπε:

1. *Logica come scienza storica*, 1969², Editori Riuniti, Roma.

2. *Rousseau e Marx*, 1962², Editori Riuniti, Roma.

3. *Critica del gusto*, 1964², Feltrineli, Milano.

4. *Critica dell' ideologia contemporanea*, 1967, Riuniti, Roma.

Ύπάρχουν γαλλικές μεταφράσεις των 1, 2, 4 στις εκδόσεις Complexe, Grasset και P.U.F. αντίστοιχα (1977, 1974, 1976). Άγγλική μετάφραση του 3 στις εκδόσεις New Left. Γιά τό πλήρες έργο του Ντέλα Βόλπε βλ. Galvano Della Volpe: *Opere completi*, ed. Riuniti, 1973, Roma.

λιτική οικονομία του 19ου αιώνα. Ο Ντέλα Βόλπε ωστόσο δεν μένει στην κατάδειξη της λειτουργικότητας της μαρξικής κριτικής, αποκλειστικά σ' αυτό το πλαίσιο. Αναζητεί «προδρόμους» της κριτικής αυτής μεθόδου στο παρελθόν. Άς μή σκεφτεί όμως κανείς αυτούς που παραδοσιακά θεωρούνται πρόδρομοι της μαρξιστικής σκέψης, όπως ο ουτοπικός σοσιαλισμός ή η ριζοσπαστική γαλλική πολιτική παράδοση κ.ο.κ. Αυτό που αναζητεί ο Ντέλα Βόλπε είναι, αντίθετα, *ομόλογες δομικές ακολουθίες* στην ιστορία της σκέψης και της Φιλοσοφίας.

Αναλύοντας λοιπόν την ιστορία της Φιλοσοφίας αποκαθιστά μία παράλληλο ανάμεσα στη διαλεκτική του Χέγκελ και στην πλατωνική διαλεκτική. Δείχνει πώς υπάρχει συμμετρικότητα ανάμεσα στη μαρξική κριτική του Χέγκελ και στην αριστοτελική κριτική του Πλατωνισμού, βρίσκοντας και μία ακόμη αναλογία στην αντι-σχολαστική κριτική του Γαλιλαίου.

2. Ο «ιστορικισμός» για την πολιτική ήγεςία του ΙΚΚ αντιπροσώπευε το θεωρητικό θεμέλιο για τον «Ιταλικό δρόμο προς το σοσιαλισμό», που διατυπωνόταν δλο και πιο καθαρά, ακόμα και στη σταλινική περίοδο. Ήταν, πάνω απ' όλα, η ικανότητα να αναλυθεί μία κατάσταση στην ιδιαιτερότητά της, συνδέοντάς την με την προοπτική μιας «βαθμιαίας δημοκρατίας» – βασικό σημείο της μετάβασης στο σοσιαλισμό. Ο ιστορικισμός συνδέθηκε με τη σκέψη του Γκράμοσι (έκδίδεται και ερμηνεύεται μόνο μετά το 1945) και ιδίως με την γκραμισιανή έννοια της ήγεςίας. Η «βαθμιαία δημοκρατία» του Τολιάτι και του ΙΚΚ είναι ακριβώς η διαδικασία δημιουργίας μιας πλατιάς συναίνεσης μαζών και διανοούμενων στις δυνάμεις της αλλαγής. Η διεύθυνση, στο ήθικό και πνευματικό πεδίο, της κοινωνίας, σε μία προσπάθεια να εξασκηθεί κυριαρχία πάνω στο κράτος, ώστε να καταλήξουμε στο μετασχηματισμό αυτού του κράτους και αυτών των παραγωγικών σχέσεων.

Η πολιτική αυτή του ΙΚΚ είχε αποτέλεσμα να διευρυνθεί η επιρροή του, πέρα από την εργατική τάξη, στους Ίταλους διανοούμενους και σ' όλα τα στρώματα της Ιταλικής κοινωνίας. Η άνεκτικότητα ακόμη του κόμματος στην έκφραση διαφωνιών και «τάσεων», οδήγησε στην «ταύτιση» κομματικού διαλόγου και διαλόγου της Ίταλικής Αριστεράς. Το ΙΚΚ είναι το μόνο δυτικό κομμουνιστικό κόμμα που έχει μέλη του δλους σχεδόν τους διανοούμενους της Αριστεράς, (ή αντίθεση με το Γαλλικό ΚΚ είναι χαρακτηριστική).

Μπορούμε να μιλήσουμε για «κρίση του ιστορικισμού» μόνο στα μέσα της δεκαετίας του '60. Η αλτία βρίσκεται στην ίδια την εξέλιξη της Ιταλικής κοινωνίας. Μετά το «οικονομικό θαύμα» της δεκαετίας του 50, η άρση των έντονων ανισομερειών της κοινωνίας δίνει στην Ίταλία περισσότερο τη μορφή μιας σύγχρονης καπιταλιστικής κοινωνίας.

Η κρίση λοιπόν του ιστορικισμού εκφράζεται στο πολιτικό πεδίο με τη διαμάχη Ίνγκράο-Αμέντολα και στο φιλοσοφικό με την συζήτηση του '62 από τις στήλες της *Rinascita*, στην οποία παίρνουν μέρος δλοι οι διανοούμενοι του κόμματος. Σχηματικά αντιτίθενται ή «ιστορικιστική σχολή» (Luporini, Gerratana, Badaloni) και ή «σχολή του Ντέλα Βόλπε».

Για όλα αυτά δές κυρίως:
L. Coletti: *Intervista filosofica-politica*, Laterza, Bari (πρώτη δημοσίευση στο «New Left Review»).

N. Badaloni: *Il marxismo italiano degli anni sessanta*, 1971 Riuniti, Roma.

A. Tosel: *La philosophie marxiste en Italie*, Revue Dialectiques no: 18-19, Printemps 1977.

Έτσι αναγνωρίζεται ή συνέχεια ενός κριτικού ρεύματος (Αριστοτέλης – Γαλιλαίος – Μάρξ), με ένοποιητικά χαρακτηριστικά τό σεβασμό των έμπειροικών δεδομένων και την αντίθεση σε κάθε άφηρημένο δογματισμό.

Η θέση αυτή είναι απ' τίς πιο πρωτότυπες – και άμφισθητήσιμες³ – του έργου του Ντέλα Βόλπε. Προϋποθέτει μία βασική παραδοχή για τη λειτουργία και την παραγωγή της γνώσης. Αν τά κριτήρια έγκυρότητας της μαρξικής μεθόδου βρίσκονται πέρα από τό πλαίσιο εφαρμογής της, τότε ή γνωστική διαδικασία είναι ιδιαίτερα αυτόνομη: εξελίσσεται ίκανοποιώντας τίς δικές της λογικές ένστάσεις (κριτήρια συνέπειας, αποτελεσματικότητας, αυτοκαθορισμού).

Στην προσπάθειά του να θεμελιώσει «γνωσιολογικά εργαλεία» καθολικής ισχύος, ο Ντέλα Βόλπε θά άσχοληθεί με την άνάλυση των «μεσολαθήσεων» ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη γνώση, δηλαδή με τη δομή και τη λειτουργικότητα των *κρίσεων* (του «άποφαστικού λόγου» του Αριστοτέλη, την πρόταση της μορφής Ύποκείμενο – Κατηγορημα).

Στη δομή της κρίσης, τό Ύποκείμενο εκφράζει την *ύλική* διάσταση, μ' άλλα λόγια τη διάσταση του έπιμέρους, του συμπτωματικού, της πολλαπλότητας, του διακριτού (discret, discreto για τόν Ντ. Β.) Τό Κατηγορημα εκφράζει την διάσταση της *λογικής*, δηλαδή την διάσταση του καθολικού, του αναγκαίου, της ένότητας, της συνέχειας (continuum για τό Ντ. Β.).

Ο κλασικός έμπειρισμός *άνγει* τό Κατηγορημα στο Ύποκείμενο, τό καθολικό στο έπιμέρους (έπαγωγή), την «έννοια» στο δεδομένο κ.τ.λ. Αντίθετα ο κλασικός όρθολογισμός *παράγει* από τό Κατηγορημα τό Ύποκείμενο (παραγωγή), όποτε στην κρίση τό κατηγορημα όνομάζεται «ούσία» και ύποστασιοποιείται.

Η άνάλυση της γενικής μορφής κρίσης επιτρέπει στον Ντέλα Βόλπε να όριοθετηθεί απέναντι και στις δύο μορφές δογματισμού. Για τόν Ντέλα Βόλπε ή κρίση είναι ταυτόχρονα αναλυτική και συνθετική: αναλυτική από την ειδική συμβολή του Ύποκειμένου (αίσθηση, συναίσθημα, δεδομένο, γεγονός) και τη σχετική του λειτουργικότητα: συνθετική από την εί-

3. Βασική βιβλιογραφία για τόν Ντέλα Βόλπε.

1. Vacca G.: *Scienza, Stato e Critica di classe*, De Donato 1970, Bari.
2. Rossi M.: «Galvano della Volpe: dolla gnoseologia critica alla logica storica», *Critica marxista* 1968, no 4-5, 6.
3. Badaloni N.: *Il marxismo italiano degli anni sessanta*, Riuniti, 1971, Roma.
4. Fraser J.: *An Introduction to the Thought of Galvano della Volpe*, Lawrence and Wishart, London, 1978.
5. Anderson P.: *Considerations on Western Marxism*, New Left Books, 1976.
6. Paris R.: «Introduction à la traduction française», *Rousseau et Marx*, Grasset, 1974, Paris.
7. Methays P.: «Introduction» à la tr. fr. *Logique comme science historique*, Complexe, 1977, Bruxelles.
8. Ο μαρξισμός σήμερα (συλλογικό), Όδυσσεάς 1973, Αθήνα.
9. Βρανίτσκι Π.: *Ιστορία του μαρξισμού*, 2, σελ. 71-84, Όδυσσεάς 1976, Αθήνα.

δική συμβολή του Κατηγορήματος (καθολική έννοια, κατηγορικό continuum) και τη σχετική του, αντίστοιχα, λειτουργικότητα. Αυτή ακριβώς ή *αμοιβαία λειτουργικότητα* είναι το κλειδί της σωστής διαλεκτικής μεθόδου, που οδηγεί στο ξεπέραςμα της στατικής προβληματικής του *a priori* και *a posteriori*. Η διαλεκτική για τον Ντέλα Βόλπε είναι *δυναδική* (άλλη μία αντίθεση στον Χέγκελ της «υπέρβασης» και σε μία γραμμή ερμηνείας του Μάρξ). Η δυναδικότητα αυτή της διαλεκτικής οφείλεται στην αλληλεπίδραση των δύο *ριζικών* διαστάσεων: λόγος και ύλη, σύνθεση και ανάλυση, όλο και μέρος κ.τ.λ. Η εισαγωγή του 1857 του Μάρξ, κείμενο που ο Ντέλα Βόλπε δέν σταμάτησε να ερμηνεύει δημιουργικά επί μία δεκαετία, προσφέρει μία ξεκάθαρη επιβεβαίωση αυτής της θέσης. Γράφει ο Μάρξ, μιλώντας για την μέθοδο της Πολιτικής Οικονομίας:

«Αν αρχίζα [τήν ανάλυση μιάς κοινωνίας] από τον πληθυσμό (δηλ. τό συγκεκριμένο Β.Κ.) θά είχα μία χαοτική παράσταση του όλου... από τό συγκεκριμένο όπως τό έχω συλλάβει θά περνούσα σ' όλο και πιο λεπτές αφαιρέσεις, όπως θά έφτανα στους πιο άπλους καθορισμούς. Ξεκινώντας από δώ, θά 'πρεπε νά ξανακάνω άνάποδα τό δρόμο, όπως νά καταλήξω και πάλι στον πληθυσμό· αυτή τή φορά όμως θά είχα όχι μία χαοτική παράσταση ενός όλου, αλλά μία πλούσια ολότητα από πολλούς καθορισμούς και σχέσεις...» και παρακάτω: «Τό συγκεκριμένο είναι συγκεκριμένο γιατί είναι ή σύνθεση πολλών καθορισμών, ή ένότητα τής ποικιλίας...»

(Έλλ. μετάφραση *Πολίτης*, 26)

Έπομένως υπάρχει όχι ένα καθαρό συγκεκριμένο (δεδομένο) και ένα καθαρό άφηρημένο (έννοια), αλλά μία ένιαία διαδικασία ανάλυσης και σύνθεσης, δεδομένου και έννοιας, που ο Ντέλα Βόλπε θά συμβολίσει μέ τον κύκλο συγκεκριμένου – άφηρημένου – συγκεκριμένου.

Ο κύκλος αυτός περιλαμβάνει:

- α) τό συγκεκριμένο μέ τή μορφή προβληματικού δεδομένου, («χαοτική παράσταση ενός όλου» του Μάρξ). Διάσταση *ιστορική-ύλική*.
- β) τή δημιουργία τής *υπόθεσης*, τής καθορισμένης δηλαδή άφαιρέσης. Διάσταση *ιστορική-λογική*.
- γ) τό κριτήριο τής *επαλήθευσης*, που πιστοποιεί τήν υπόθεση μετασηματίζοντάς τη σέ νόμο. Είναι τό κλείσιμο του κύκλου, ή «έπιστροφή» στο συγκεκριμένο ως «σύνθεση προσδιορισμών».

Αυτή είναι λοιπόν ή διατύπωση στή γλώσσα τής σύγχρονης επιστημολογίας τής βασικής ανακάλυψης του Μάρξ. Η σωστή μέθοδος τής επιστήμης παρουσιάζεται ως κυκλική κίνηση, συνεχής και αναγκαία ιστορική επαλήθευση καθορισμένων αφαιρέσεων (έπαγωγή – παραγωγή και αντίστροφα).

Ο Ντέλα Βόλπε διεκδικεί για τά συμπεράσματά του καθολική έγκυρότητα. Οί τρεις λογικές πλευρές του κύκλου θεωρούνται ουσιαστικές σέ κάθε γνωστική διεργασία, σέ κάθε γνώση που θέλει νά είναι *επιστήμη* και όχι άπλη άφαιρέση ή παραδοχή.

«... Αυτό θέλει νά πεί ότι δέν υπάρχει παρά μόνο

μία επιστήμη, αφού υπάρχει μόνο μία μέθοδος, δηλαδή μία λογική: ή *ύλιστική* λογική τής σύγχρονης εμπειρικής επιστήμης... Χωρίς άμφιβολία, από τον φυσικό στον ήθικό και οικονομικό νόμο, οί χρησιμοποιούμενες *τεχνικές* ποικίλλουν, σύμφωνα μέ τήν εμπειρία και τήν πραγματικότητα. Η μέθοδος όμως, ή *λογική* που συμβολίζεται από τον κύκλο συγκεκριμένου – άφηρημένου – συγκεκριμένου, δέν ποικίλλει... Αυτό σημαίνει ότι ή ίδια ή πρόοδος τής ανθρώπινης συνείδησης μäs επιτρέπει νά αποκαταστήσουμε όχι μόνο τήν ένότητα τής επιστημονικής λογικής, αλλά, άπλουστάτα, τήν *ένότητα τής λογικής*. Μ' άλλα λόγια δέν μπορούμε πιά νά διακρίνουμε μία «φιλοσοφική» λογική πλάι στην επιστημονική λογική, αφού ή φιλοσοφία... δέν είναι πιά μέ μεταφορική έννοια «επιστήμη»... αλλά είναι επιστήμη, μέ τήν αυστηρή έννοια τής *ιστορίας – επιστήμης ή (ύλιστικής) επιστήμης τής ιστορίας...*» (*Logica* 170-71).

Τό συμπέρασμα αυτό του Ντ.Β. σφραγίζει τήν προβληματική τής *Λογικής* του. Συνοψίζει μέ επιγραμματικό τρόπο, κατά τήν προτίμηση του Ντέλα Βόλπε, τον άξονα τής κατασκευής του και τό σκοπό του διδάλου. Από τούς κριτικούς του θά τονιστεί ή αντίφαση ανάμεσα σέ μία μέθοδο, τής οποίας τό περιεχόμενο είναι ή ίδια ή όριοθέτηση, ή ειδικεύση, ή περιορισμός του πεδίου («καθορισμένη άφαίρεση»), και σέ μία προγραμματική τάση στην καθολικότητα τής ισχύος τής. Ακόμη θά κατηγορηθεί ο Ντέλα Βόλπε για ρητορική χρησιμοποίηση τής «διαλεκτικής», ενώ στην ουσία υιοθετεί μία στατική λογική άμεσα έπηρεασμένη άπ' τό λογικό θετικισμό και τον πραγματισμό.

Δέν είναι σκοπός βέβαια αυτού του σημειώματος νά συζητήσει τήν ουσία των θέσεων του Ντέλα Βόλπε. Έκείνο πάντως που αναγνωρίζεται γενικά ως συμβολή του στο μαρξισμό, είναι ή καταπολέμηση των άπλοϊκών «διδασθητικών» (και άνορθολογικών) αντιλήψεων για τήν επιστήμη, ή κριτική του παραδοσιακού «πειρασμού» των μαρξιστών νά θεμελιώσουν τήν επιστήμη σέ μία «ταξική όπτική γωνία».

Τά 3 άρθρα, που μεταφράστηκαν στα ελληνικά, γράφονται στα 1962, 64, 65, όταν δηλαδή τό βασικό θεωρητικό έργο του Ντέλα Βόλπε είναι, στίς γενικές του γραμμές, ολοκληρωμένο. Είναι πολεμικά κείμενα (στήν ουσία τους και στην άφορμή τους, όχι όμως και στην έκφρασή τους), αποτελούν συνόψεις του θεωρητικού έργου του και, σέ μερικά σημεία, «ελαφρές» αναθεωρήσεις. Μπορούν φυσικά νά θεωρηθούν συνέχεια τής *Λογικής*, τό περιεχόμενο τής οποίας διαπραγματεύονται και στην όποια συνεχώς παραπέμπουν (και τυπικά άκόμα).

Η εξέλιξη τής σκέψης του Ντέλα Βόλπε μπορεί νά διαφανεί ιδιαίτερα στο δεύτερο άρθρο (*Κλειδί τής ιστορικής διαλεκτικής*). Έδώ τονίζεται ή ιστορική διάσταση τής μεθόδου, ή επιδίωξη για μία *ιστορική* λογική, ενώ υπάρχει μία μεγαλύτερη επιφυλακτικότητα στίς αξιώσεις για μία καθολική άληθινή επιστήμη.

Φυσικά, ή τόσο έκδηλη σχέση των άρθρων μέ τήν

Λογική, καθιστά προβληματική την αυτόνομη έκδοσή τους και έπομένως την προσέγγισή τους από ένα κοινό πού δέν μπορεί νά ανατρέξει στή Λογική. 'Υπάρχει λοιπόν μιá πρωταρχική επιφύλαξη, ή όποια δυστυχώς ένισχύεται από τά υπόλοιπα στοιχεία τής έκδοσης.

Πιστεύω ότι θά έπρεπε νά δοθούν κάποια στοιχεία σύνδεσης με τό έργο του Ντέλα Βόλπε ή, έστω, ή συγκεκριμένη συγκυρία στην όποία γράφονται τά άρθρα (σέ ποιόν άπαντά ό Ντ. Β., γιά ποιό θέμα και μέ ποιá ευκαιρία). 'Αντίθετα ό συντομότετος πρόλογος τής μεταφράστριας δέν εισάγει σ' αυτά τά ζητήματα. 'Η στοιχειοθεσία και ή σελιδοποίηση πάντως είναι ύποδειγματικές.

"Όσο γιά τή μετάφραση, έχει γίνει πιά συνήθεια νά φορτώνονται όλα τά βάρη στις «στριφνότητες» των έκάστοτε συγγραφέων. Εύκολη λύση, πού δέν άρκει ώστόσο γιά νά καλύψει ούτε τά έλληνικά ούτε τή νοηματική άπόδοση τής μετάφρασης.⁴

4. Δίνω ένα παράδειγμα άστοχης άπόδοσης όρου: 'Ο όρος *discretezza* (*discreto*), πού είναι άπ' τούς πío βασικούς στό λεξιλόγιο του Ντ. Β. και σημαίνει διακριτό, άσυνχές ($\neq$ *continuum* = συνεχές) άποδίδεται ως σωφροσύνη και σύνεση (!) πιθανά εξαιτίας τής συγγένειας διάκρισης και διακριτικότητας.

Λιούις Κάρολ
**ΜΕΣ ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ
ΚΑΙ ΤΙ ΒΡΗΚΕ
Η ΑΛΙΚΗ
ΕΚΕΙ**

Μετάφραση: Σοτήρης Κωστής:

Τό «Μές Στόν Καθρέφτη και Τι Βρήκε 'Η 'Αλικη 'Εκει» (*Through The Looking Glass and What Alice Found There*) είναι ή *συνέχεια* τής 'Αλικης Στή Χώρα Τών Θαυμάτων και παρουσιάστηκε έφτά χρόνια μετά, τό 1872, πάλι μέ σχέδια του *Σέρ Τζών Τένιελ*.

Κι έδώ συνδυάζονται πάλι μοναδικά ή φαντασία, τό κωμικό, τό παραμύθι, ή παρωδία, τό λογοπαίγνιο και ή «παράλογη» λογική - ή λογική πού μέ μαθηματική συνέπεια όδηγει σέ άπίθανες υπερβολές. Πίσω άπ' τις εξαιρετικά διασκεδαστικές γιά τά παιδιά ιστορίες, ύπάρχει έλαφριά αλλά διαβρωτική σάτιρα τής γλώσσας και του τρόπου πού τή χρησιμοποιούμε, των ανθρώπων και τής συμπεριφοράς τους. Τό «Μές Στόν Καθρέφτη» μεταφράζεται γιά πρώτη φορά ύπεύθυνα στην 'Ελλάδα. 'Εγινε όσο τό δυνατό μεγαλύτερη προσπάθεια ν' άποδοθεί σωστά τό νόημα και τά λογοπαίγνια, και νά βρεθούν οι όποιες άντιστοιχίες στην σημερινή πραγματικότητα τής πλοκής του έργου, πού θά τό κάνουν νά λειτουργήσει και νά γίνει κατανοητό από παιδιά και μεγάλους, όπως άλλωστε ήθελε κι ό ίδιος ό Κάρολ.

ΑΡΜΑΝ ΜΑΤΛΑΡ - ΑΡΙΕΛ ΝΤΟΡΦΜΑΝ

**Ντόναλντ
Ο ΑΠΑΤΕΩΝΑΣ**

ή ή διήγηση του ιμπεριαλισμού στά παιδιά

ΕΝΑΣ ΑΛΛΟΣ ΤΡΟΠΟΣ
ΝΑ ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ
ΤΑ ΜΙΚΥ ΜΑΟΥΣ!

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

Ύψιλον / διβλία

Κεντρική διάθεση:
Σόλωνος 116, 'Αθήνα 145
τηλ. 36.19.724

ΓΚΑΛΒΑΝΟ ΝΤΕΛΑ ΒΟΛΠΕ :

ΔΥΟ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τά κείμενα του Ντέλα Βόλπε που παρουσιάζονται μεταφρασμένα, επιλέχθηκαν για δύο βασικούς λόγους. Γιατί διατηρούν μία σχετική αυτοτέλεια – δση βέβαια επιτρέπει τό κλειστό σύστημα του Ντ. Β. –, και γιατί, παρά τή συντομία τους, είναι αντιπροσωπευτικά τής μεθόδου ανάλυσης του συντάκτη τους. Γραμμένα μετά τό 1965, δηλαδή τήν τελευταία τριετία τής ζωής του Ντ. Β., προϋποθέτουν και εξαρτώνται από τό βασικό, ολοκληρωμένο ήδη, έργο του. Ίσως ή εισαγωγή που προτάσσουμε νά διευκολύνει τόν αναγνώστη νά τά προσεγγίσει, χωρίς ωστόσο νά λύνει όλα τά προβλήματα. (Γιά παράδειγμα, ή εξοικείωση μέ τήν παραδοσιακή φιλοσοφία ή τή γραμμή Κάντ-Χέγκελ-Μάρξ). Στή μετάφραση, όπου υπήρχε ιδιαίτερη δυσχέρεια, προτιμήθηκε ή νοηματική απόδοση από τή διατήρηση τής σύνταξης του Ντ. Β.

Τό πρώτο κείμενο είναι παράρτημα του βιβλίου Ρουσό και Μάρξ του Ντ. Β. Μία ελάχιστη αλλαγή μένη έκδοχή του βρίσκεται ενταγμένη σ' ένα ευρύτερο κείμενο μέ τίτλο «Κριτική του Λογικού Θετικισμού», ως παράρτημα του βιβλίου του 'Η Λογική ως 'Ιστορική 'Επιστήμη.

Βρισκόμαστε στο ίδιο τό κέντρο τής φιλοσοφικής θεωρίας του Ντ. Β. – ως μήν ξεγελαστεί κανείς από τήν ιδιαιτερότητα του θέματός του. 'Ο «σύγχρονος υλισμός» (ή έκδοχή του Ντ. Β. δηλαδή για τόν μαρξισμό) και ό λογικός θετικισμός μοιράζονται στο βάθος τό ίδιο πρόβλημα: τό πρόβλημα τής σχέσης λογικής και εμπειρίας, λόγου και ύλης. Μόνο που οι μαρξιστικές εκδοχές τό «θυσίασαν στον τρόπο τής μεταφυσικής» και ό λογικός θετικισμός, στήν προσπάθειά του νά ξεπεράσει τήν καντιανή υπερβατολογικότητα, τό παραμερίζει ως «έξω-λογικό». Στο κείμενο φαίνεται ή έμβέλεια τής ανάλυσης του Ντ. Β., που ξέρει νά φτάνει σύντομα στήν καρδιά του προβλήματος και μέ σαφήνεια νά τό διατυπώνει. 'Ακόμη, ή απελευθέρωσή του από δογματικές προκαταλήψεις, αφού τά θέματα λογικής και επιστημολογίας αποτέλεσαν μόνιμα ταμπού, αλλά και σημεία άμηχανίας, για τόν επίσημο μαρξισμό. Είναι χαρακτηρισική, γι' αυτή τή σκοπιά, ή έμμεση αναφορά στον 'Υλισμό και εμπειριοκριτικισμό του Λένιν και στους σύγχρονους προφανώς αντιγραφείς του, στήν τελευταία παράγραφο του κειμένου.

Γιά τήν υλιστική κριτική του a priori, που είναι άλλη ονομασία τής μεθόδου του Ντ. Β., δές τήν εισαγωγή.

Οί άγκύλες είναι δικές μου.

Τό δεύτερο κείμενο που δημοσιεύεται, αναφέρεται στον τομέα τής αισθητικής και προέρχεται από τή συλλογή άρθρων μέ τίτλο: Κριτική τής σύγχρονης ιδεολογίας. 'Η επιλογή του είναι μόνο μία νύξη για τόν τρόπο προσέγγισης των αισθητικών φαινομένων από τόν Ντ. Β. – ή για τήν σχετική «ενοποίηση» Λογικής και Αισθητικής, που έπιχειρείται στήν Κριτική του Γούστου του Ντ. Β. Τό κείμενο είναι μάλλον βατό. Δίνω μόνο τόν άξονα τής δομής τής Κριτικής του Γούστου.

1) Πλήρης αναγνώριση τής τέχνης, και ιδιαίτερα τής ποίησης, ως γνωστικής αξίας. 'Η αλήθεια τής ποίησης χρησιμοποιεί εικόνες – έννοιες και λογικοδαισθητικά σύνολα, διαμέσου των οποίων κάθε ποιητική παραγωγή προικίζεται μέ μία «γνωστική» σημασία.

2) Αυτή ή σημασία παραπέμπει στήν εμπειρία και τήν ιστορικότητα.

3) Μόνο όμως ή ανάλυση τής σημαντικής (σημασιολογικής) διάστασης τής ποίησης μπορεί νά καταδείξει τήν ιδιαιτερότητά της σε σχέση μέ κάθε άλλο λόγο (έπιστημονικό κ.τ.λ.)

B.K.

A

Σημείωση για τό λογικό θετικισμό

Θά πρέπει νά παραδεχτοῦμε ὅτι μέσα στά ὄρια τῆς σύγχρονης τυπικῆς ἢ ἀφηρημένης λογικῆς, ἢ συμβολικῆς λογικῆς ἀντιπροσωπεύει μιά πρόοδο ἂν συγκριθεῖ μέ τήν παραδοσιακή τυπική λογική.

Ἀντικατέστησε τή μελέτη τοῦ ποιοτικοῦ συλλογιστικοῦ φορμαλισμοῦ μέ τή μελέτη τοῦ μαθηματικοῦ, ποσοτικοῦ φορμαλισμοῦ, στόν ὅποιο βασίζονται οἱ ὀρθολογικές, παραγωγικές δομές τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Καί, τό κυριότερο, ἀνακάλυψε ἢ καλύτερα καθιέρωσε αὐτόν τόν τύπο προτάσεων – διαφορετικό ἀπ' τό γνωστό μοντέλο τῶν προτάσεων τῆς μορφῆς Ὑποκείμενο-Κατηγορημα, δηλαδή προκείμενες καί συμπέρασμα τοῦ παραδοσιακοῦ συλλογισμοῦ –, τίς προτάσεις δηλαδή μέ μορφή συνάρτησης ἢ προτάσεις μέ λογικές σταθερές («ἐάν... τότε», «ἢ», «καί», «ὄχι», «κάθε» κλπ.) καί μεταβλητές.

Ἄν πραγματικά εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτός ὁ τύπος προτάσεων ἀποτελεῖ, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, τό «πρωταρχικό (λογικό) ὑπόβαθρο κάθε ἐπιστημονικῆς θεωρίας», εἶναι ἐξίσου ἀλήθεια ὅτι πρόκειται γιά τόν τύπο ἐκείνων τῶν προτάσεων πού «δέν μποροῦν νά συνδεθοῦν ἄμεσα μέ τά γεγονότα», σέ ἀντίθεση μέ τόν ἄλλο τύπο προτάσεων, ὅπως μᾶς τό ὑπενθυμίζει ὁ Λουκασιέβιτς.¹

Μιά τυπική ἀφηρημένη λογική ἢ μιά λογική χωρίς γνωσιολογία δέν θά μπορέσει ποτέ νά ἀπαντήσει στήν ἐρώτηση πού θέτει συμπερασματικά ὁ Λουκασιέβιτς: «Τί εἶναι αὐτό πού καθιστά δυνατές τίς ἀληθινές συναρτησιακές προτάσεις;». Πραγματικά, ἡ ἀπάντηση σέ μιά τέτοια ἐρώτηση προϋποθέτει ὅτι ἔχει βρεθεῖ ἡ λογική ἀρχή ἢ κοινή ρίζα αὐτῶν τῶν δύο τύπων προτάσεων πού ἔχουμε διακρίνει:

– Τῶν ἐμπειρικῶν καί ποιοτικῶν προτάσεων (ἂν καί τυπικῶν), πού ἐπιδέχονται ἄμεση σύνδεση μέ τά

γεγονότα (εἶναι οἱ προτάσεις τῆς μορφῆς Ὑποκείμενο-Κατηγορημα, οἱ «προκείμενες» καί τά «συμπεράσματα», πού θεμελιώνουν τόν κλασικό Ἀριστοτελικό συλλογισμό).

– Τῶν συναρτησιακῶν προτάσεων, πού δέν προσφέρονται γιά ἄμεση σύνδεση μέ τά γεγονότα.

Αὐτό ἀπαιτεῖ μιά θεωρία τῆς λογικῆς ἀληθινά γενική, ἀπαλλαγμένη σέ ὑψιστο βαθμό ἀπό σιωπηρά ἀποδεκτές παραδοχές. Θά πρέπει λοιπόν νά ἔχουμε μιά λογική-γνωσιολογία πού νά εἶναι σέ θέση νά ἐξηγήσει τί σημαίνουν «γεγονός» καί «γεγονότητα» [δηλαδή «γίγνεσθαι», «ὑπάρχειν», ἐμπειρία], σέ σχέση μέ «λόγο» καί «λογική». Θά πρέπει ἀκόμη νά μπορεῖ νά ἐξηγήσει πῶς συμβαίνει νά εἶναι ἀναγκασμένος ὁ νεοθετικιστικός φορμαλισμός νά καταφύγει – γιά τήν ἴδια τή συνοχή τῆς τυπικῆς του γλωσσικῆς ἐκφρασης – σέ μιά ἀποτελεσματική χρήση τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντίφασης, πολύ διαφορετική καί συγκεκριμένη ἀπ' αὐτή πού ἐκφράζει ὁ «ταυτολογικός» καί «ἀντιθετικός» χαρακτήρας τῶν ἀπλῶν μοριακῶν ἢ ἀναλυτικῶν προτάσεων, ἐρχόμενος μ' αὐτόν τόν τρόπο σέ ἀντίθεση μέ τόν ἑαυτό του (ὅπως τό εἶχε ἤδη κάνει ὁ Χέγκελ, διαλεκτικός καί φορμαλιστής).²

Γίνεται ὅμως πιά κατανοητό ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο νά τεθεῖ τό γνωσιολογικό πρόβλημα τῆς σχέσης ἀνάμεσα στή σκέψη καί στό πραγματικό, ἀνάμεσα στό λόγο καί τήν ὕλη καί νά μή θυσιάσουμε, στόν τρόπο τῆς μεταφυσικῆς, οὔτε αὐτό τό πρόβλημα οὔτε ἄλλα, πού καί ἂν πραγματικά κάποτε ὑπῆρξαν, δέν εἶναι πιά στήν προνομιακή κυριότητα τῆς μεταφυσικῆς. Ἀντίθετα, φαίνεται ὅτι δύσκολα μπορεῖ νά ἀμφισβητηθεῖ ὅτι [τέτοια προβλήματα] ἀνήκουν τουλάχιστο σέ κάθε ἀξία τοῦ ὀνόματός της φιλοσοφία· σέ κάθε φιλοσοφία πού, ὡς ἐπιστήμη, τείνει, μέ τήν πιά αὐστηρή ἀντιδογματική μέθοδο, νά διακρίνει καί νά ξεκαθαρίσει τόν πῶς μεγάλο δυνατό ἀριθμό παραδοχῶν καί ἀστηρικτῶν δεδομένων, πού διαφορετικά θά παρέμεναν ἀνεξήγητα, καί νά ἐπιτύχει μ' αὐτό τόν τρόπο τή μεγαλύτερη δυνατή ἐνότητα τῶν πραγμάτων.

Ἀντιλαμβανόμαστε ἀκόμη ὅτι ἡ ὕλιστική κριτική τοῦ a priori, φαίνεται νά εἶναι ἡ κατάλληλη μέθοδος γιά νά ξεκαθαρίσει αὐτά τά προβλήματα καί αὐτή πού προσφέρει τίς περισσότερες ἐγγυήσεις ἀπέναντι στό δογματισμό κάθε εἶδους (λογικο-μεταφυσικό ἢ λογικο-φορμαλιστικό, παραδοσιακό ἢ σύγχρονο). Γιατί κάθε ἄλλη «μέθοδος», ἰδεαλιστική, νεο-σχολα-

2. Παρόμοια, στήν περίπτωση τοῦ Χέγκελ, ἡ ἀποτελεσματική (καί κατά κάποιον τρόπο ἀθέλητη) χρήση μιάς καθορισμένης διαλεκτικῆς καί ἄρα δι-ἀντιφατικῆς, εἶναι πολύ διαφορετική ἀπό τή θεωρητική χρήση μιάς καθαρῆς ταυτοεταυτολογίας [ἀναφέρεται στόν Πλάτωνα Β.Κ.], ὅπως εἶναι πολύ διαφορετική ἀπό μιά διαλεκτική ἐνότητα «καθαρῶν σκέψεων», δηλαδή «θεωρουμένων δι' ἑαυτάς καί καθ' ἑαυτάς» [Κάντ Β.Κ.] ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἐμπειρία καί τίς ἐπιταγές της γιά διακρίσεις καί μή-ἀντιφατικότητα.

1. *Aristotele's Syllogistic*, Oxford 1951, σελ. 132 σ' ἓνα ἐνδιαφέρον δοκίμιο, πού εἶναι περίπου μιά πρόκληση στόν ἔργο τῶν Κάντ, μονόπλευρο θεωρητικό τῶν κρίσεων τῆς μορφῆς Ὑποκείμενο-Κατηγορημα – ἀκριβῶς δηλαδή τῶν περιφραστικῶν ἀναλυτικῶν καί συνθετικῶν a priori κρίσεων.

στική, θεολογική, χυδαία υλιστική, υπαρξιστική κ.λπ., περιέχει αρκετές αστήρικτες παραδοχές για να είναι σε θέση να αντιπαρατεθεί, με μία αποτελεσματική κριτική, στις παραδοχές – δεκτές σαν έξω-λογικές, δηλαδή οντολογικές, γνωσιολογικές, επιστημολογικές κλπ. [καί ὄρα μέ τρόπο ἔμμεσο καί οὐδέτερο] – αὐτῆς τῆς σύγχρονης τυπικῆς λογικῆς, τῆς ἀπαλλαγμένης ἀπό προκαταλήψεις, αὐτῆς τῆς καθαρῆς λογικῆς τῆς ἐπιστήμης, ὅπως διατείνεται πὼς εἶναι ἡ συμβολικὴ ἢ μαθηματικὴ λογικὴ.

Δέν θά ἐπιμεινόμε στο γεγονός ὅτι ἡ οὐδέτεροτητα, πού ἡ λογικὴ αὐτὴ διακηρύσσει ἀπέναντι στά έξω-λογικὰ προβλήματα, τελικὰ διευκολύνει τὶς ἐπιμειξίες καί τοὺς συντονισμούς ὄχι μόνο μέ τὰ ρεύματα τοῦ ἰδεαλισμοῦ καί τοῦ υπαρξισμοῦ, ἀλλὰ ἀκόμη καί μέ τάσεις τῆς καθολικῆς θεολογίας (Bochenski, Boenher κλπ.). Ἐκεῖνο πού ἔχει περισσότερη σημασία εἶναι ὅτι οἱ ἀμφιβολίες τοῦ Carnap,³ ἢ ἀνακύκλωση προβλημάτων, μόνο φαινομενικὰ «λογικῶν» (ὅπως ἡ ὑποχρέωση νὰ διακρίνουμε τὴ λογικὴ ἔννοια ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ ἔννοια τῆς ἀλήθειας) ἢ τὸ ἰδιαιτέρα εὐκόλο γλίστρημα ἀπὸ τὴ λογικὴ στῆν ἐπιστημολογία, πού ἐπιχειρεῖ ὁ Pretti, ἐξετάζοντας τὸν ἐπιστημονικὸ νόμο, εἶναι συμπτώματα μιᾶς ἐσωτερικῆς φιλοσοφικῆς διαπραγμάτευσης. Ἡ κριτικὴ ἀνίχνευση μιᾶς τέτοιας ἐσωτερικῆς διαπραγμάτευσης μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ πρωταρχικὰ ἀπὸ τὸ σύγχρονο ὑλισμό, πού δέν δέχεται ἄλλη γνώση ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ (φυσικὴ ἢ «ἠθικὴ»), καί πού ἐνδιαφέρεται πρωταρχικὰ, χωρὶς κανενὸς εἶδους ἐπιφύλαξη, γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ θεμελίωση αὐτῆς τῆς γνώσης.

Γι αὐτὸ τὸ λόγο, μόνο ὁ ὑλισμὸς ἀντιλαμβάνεται ἀληθινὰ τὸ ὄριο αὐτῆς τῆς καθαρῆς λογικῆς τῆς ἐπιστήμης, καί χωρὶς νὰ τὴ συγγέει μέ τὸν ἀναμφίβουλο λιγότερο ἐπεξεργασμένο πρόδρομό της, τὸ μαχισμό, μέ ἀντικειμενικὸ καί κριτικὸ τρόπο ἐπισημαίνει τὶς φιλοσοφικῆς τῆς ἀνεπάρκειες.⁴

μετάφραση: Βασίλης Κάλφας

3. Ὁ Ντ.Β. ἀναφέρεται στό *Introduction to Semantics* τοῦ Carnap, τοῦ ὁποῦ ἡ πρώτη ἐκδοσὴ ἐγίνε τὸ 1942. Ἦδη ἀπὸ τὸ 1936 ἔχει ἀναθεωρήσει τὶς πρώτες ἀπόψεις του, σύμφωνα μέ τὶς ὁποῖες ἡ Λογικὴ εἶναι στῆν οὐσία ἑνὸς κλάδος τῆς σύνταξης, ἀφοῦ τὸ νόμά της οἱ λέξεις τὸ παίρνουν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸ συνδυασμὸ τους μέ ἄλλα γλωσσικὰ σύμβολα. Ὁ Κάρναπ στρέφεται πιά στῆ Σημαντικὴ, δηλαδή ἐξετάζει τὶς σχέσεις ἀνάμεσα στά γλωσσικὰ σύμβολα καί τὰ ἀντικείμενα στά ὁποῖα ἀναφέρονται. Τὰ προβλήματα λοιπὸν καί οἱ «ἀμφιβολίες» ἀναφέρονται ἀκριβῶς σ' αὐτὲς τὶς σχέσεις (σημ. Β.Κ.)

4. Ἀναφορὴ τοῦ Ντ.Β. στό κείμενο: Bochenski: *Die Zeitgenössischen Denkmethode*, Berne, 1954. Boenher: *Medieval logic*, Chicago, 1952. Carnap: *Introduction to Semantics*, Harvard, 1948. Pretti G: *Linguaggio commune e linguaggi scientifici*, Milano 1953 καί *Grammatica e logica* (Studi urbinati, 1955,1).

Ἡ ἀναφορὰ σὸν Mach καί τὸ μαχισμό, παραπέμπει, ἔμμεσα φυσικά, στῆν κριτικὴ τοῦ Λένιν στό *Ἔλισμός καί ἐμπειροκριτικισμός* (σημ. Β.Κ.)

B

Οἱ διαλογισμοὶ τῆς ποίησης

Στὴν ἐνδιαφέρουσα μελέτη μέ τίτλο *Studi sul barocco di Gongora* (1964) τοῦ Vittorio Bodini, θρῖσκω μιὰ ὑποσημείωση γιὰ «τὸν Gongora καί τὶς ὑπερπραγματικὲς εἰκόνες» πού ἀγγίζει ἕνα ἐρώτημα λογοτεχνικῶν ποιητικῶν (δηλαδή τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στὶς μοντέρνες ποιητικὲς, συμβολιστικὲς καί σουρεαλιστικὲς, ρομαντικοῦ χαρακτῆρα καί στῆν ὀρθολογικὴ ποιητικὴ τῆς Ἀναγέννησης, τοῦ Gongora καί τοῦ Μπαρόκ) πού ἐκρέει σὲ ἕνα κύριο αἰσθητικὸ ἐρώτημα: στὸ ἐρώτημα τῆς δραστηκῆς ἢ ὄχι παρουσίας τῆς λογικῆς στῆν ποίηση, μέ πρόφαση τὴν «παράλογη ὁμορφιά» (ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Bodini) τῶν ἀκόλουθων στίχων τοῦ Gongora, πού θρῖσκονται στό *Ρομάντο*, 58-1608: «Τὰ ἄνθη τοῦ δενδρολίβανου, νεαρὴ Ἰσαβέλλα, σήμερα εἶναι ἄνθη γαλάζια, αἶριο θά εἶναι μέλι». Ἀναντίρρητα, ἡ ὁμορφιά ἢ ἡ αἰσθητικὴ ποιητικὴ δύναμη αὐτῶν τῶν στίχων δέν στηρίζεται ἀποκλειστικὰ στῆ μεταφορικὴ σημασία τοῦ «γαλάζιου» αὐτῶν τῶν λουλουδιῶν, σύμβολου πού σύμφωνα μέ τὸ κείμενο εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ μιὰ λαϊκὴ δοξασία ἐρωτικῆς ζήλειας, ἀλλὰ ἐπίσης καί στὸ μέλι τῆς μνήμης, ἐξ ὁλοκλήρου μεταφορικὸ, στὸ ὁποῖο θά καταλήξουν «αἶριο» αὐτὰ τὰ λουλουδία· γιατί τὸ μέλι, στῆν κατὰ γράμμα ἔννοιά του, τὸ μέλι πού οἱ μέλισσες (οἱ ὁποῖες ἐξυπακούονται στῆν ἔλλειψη) θά ρουφήξουν ἀπὸ τὰ γαλάζια λουλούδια τοῦ δενδρολίβανου, δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τὴν ψυχὴ, μέ τὸν ἐσωτερικὸ κόσμο τῆς Ἰσαβέλλας, καί δέν θά δικαιολογοῦσε πράγματι τὴ φιλικὴ καί τονωτικὴ προσφώνηση τοῦ ποιητῆ πρὸς τὴ νεαρὴ κοπέλα ἢ ὁποῖα σήμερα ζηλεύει.

Λοιπὸν: σὲ τί συνίσταται αὐτὴ ἡ (γνωστικὴ) ποιητικὴ ἀξία ἂν ὄχι στῆ λογικὴ ἀφαίρεση, ἀπὸ τὸ μέλι, τὴ μνημόνευση τῆς (φυσικῆς) χαρᾶς της πού καλλιεργεῖται, καί, ἀπὸ τὴν ἐρωτικὴ ἀνάμνηση, τὴ μνημόνευση τῆς (ἠθικῆς) χαρᾶς της πού ἐξίσου καλλιεργεῖται, ἔπειτα ἀπὸ τὴ σύνθεσή τους (ἀναλογικὰ) σὲ μιὰ καινούρια (περιστασιακὴ) ἐνότητα, νοηματικὴ ἐνότητα, πού εἶναι τὸ μέλι τῆς ἐρωτικῆς μνήμης; (καί ἄλλωστε τὰ «λουλούδια», τὸ «γαλάζιο», ὁ «δενδρολίβανος», τὸ «αἶριο», τὸ «μέλι» κλπ., δέν εἶναι ὅλες λέξεις ἑνὸς λεξικοῦ, καί συνεπῶς ἔννοιες; Καί μάλιστα ἔννοιες πραγματικῆς, ἐμπειρικῆς;) Μὲ ἄλλα λόγια, σὲ τί συνίσταται, ἀπὸ γενικὴ γνωσιολογικὴ ἀποψη, ἡ ποιητικὴ ἢ πολυσημικὴ σημασία ἂν ὄχι στὸ διανοητικὸ χαρακτῆρα αὐτῆς τῆς μεταφορᾶς; Σὲ τί συνίσταται ἡ (γνωστικὴ) ἀξία της ὡς αἰσθητικὸ σύμβολο;

Ἄλλὰ «ἡ γεύση ἀπ' αὐτὸ τὸ ντελικάτο μέλι τῆς μνήμης», ἀντιλέγει ὁ κριτικὸς Bodini, «εἶναι τόσο προσαρμοσμένη στῆ γενωτικὴ αἰσθητικὴ ἑνὸς σύγχρονου ἀναγνώστη τῆς ποίησης, ὥστε δέν μᾶς ἀνδιαφέρει νὰ ἐξακριβώσουμε λογικὰ τὴ σχέση ἀνάμεσα σ' αὐτὸν

και τα λουλούδια του δενδρολίδανου· τή δεχόμαστε σαν ένα σύμβολο («σκοτεινό», παράλογο) κι αυτό είν' δλο». Προσθέτει ακόμη: «'Αλλά τό σύμβολο (άν συμπεριλάβουμε σ' αυτό έννοιες όπως «σκοτεινό» κλπ) δέν είναι μιά αντίφαση τής ποιητικής του Gongora;... 'Ανάμεσα στον άνωτερο, φωτισμένο κόσμο του Gongora και στα σκοτεινά μηνύματα του συμβόλου (όπως τό διανοούμαστε στις παρακαμασμένες ποιητικές του καιρού μας), υπάρχει ένα άδιαπέραστο σύνορο, ακόμη κι άν ή επαναανακάλυψη του Gongora οφείλεται άκριβώς, από μιά περίεργη σύμπτωση, στους Γάλλους συμβολιστές». Κι όμως, στη συνέχεια, συμβαίνει στον ίδιο κριτικό νά δείξει με άκριβεια τήν ήχώ και τίς σαφείς «ορθολογικές» αναπτύξεις αυτών των κινήτρων του Gongora σέ έναν άλλον Ισπανό μοντέρνο ποιητή, όπως τόν παρακαμαζουσαν μή ορθολογικών ποιητικών, σαν τόν Antonio Machado για παράδειγμα, στο ακόλουθο λυρικό κείμενο: «Ποιος έδωσε ανάμεσα στους σταχτόχρωμους θρόνους, για τό μέλι του ένθου, αυτά τά χρυσά σπατά κι αυτά τά γαλάζια λουλούδια του δενδρολίδανου;» και δέν διαστάζει νά καταλήξει, χωρίς νά υποπτεύεται πως αντίφασκει, ότι τά «γαλάζια λουλούδια του δενδρολίδανου μοιάζουν με πρόκληση του Gongora στις (μή ορθολογικές) ποιητικές του καιρού μας».

Έτσι, από αυτή τήν συνάντηση των ποιητικών μεταξύ τους και επίσης με τήν πραγματική ποίηση (ένός Gongora ή ενός Machado), φαίνεται πως μας επιτρέπεται νά ογάλουμε συμπράσματα· πρώτον ότι τό ποιητικό σύμβολο είναι, από γνωσιολογική άποψη, μιά έννοια και καθόλου κάτι τό παράλογο· δεύτερον ότι ο ορθολογικός ή καλύτερα ο διανοητικός χαρακτήρας τής ποίησης (δίνοντας προτεραιότητα στον όρο «διανοητικός») ορίζει τίς αξιολογικές τεχνικές εξακριβώσεις: α) είναι ποίηση φτιαγμένη, άς τό επαναλάβουμε, με τίς λέξεις ενός λεξιού, και συντομος με έννοιες· ο) ή διανοητικότητα της δέν αλλοιώνεται από τίς συντακτικές μεθόδους όπως είναι οι ελλείψεις, οι αναστροφές κλπ., στις οποίες ο Gongora είχε ήδη προσφύγει, αλλά που στις μη ορθολογικές ποιητικές του καιρού μας είναι θεοποιητικοποιημένες με ιδιαίτερη φροντίδα· γιατί, όταν μας δίνονται οι λέξεις-έννοιες «λουλούδια», «αίθριο», «μέλι» κλπ., ελλειπτικές ή μή, δέν μπορούμε νά εμποτισθούμε ή νά αναφέσουμε στην επόσταση των των ανάλογο (ποιητικό) διαλογισμό του Gongora που επιζήλωσθή-ζαμε πιο πάνω, παρά ανάλογα με τή σύγχρονη γνωσιολογική άσχη τής εξέτασης έννοια=ζοίση ή συλλογισμός· συνοπτικά, οι ελλείψεις δέν αφορούν, και δέν φτάνουν στη δημιουργία της ποιήσεως· τρίτον ότι μόνο μιά πραγματικά μοντέρνα ποιητική, που τίθεται πέρα από τίς μη ορθολογικές ποιητικές του συμβολισμού και του σοφιστισμού, όπως ή αεροδολογική ποιητική του Gongora και οι «λεπτολογίες» του, είναι σε θέση νά αντιμετώπισει αυτά τά προσλήματα και νά δημιουργήσει ένα λειτουργικό ζευγύριο τής ποίησης, με τρόπο ώστε νά μπορέσει νά δώσει τόν λόγο σε όλον τους τόνους τής ποίησης, αχαΐας ή σύγχρονης, τής ποίησης ένός Gongora όπως αυτής ένός Machado και ένός Τ.Σ. Έλιοτ ή ένός Μαγιακόβσκι και ένός Μπρέχτ.

μετάφραση: Χ. Δανιήζι

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ

ΣΟΛΩΝΟΣ 116 - ΑΘΗΝΑ 145

ΤΗΛ.36.19.724

Γιουκίο Μισίμα, Έξομολογήσεις μιάς μάσκας

Κάρλο Λέβι, 'Ο Χριστός σταμάτησε στο Έμπολι

Τσέζαρε Παβέζε, Ένα ώραίο καλοκαίρι —, 'Ο σύντροφος

Ούλριχ Πλέντσντορφ, 'Η σύντομη ζωή του νεαρού Έντγκαρ

Ροζέ Βαγιάν, Παράξενο παιγνίδι

Πώλ Νιζάν, 'Η συνωμοσία

Μπράνιμρ Στσεπάνοβιτς, Στόμα γεμάτο χώμα —, 'Ο θάνατος του κυρίου Γκόλουζα

Σιμπίλα Άλεράμο, Μιά γυναίκα

Τζών Ντός Πάσος, U.S.A. 'Ο 42ος παράλληλος

Ναταλία Γκίντσμπουργκ, Άγαπητέ μου Μικέλε

Λουί Άραγκόν, Οι καμπάνες τής Βασιλείας

Ναταλία Μπαράσκαγια, Έπτά ήμέρες μιάς γυναίκας

Τζών Στάινμπεκ, 'Ο Δρόμος με τίς Φάμπρικες

Ἡ Φεντερασιόν Θεσσαλονίκης καί τό ἐθνικό ζήτημα

Ἀπό τήν ἀλληλογραφία
τῆς Ἑργατικῆς Σοσιαλιστικῆς Ὀμοσπονδίας Θεσσαλονίκης
μέ τό Γραφεῖο τῆς Β' Σοσιαλιστικῆς Ἑργατικῆς Διεθνούς

Δύο ἀνέκδοτα κείμενα τοῦ 1913

Προλογικό Σημείωμα

Τά κείμενα πού δημοσιεύουμε ἐδῶ προέρχονται ἀπό τό ἀρχεῖο τοῦ Bureau Socialiste International (Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο, καθοδηγητικό ὄργανο τῆς Β' Σοσιαλιστικῆς Ἑργατικῆς Διεθνούς) καί εἶναι μέρος τῆς ἀλληλογραφίας τῆς Ἑργατικῆς Σοσιαλιστικῆς Ὀμοσπονδίας τῆς Θεσσαλονίκης (Φεντερασιόν) μέ τόν Camille Huysmans (Καμίλ Ὑσμάν), γραμματέα τοῦ ΔΣΓ. Ἡ ἀλληλογραφία Φεντερασιόν/ΔΣΓ, μαζί μέ ὀρισμένα ἔγγραφα προερχόμενα ἀπό ἄλλες σοσιαλιστικές ὀργανώσεις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτο-

κρατορίας (Σοσιαλιστικό Κέντρο Σκοπίων τοῦ Vasil Glavinov,¹ Ὁμάδα Κοινωνικῶν Σπουδῶν Κωνσταντινούπολης²) καί δύο ἐπιστολές τοῦ Πλάτωνα Δρακούλη,³ ἀποτελοῦν τό φάκελο *Archives Huysmans: Turquie, Salonique*. Ὁ φάκελος αὐτός περιέχει συνολικά 84 κείμενα (ἐπιστολές, τηλεγραφήματα, ἐκθέσεις, ὑπομνήματα) πού καλύπτουν τήν περίοδο: Ἰούνιος 1909-Αὐγουστος 1914.

Τό ἀρχεῖο αὐτό ἔχει δημοσιευτεῖ μόνο στά τουρκικά, μαζί μέ ἄλλα ντοκουμέντα γιά τό σοσιαλιστικό κίνημα στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία στόν τόμο *Osmanli Imperatorlugunda Sosyalist Hareketler* (Τό

1. Vasil Glavinov (1869-1929): στέλεχος τοῦ Βουλγαρικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος καί ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ «Μακεδονικοῦ Ἐπαναστατικοῦ Κέντρου» πού ὀνομαζόταν καί «Σοσιαλιστική Μακεδονική Ἐπαναστατική Ὄργανωση». Δρούσε, κυρίως, στά Σκόπια, Θεσσαλονίκη καί Μοναστήρι. Μετά τή διάσπαση τοῦ Βουλγαρικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος (1903) σέ δύο πτέρυγες, τήν ἀριστερά (Teshnyatsi, «Στενοί») μέ ἡγέτη τόν Dimitar Blagoev καί τή δεξιά (Shiroki, «Φαρδιοί») μέ ἐπικεφαλῆς τόν Yanko Zakanov, ὁ Γκλαβίνοφ συντάσσεται μέ τήν τάση τῶν Στενῶν, δέχεται τίς βασικές ὀργανωτικές καί ἰδεολογικές πολιτικές τους ἐπιλογές καί ἐπηρεάζεται ἐπί τῆς περισσότερης σλαβικῆς σοσιαλιστικῆς ὀργανώσεως τῆς Μακεδονίας. Συνεργάστηκε γιά ἓνα μικρό διάστημα, στήν ἀρχή τῆς βραχέως τῆς, μέ τή Φεντερασιόν, γρήγορα ὁμως διαχώρισε τή θέση του ἀπ' αὐτήν θεωρώντας τήν ρεφορμιστική, καιροσκοπική, ὄργανο τῶν Ἑβραίων μικροαστῶν τῆς Θεσσαλονίκης, «θυγατρική ἐταιρεία τοῦ Νεοτουρκικοῦ κόμματος». Βλ. *Archives Huysmans: Turquie, Salonique*, «Ἐκθεση V. Glavinov στό Δ.Σ.Γ.», Αὐγουστος 1910. Ἐπίσης, τή μελέτη τοῦ G. Haupt: «Introduzione alla storia della Federazione Operaia Socialista di Salonico» στό *Movimento Operaio e Socialista*, XVIII, No 1, 1972. Τό ἴδιο κείμενο ὑπάρχει σέ ἑλληνική μετάφραση (Ρένας Χατζηδάκη) στήν *Πρώτη σταδιοδρομία τοῦ ἑλληνικοῦ προλεταριάτου τοῦ Ἄδρ. Μπεναρόγια*, Ἀθήνα 1975.² Βλέπε ἐπίσης Κωστή Μοσχάφ, *Θεσσαλονίκη 1700-1912, ἡ τομή τῆς μεταπρατικῆς πόλης*, σ. 132 καί 210 (σημ. 3) καί Ἄδραμ Μπεναρόγια, *δπ. π.*, σελ. 51-52.

2. Ὁμάδα Κοινωνικῶν Σπουδῶν Κωνσταντινούπολης. Ἡ ὀμάδα αὐτή ὀνομαζόταν ἀρχικά «Σοσιαλιστικό Κέντρο

Κωνσταντινούπολης» καί εἶχε ἰδρυθεῖ τό 1909 ἀπό τοὺς Νικ. Γιαννιό, Σταῦρο Παπαδόπουλο, Ι. Κουντούρη, Ζαχ. Βεζιστένη. Εἶχε σημαντική διάδοση κυρίως ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες τῆς Πόλης καί ἐπηρέαζε τά σωματεῖα τῶν Ἑλλήνων ραφτάδων, τυπογράφων, ταπειοτέρων, μυλεργατῶν καί ὀρισμένους δασκάλους τῆς Πόλης, ὅπως ὁ Χαρ. Θεοδορίδης καί ὁ Γιαννακάκης. Ἐξέδιδε τήν ἐφημερίδα *Ἐργάτης* πού τυπωνόταν στά ἑλληνικά, τουρκικά, βουλγαρικά καί γαλλικά, μέ διευθυντή τόν Γιαννιό. Οἱ διώξεις ὁμως τῆς τουρκικῆς κυβέρνησης (ἀπέλαση τοῦ Γιαννιού, κλείσιμο τῆς ἐφημερίδας) ὑποχρέωσαν τό Κέντρο, ὕστερα καί ἀπό σύσταση τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Β' Διεθνούς στή Πόλη Πάρβου, νά μετονομαστεῖ σέ «Ὁμάδα Κοινωνικῶν Σπουδῶν». Ἐλαβε μέρος στό Σοσιαλιστικό Συνέδριο τῆς Κοπεγχάγης (Αὐγ. 1910) μέ ἀντιπροσώπους τοὺς Κ. Χατζόπουλο καί Γ. Κίρκωφ. Ἰδεολογικά ἦταν προσκείμενη στό Κέντρο Γκλαβίνοφ. G. Haupt «Les debuts du mouvement socialiste en Turquie», στό *Mouvement Social*, ἀριθ. 45(1963) σ. 122, 127-28, *Archives Huysmans*, «Ἐκθεση τῆς Ὁμάδας Κοινωνικῶν Σπουδῶν στό ΔΣΓ» 29.4.1912, καί Γιάννη Κορδάτου *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑργατικοῦ Κινήματος*, σελ. 171-72. Ἀθήνα 1974³.

3. Ὁ Πλ. Δρακούλης τό διάστημα 1910-1914, πού ἐξετάζεται ἐδῶ, ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς σοσιαλιστικῆς ὀργάνωσης τῆς Ἀθήνας «Σύνδεσμος τῶν Ἑργατικῶν Τάξεων τῆς Ἑλλάδος» πού ὀνομαζόταν καί «Ἑλληνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα». Παράλληλα, στήν Ἀθήνα, ἰδρύθηκε τό 1911 ἡ ὀργάνωση «Σοσιαλιστικό Κέντρο Ἀθηνῶν» ἀπό τό Ν. Γιαννιό πού εἶχε ἀπελαθεῖ ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη.

Διαδήλωση στη Θεσ/νίκη 1909

Σοσιαλιστικό κίνημα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία), εκδόσεις Gözlem, Istanbul, 1977, με επιμέλεια των G. Haupt και P. Dumondt. Άποσπάσματα επιστολών έχει καταχωρίσει και χρησιμοποιήσει σε διάφορες εργασίες του ο Georges Haupt, ενώ ορισμένοι άλλοι ερευνητές⁴ έχουν άντλησει άμεσα πληροφορίες απ' αυτό. Μετά το θάνατο του G. Haupt (Μάρτιος 1978) τὰ Ἀρχεῖα Ὑσμάν: Τουρκία, Θεσσαλονίκη βρίσκονται στο Παρίσι, έτοιμα για έκδοση με τις αναγκαίες κατατοπιστικές σημειώσεις και ένα αναλυτικό εισαγωγικό σημείωμα που συνέταξε το 1975 σε συνεργασία με το Γάλλο ιστορικό Paul Dumont.

Τὰ Ἀρχεῖα Ὑσμάν: Τουρκία, Θεσσαλονίκη, αποτελούν μία από τις πολυτιμότερες πηγές πληροφοριών για τή δράση της Φεντερασιόν, τή σοσιαλιστική κίνηση στην Ευρωπαϊκή Τουρκία, τις σχέσεις Φεντερασιόν-ΔΣΓ, κυρίως όμως για τις απόψεις των (έκτός Ἑλλάδος) Βαλκάνιων σοσιαλιστών για τό εθνικό ζήτημα, ως τήν κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Μέ τρόπο αδιάψευστο δείχνουν ποιά ήταν ή θέση της Φεντερασιόν στους Βαλκανικούς Πολέμους, τις σχέ-

σεις της με τήν ελληνική κυβέρνηση και τις λύσεις του «Μακεδονικού» που προωθούσε. Καί αυτό έχει σημασία, γιατί εκ των υστέρων έχουν υπάρξει πολλές αποσιωπήσεις ή επικράτησαν διάφορες ασάφειες⁵ όφειλόμενες κυρίως σε έλλειψη πληροφοριών, στο δυσπρόσιτο των πηγών και του σοσιαλιστικού τύπου τής εποχής.

Καί τὰ δυό κείμενα που δημοσιεύουμε πιο κάτω (έλπίζοντας ότι σύντομα όλο τό αρχείο θά έκδοθει στα ελληνικά) αναφέρονται στη θέση της Φεντερασιόν απέναντι στους Βαλκανικούς Πολέμους, τήν ελληνική κυβέρνηση και τή γενικότερη άποψη της για τήν λύση του βαλκανικού ζητήματος. Πρόκειται για θέσεις, που αργότερα, στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου⁶ θά αλλάξουν ριζικά, αλλά που, αυτή τήν εποχή, βασίζονται στην ιδέα της δημιουργίας της Αυτόνομης Μακεδονίας και της Βαλκανικής Δημοκρατικής Ομοσπονδίας. Ἡ ιδέα της Βαλκανικής Ομοσπονδίας ξεκινάει από τήν εποχή του Ρήγα Φεραίου,⁷ αλλά στα τέλη του 19ου αί. οι Βαλκάνιοι σοσιαλιστές τήν ξανάφεραν στην επικαιρότητα και τήν

4. Βλέπε, ιδιαίτερα, G. Haupt, «Le debuts du mouvement social en Turquie» όπ. π. «Introduzione alla storia della Federazione Operaia Socialista di Salonico», όπ. *La deuxième Internationale 1880-1914. Etude critique des sources, essais bibliographique*, Paris 1964. Χρησιμοποίησαν επίσης ευρύτατα τὰ *Archives Huysmans* οί Κωστής Μοσκόφ, Θεσσαλονίκη... όπ.π., ή Alki Garbis, *La question nationale vue par les socialistes Grecs et par la Fédération*, ανέκδοτη διπλωματική εργασία (1977) στην ΕΡΗΕ του Παρισιού, ό Paul Dumont, «Une Organisation Socialiste Ottomane: La Fédération ouvrière de Salonique, 1908-1912» στο *Études Balkaniques*, Sofia, 3 (1975). Άποσπάσματα του αρχείου δημοσιεύονται στη μελέτη των Georges Haupt et Madeleine Reberioux, «Le socialisme et la question coloniale avant 1914: l'attitude de l'Internationale», *Le Mouvement Social*, 45(1963).

5. Χαρακτηριστικό είναι ότι ό Αδρ. Μπεναρόγια στην *Πρώτη Σταδιοδρομία* ... αποσιωπά τήν αντίθεση της Φεντερασιόν στην ένσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην ελληνική επικράτεια, ότι δέν έχει αναγνωρίσει, σχεδόν ως τό 1914, τή νέα κατάσταση, κι ότι υίοθετεί τό σύνθημα της Αυτό-

νόνομης Μακεδονίας. Ἄλλά κι ό Γιάνης Κορδάτος στην *Ιστορία* ... δέν είναι περισσότερο εύγλωττος από τόν Μπεναρόγια. Διαβάζοντας τήν Ιστορία του είναι αδύνατο νά καταλάβεις τήν άποψη της Φεντερασιόν για τὰ ζητήματα που τίθουμε. Ἰδια ασάφεια υπάρχει και στον Κ. Μοσκόφ που όστόσο είχε συμβουλευτεί τὰ Ἀρχεῖα Ὑσμάν. Βλ. Θεσσαλονίκη «Σοσιαλισμός και Ειρήνη», σσ. 162-170.

6. Βλ. τήν εργασία του καθηγητή Γιώργου Β. Λεονταρίτη, *Τό ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τόν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Ἀθήνα 1979.

7. Βλ. Γιάνη Κορδάτου, *Ρήγας Φεραίος και ή Βαλκανική ομοσπονδία*, Ἀθήνα 1974³. Τό 1875 Βαλκάνιοι φοιτητές στη Γενεύη (Έλληνες, Σέρβοι, Βούλγαροι, Ἀρμένηδες, Μοντενεγκρίνοι) ίδρύουν ένα σοσιαλιστικό όμιλο που δρᾷ για τήν Δημοκρατική Ἀνατολική Ομοσπονδία· τόν επόμενο χρόνο θά δημιουργηθεί ελληνικό τμήμα στην Ἀθήνα με τ' όνομα «Ρήγας». Βλέπε Alki Garbis, όπ.π., σελ. 34 και τήν *Ιστορία της Νεώτερης Ἑλλάδας* του Τάσου Βουρνά, Ἀθήνα 1977³, σσ. 468-472 όπου και τό μανιφέστο για τήν «Δημοκρατική Ἀνατολική Ομοσπονδία».

έθεσαν στο επίκεντρο των ιδεολογικών και πολιτικών τους άπασχολήσεων.

Ήδη, πρίν την έναρξη των Βαλκανικών Πολέμων, ή Φεντερασιόν, στο πνεύμα των αποφάσεων της Α' Βαλκανικής Σοσιαλιστικής Συνδιάσκεψης πού συνήλθε τόν Ιανουάριο του 1910 στο Βελιγράδι⁸, και στο πνεύμα των αποφάσεων του Συνεδρίου της Β' Σοσιαλιστικής Διεθνούς,⁹ είχε ταχθεί κατά της ιμπεριαλιστικής πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, υπέρ του δικαιώματος των λαών για ελεύθερη αυτοδιάθεση, και υπέρ της όμοσπονδιοποίησης των Βαλκανίων. Ειδικότερα, ή επικρατούσα άποψη στή Φεντερασιόν θεωρούσε τήν όμοσπονδιοποίηση ως μέσο πολιτικού και κοινωνικού έκσυγχρονισμού τής Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, πράγμα πού δέν προϋπέθετε τή διάλυσή της ή έστω τή διανομή των ευρωπαϊκών εδαφών της μεταξύ των χριστιανικών βαλκανικών κρατών. Αντίθετα μάλιστα, υποστήριζε ότι προϋπόθεση τής Συνομοσπονδίας ήταν, άκριβώς, ή διατήρηση τής άκραιότητας τής Όθωμανικής Αυτοκρατορίας όπου στο έσωτερικό της οι διάφορες φυλές, έθνότητες και πολιτισμογλωσσικές ενότητες θά βρίσκανε τήν ίσορροπία τους, θά διατηρούσαν τήν ιδιαίτερότητά τους και θά εξασφάλιζαν τήν ελευθερία τους. Για τους ήγέτες τής Φεντερασιόν ή όριστική λύση του έθνικού ζητήματος θά έρχόταν μετά τήν κατάλυση του τουρκικού άπολυταρχισμού και τή νίκη του σοσιαλισμού. Πρώτος τους στόχος, λοιπόν, ήταν ή κατάλυση τής όθωμανικής φεουδαρχίας και του ανατολικού άπολυταρχισμού. Γι' αυτό και υποστήριξαν ένθερμα, σέ αντίθεση μέ άλλους Βαλκάνιους, τους Βούλγαρους π.χ., σοσιαλιστές,¹⁰ τήν επανάσταση των Νεοτούρκων,¹¹ έλπίζοντας άπ' αυτήν τόν γρήγορο πολιτικό και κοινωνικό έκσυγχρονισμό τής Τουρκίας. Σέ μία έκθεσή τους προς τό Δ.Σ.Γ. περιγράφουν ως εξής τό σοσιαλιστικό, όμοσπονδιακό τους ιδεώδες:

8. Συνήλθε στο Βελιγράδι στις 25.12.1909 μέ πρωτοβουλία του Σερβικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος. Στή συνδιάσκεψη έλαβαν μέρος εκπρόσωποι των Σοσιαλιστικών Κέντρων Σκοπίων, Μοναστηριού, Θεσσαλονίκης και Κωνσταντινούπολης, όχι όμως ή Φεντερασιόν γιατί στή συμμετοχή της άντέδρασε ή ομάδα Γκλαβίνοφ. Ή συνδιάσκεψη πήρε θέση υπέρ του δικαιώματος τής αυτοδιάθεσης των λαών και τής δημιουργίας τής Βαλκανικής Δημοκρατικής Όμοσπονδίας. *Archives Huysmans*, «Έτήσια έκθεση τής Φεντερασιόν στο ΔΣΓ, Ιούλιος 1909-Ιούλιος 1910», και Γ. Λεονταρίτη ό.π., σελ. 33.

9. Πραγματοποιήθηκε τόν Αύγουστο του 1910 στήν Κολεγκάχη. Ός προς τό βαλκανικό ζήτημα τό συνέδριο τάχθηκε υπέρ τής βαλκανικής συνεργασίας, του έκδημοκρατισμού τής Τουρκίας, τής Βαλκανικής όμοσπονδίας και τής άνάπτυξης του σοσιαλιστικού κινήματος. Βλ. *Archives*, «Rapport annuel...» ό.π. π.

10. *Archives Huysmans*, «Έκθεση του Γλαβίνοφ στο ΒSI, Αύγ. 1910».

11. Όταν όμως μετά τήν επικράτησή τους οι Νεότουρκοι άρχισαν διώξεις έναντίον των σοσιαλιστικών κινήματων και κατά τής Φεντερασιόν, ή τελευταία θά αναθεωρήσει τίς άπόψεις της και θά χαρακτηρίσει τή νέα κατάσταση έξισου τυραννική μέ τό καθεστώς του Άβδούλ Χαμίτ.

«Ο όθωμανικός πληθυσμός άποτελείται από πολυάριθμες έθνότητες πού ζούν στήν ίδια επικράτεια, έχοντας ή καθεμία τή γλώσσα της, τόν πολιτισμό της, τή φιλολογία της, και διαφορετικά έθιμα και χαρακτηριστικά. Γι αυτούς τους έθνικούς και πολιτιστικούς λόγους θεωρήσαμε καλύτερο νά σχηματίσουμε μία οργάνωση πού μέσα της θά μπορούν νά χωρέσουν όλες οι έθνότητες, χωρίς νά έγκαταλείψουν τή γλώσσα τους ή τόν πολιτισμό τους. Ή καλύτερα, ή κάθε έθνότητα θά μπορεί νά αναπτύξει τόν πολιτισμό της και τόν ιδιαίτερο χαρακτήρα της σέ πλήρη άνεξαρτησία, ενώ ταυτόχρονα θά εργάζονται όλες για τό ίδιο ιδανικό: τό σοσιαλιστικό ιδανικό».¹²

Έδώ δηλαδή οι οργανωτικές άρχές τής Φεντερασιόν προεικάζουν τό γενικότερο κρατικό και πολιτικό σύστημα για τήν οργάνωση ολόκληρης τής κοινωνίας.

Συγγενικές ήταν οι θέσεις των Άρμένιων τής σοσιαλιστικής οργάνωσης Χιντσάκ, πού προέκριναν μέν τήν «όμοσπονδιακή λύση αλλά μέ τή μορφή τής έξωεδαφικής πολιτιστικής αυτονομίας των έθνοτήτων στους κόλπους τής Αυτοκρατορίας».¹³ Άλλες ήταν οι άπόψεις των Βούλγαρων Σοσιαλιστών (ομάδα Γκλαβίνοφ και τάση των «Στενών» τής βουλγαρικής σοσιαλδημοκρατίας) πού, επίσης, δέχονταν τήν άρχή τής Βαλκανικής Συνομοσπονδίας· κατ' αυτούς όμως θά μπορούσε νά πραγματοποιηθεί ύστερα από τό

12. *Archives Huysmans*, «Έκθεση τής Φεντερασιόν στο ΒSI, Ιούλιος 1909-Ιούλιος 1910».

13. G. Haupt, «Συμβολή στήν Ίστορία τής Φεντερασιόν» στο *Ή Πρώτη σταδιοδρομία του Έλληνικού Προλεταριάτου* του Άδρ. Μπεναρόγια, σελ. 29.

14. G. Haupt, στο *ίδιο*, σελ. 29.

15. Όσο για τους Έλληνες σοσιαλιστές τής παλαιάς Έλλάδας, παρά τό γεγονός ότι οι ιδέες τους, αυτό τόν καιρό, είναι άρκετά συγκεχυμένες και άγτιφατικές, δλέπουμε ότι στο πρόγραμμα του «Συνδέσμου των Έργατικών Τάξεων» (Πλ. Δρακούλης) και σαφέστερα στο πρόγραμμα του Σοσιαλιστικού Κέντρου Άθηνών (Ν. Γιαννίος) διακηρύσσεται ή άνάγκη «για τήν ένωση των κρατών του Άίμου σέ μία Δημοκρατική Βαλκανική Όμοσπονδία». Βλ. Γ. Κορδάτου, *Ίστορία...*, σ. 151 και 156, ό.π. Έπίσης Γ. Λεονταρίτη ό.π. π. 26 και 29.

διαμελισμό των ευρωπαϊκών εδαφών της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας και τη δημιουργία της αυτόνομης Σοσιαλιστικής Μακεδονίας-Θράκης.¹⁴ Έντελώς διαφορετικές ήταν, τέλος, οι απόψεις της κίνησης των Έθραιων σιωνιστών που με επικεφαλής τους Μπέν Τσβί και Μπέν Γκουριόν προεικόνιζαν την εδαφική αυτόνομηση όλων των εθνότητων της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας. Φυσικά, για να έχει κανείς πληρέστερη εικόνα της περιπλοκής γύρω απ' το Βαλκανικό Ζήτημα θά πρέπει να πάρει υπόψη του και τις επίσημες απόψεις Ελλάδας, Βουλγαρίας, Σερβίας, Μαυροβουνίου, Τουρκίας και Ρουμανίας, τις εθνικιστικές και τις άλντρωτικές τάσεις που κυριαρχούσαν στο χώρο και, τέλος, τις παρεμβολές των Μεγάλων Ιμπεριαλιστικών Δυνάμεων.¹⁵ Πάντως, ως την κήρυξη των Βαλκανικών Πολέμων, κανένα πρόβλημα δεν έχει λυθεί, και όλες οι μερίδες υποστηρίζουν έντελως διαφορετικές απόψεις ανάλογα με τις εθνικές, πολιτικές και ιδεολογικές άφετηρίες τους. Θά χρειαστεί ο τερατισμός των Βαλκανικών Πολέμων, που, με τη δύναμη του γεγονότος, θά δημιουργήσει έντελως νέες καταστάσεις που θά υποχρεώσουν όλα τά μέρη να αναπροσαρμόσουν τις απόψεις και τις επιδιώξεις τους με βάση τά νέα κρατικά και πολιτικά δεδομένα.

Οι απόψεις της Φεντερασιόν θά ακολουθήσουν κι αυτές την πορεία των γεγονότων. Ώστόσο, ως τόν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο δεν θά εγκαταλείψει τις βασικές

ομοσπονδιακές και διεθνιστικές της θέσεις. Ήδη πριν την κήρυξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου, Αύγουστο και Σεπτέμβριο του 1912, και έχοντας επίγνωση ότι οι δικές της δυνάμεις είναι πολύ άσθενεις ώστε να αποτελέσουν προσδιοριστικό παράγοντα των εξελίξεων, ζητά από τό ΔΣΓ να κινητοποιήσει τις σοσιαλιστικές-εργατικές δυνάμεις της Ευρώπης, σημαντικές αυτή την εποχή, για να αποτρέψουν τόν διαφαινόμενο στόν ορίζοντα βαλκανικό πόλεμο.¹⁶ Και πραγματικά, υπήρξε κινητοποίηση που όμως θά μπορούσε να τή θεωρησει κανείς περισσότερο ως υποστηρίξει αρχών παρά συγκεκριμένη και ρεαλιστική παρέμβαση.¹⁷

Η κατάσταση όμως, παρά τις ανακατατάξεις που καθημερινά συντελούνται με τη νίκη των στρατών των Συμμάχων, είναι ακόμη έντελως ρευστή. Αυτό, προφανώς, υποχρεώνει τή Φεντερασιόν να μην αναγνωρίζει τή προσάρτηση της Θεσσαλονίκης από τήν Ελλάδα ως τελεσίδικη υπόθεση - πράγμα που της στοιχίζει διώξεις εκ μέρους των ελληνικών αρχών.

Στό πρώτο κείμενο που δημοσιεύουμε, και που αποτελεί ένα είδος έκθεσης προς τό ΔΣΓ για τή νέα κατάσταση, διαγράφεται πολύ καθαρά τό είδος των σχέσεων που υπάρχει μεταξύ της Φεντερασιόν και των Έλληνικών Αρχών, κυρίως τό πώς ή ίδια αντιμετώπιζει τή νέα κατάσταση. Τό δεύτερο υπόμνημά της - για τό όποιο ζητά ευρεία δημοσιότητα και χρησιμοποίηση από τόν ευρωπαϊκό σοσιαλιστικό τύπο και τά κόμματα - αποτελεί ένα είδος μανιφέστου για τήν, κατ' αυτήν, λύση του Βαλκανικού Ζητήματος. Ταυτόχρονα όμως αποτελεί και μία ριζική τροποποίηση των προπολεμικών της θέσεων. Φαίνεται δηλαδή, ότι οι ήγέτες της Φεντερασιόν κατανοούν πώς δεν μπορούν πλέον να βασίζονται στό μή διαμελισμό της Ευρωπαϊκής Τουρκίας γιατί αυτός έχει ήδη συντελεστεί σέ μεγάλο βαθμό και γι' αυτό θεωρούν ούτοπικό να διεκδικούν τήν επιστροφή στό προπολε-

16. Archives Huysmans. «Επιστολές της Φεντερασιόν στό Δ.Σ.Γ. της 19.9.1912, 1.10 και 2.10.1912.

17. Γ. Λεονταρίτη, *όπ.π.*, σελ. 40: «Στό τέλος του Όκτωβριόν τό Σοσιαλιστικό Γραφείο κυκλοφόρησε ένα αντιπολεμικό μανιφέστο και έντυπωσιακές συγκεντρώσεις πραγματοποιήθηκαν σέ όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Ώς τότε, τόσο οι σοσιαλιστές των βαλκανικών χωρών όσο και ή Διεθνής δεν ήταν σέ θέση να επηρεάσουν τήν πορεία των γεγονότων». Οι σοσιαλιστές της Ελλάδας έτήρησαν σιγή. Μόνο στήν άλληλογραφία του Κ. Κατζόπουλου με τόν Ν. Γιαννιό συναντιέται αντιπολεμικό πνεύμα (βλ. *Νέα Έστία*, Μάρτιος, Άπρίλιος 1958) και σέ μία μερίδα στελεχών του Έργατικού Κέντρου Βόλου. Ό Μπεναρόγια, τέλος, μάς πληροφορεί ότι ή Φεντερασιόν μόλις κηρύχτηκε ό πόλεμος κυκλοφόρησε μία προκήρυξη υπογραμμένη απ' όλα τά σοσιαλιστικά κόμματα των Βαλκανίων στήν όποια «ήλεγξε

δριμύτατα τήν άνόητον Νεοτουρκικήν πολιτικήν και τάς άστικάς «τρέλλας» των βαλκανικών κρατών (...) Ή προκήρυξις προέβλεπε ότι ό βαλκανικός πόλεμος θά ήτο εισαγωγή εις νέαν περιόδον γενικών πολέμων και έπαναστάσεων, τό τέλος της κεφαλαιοκρατίας», *όπ.π.*, σελ. 78.

μικό κρατικό καθεστώς των Βαλκανίων. 'Ωστόσο, επειδή, όπως είπαμε, η κατάσταση είναι ακόμη ρευστή, και ο Β' Βαλκανικός πόλεμος έχει ξεσπάσει μεταξύ των Συμμάχων αυτή τη φορά, πριν ακόμη δημιουργηθεί ένα νέο status quo στα Βαλκάνια, η Φεντερασιόν θα προωθήσει το σύνθημα της Αυτόνομης Μακεδονίας-Θράκης, που θα μπορούσε, κατά την άποψή της, και για τους λόγους που αναφέρονται στο υπόμνημα, να περιλάβει τα παλαιά εδάφη της Ευρωπαϊκής Τουρκίας. Έτσι η θέση της Φεντερασιόν, κι ενώ ακόμη δεν έχει υπογραφεί η συνθήκη του Βουκουρεστίου, ταυτίζεται με την άποψη των Σοσιαλιστικών Κέντρων που επηρεάζονται από τον Γκλαβίνοφ και τους «Στενούς» της βουλγαρικής σοσιαλδημοκρατίας.

Μετά ταύτα, χωρίς να υπάρχει ρητή τοποθέτηση, η θέση της Φεντερασιόν για την αυτόνομη Μακεδονία-Θράκη αρχίζει να κάμπτεται, όπως τουλάχιστον συναγεται από τις προσπάθειές της να συνεργαστεί σενά με τους σοσιαλιστές της Παλαιάς Ελλάδας ήδη από το χειμώνα του 1914 και πριν ακόμη ξεσπάσει ο

παγκόσμιος πόλεμος. Πραγματικά· η Φεντερασιόν αντιμετωπίζει πλέον την οργανωτική της σύνδεση με τις σοσιαλιστικές κινήσεις και οργανώσεις της Παλαιάς Ελλάδας στο πλαίσιο ενός ενιαίου ελληνικού σοσιαλιστικού κόμματος, πράγμα που σημαίνει πως έχει αναγνωρίσει ότι η σοσιαλιστική της δράση μόνο στα όρια του νέου ελληνικού κράτους και της κοινωνίας που περιλαμβάνεται στην επικράτεια του πρέπει να αναπτυχθεί. Άλλωστε, δεν θα άργήσει να έλθει και η επίσημη αναγνώριση. 'Ωστόσο, το γενικό σύνθημα της Δημοκρατικής Βαλκανικής Συνομοσπονδίας των βαλκανικών κρατών δεν εγκαταλείπεται. Θα παραμείνει γενικός, αν και γενικόλογος, στόχος των Ελλήνων σοσιαλιστών και μετά την ίδρυση του ΣΕΚΕ το 1918 και σ' όλη την πριν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο φάση του ΚΚΕ. Ουτοπία ή ρεαλισμός, αποτέλεσε όραμα συναδέλφωσης και επαγγελία συνεργασίας των καθημαγμένων βαλκανικών λαών.

Άγγελος Έλεφάντης

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ

Θεσσαλονίκη, 3 Αυγούστου 1913

Πρός τον πολίτη
Καμίλ Ύομάν
Βρυξέλλες

Άγαπητέ πολίτη,
Σπεύδουμε να απαντήσουμε στην από 24 του περασμένου μήνα επιστολή σας.

Η Έπιτροπή της Φεντερασιόν πραγματοποίησε μερικές συνεδριάσεις για να συζητήσει και να συντάξει μία λεπτομερή έκθεση¹ για όλα όσα συνέβηκαν στην Ανατολή από τότε που άρχισε ο Βαλκανικός Πόλεμος. Η επιστολή αυτή περιέχει επίσης τις σκέψεις μας και τις αντιλήψεις μας για τη λύση αυτής της καταστροφικής κρίσης για την οποία ζητάμε κάθε υποστήριξη του Διεθνούς Σοσιαλιστικού Γραφείου.

Στήν έκθεση αυτή θεωρούμε χρήσιμο να προσθέσουμε και την παρούσα επιστολή που απαντά πιά άμεσα στα ένδεικτικά σας αιτήματα.

Όπως κιόλας σας τό 'χουμε γράψει σε προηγούμενα γράμματά μας, η κήρυξη του πολέμου από μέρους των Συμμάχων έναντι της Τουρκίας αναστάτωσε κυριολεκτικά την οικονομική ζωή της πόλης μας. Η εργατική τάξη, στο σύνολό της σχεδόν, απο-

διοργανώθηκε. Έκατοντάδες νέοι (εργάτες) κλήθηκαν υπό τά όπλα, εκατοντάδες άλλοι μετανάστευσαν, ενώ οι υπόλοιποι υποχρεώθηκαν σε αναγκαστική άνεργία, δεδομένου ότι έκλεισαν τά εργαστήρια και τά εργοστάσια της πόλης μας. Οι αντιθέσεις που ήδη υπήρχαν πριν από την κήρυξη του πολέμου μπήκαν, μ' αυτή την ευκαιρία, σε μιάν δξεία φάση, ιδιαίτερα στο πιά μεγάλο μας συνδικάτο, των καπνεργατών, για τό όποιο άλλωστε είστε ενήμεροι από προηγούμενη έκθεσή μας.

Η μακρόχρονη άνεργία και η απουσία ύλικής συνδρομής από μεριά των συνδικάτων που σύντομα εξαντλήθηκαν, στάθηκε αιτία της γρήγορης αποδιοργάνωσης ορισμένων οργανώσεών μας. Έξάλλου, οι άλλεπάλληλες κρίσεις που έπληξαν τό δύστυχο πληθυσμό μας και τά δεινά που έπακολούθησαν, γρήγορα αποθάρρυναν όλους τους εργάτες.

Άλλά σ' όλες αυτές τις συμφορές προστέθηκε μιá ακόμη μεγαλύτερη που σταμάτησε κάθε δραστηριότητα της εργατικής τάξης.

Μέ την είσοδο των Ελλήνων στην πόλη μας, εγκαινιάστηκε μιá ολόκληρη σειρά κατασταλτικών μέτρων απ' τά όποια τό κίνημά μας δεινοπάθησε περισσότερο

1. Πρόκειται για τό υπόμνημα που τιτλοφορείται «'Η λύση του βαλκανικού προβλήματος». Τό δημοσιεύουμε στή συνέχεια.

από κάθε άλλο τμήμα του πληθυσμού μας. Καταρχήν ήρθε η κατάσταση πολιορκίας, αυστηρότατη μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια: απαγόρευση των συνεδριάσεων και των συζητήσεων, κατά συνέπεια αδυναμία για οποιαδήποτε δράση. Ήταν κατά κάποιον τρόπο ο θάνατος του κινήματός μας. Στο διάστημα αυτό μας ήταν αδύνατο να δώσουμε σημεία ζωής παρά μόνο με το δημοσιογραφικό όργανο της Φεντερασίων, το οποίο άλλωστε λογοκρινόταν αυστηρότατα. Η ελληνική κυβέρνηση είχε την εξαιρετικά γενναιοδωρή άβροφροσύνη να επιβάλλει λογοκρισία ιδιαίτερα αυστηρή στην εφημερίδα μας, το *Avanti*. Μας απαγόρευσαν να γράφουμε οτιδήποτε για την κατάσταση. Έφτασαν μάλιστα στο σημείο να μας απαγορεύσουν την καταχώρηση ακόμη και ειδήσεων που αφορούν τις διαφορές εργατών και εργοδοσίας, ή τη διεθνή σοσιαλιστική προπαγάνδα. Ήταν φανερό. Η ελληνική κυβέρνηση μόλις εγκαταστάθηκε άρχισε να μας φοβάται και κατά συνέπεια βάλθηκε να μας καταπολεμά και να εργάζεται για την εξασφάλισή μας. Πολυάριθμα περιστατικά επιβεβαιώνουν αυτή την ιδέα μας.

Στις διαφορές εργατών/εργοδοσίας, ή κυβέρνηση, παρά την υποκρισία που τη χαρακτηρίζει και ενώ θέλει να επιδεικνύεται ως ο μεγάλος προστάτης της εργατικής τάξης, κράτησε καθαρά στάση υπέρ της εργοδοσίας. Έπακολούθησαν διώξεις ενάντια στους εργάτες. Οί χωροφύλακες του βασιλιά της Ελλάδας αποδείχθηκαν επιδέξια και πιστά όργανα. Συνελήφθησαν 76 εργάτες χωρίς καμιά δικαιολογία και κρατήθηκαν μία ή δύο ημέρες. Στη συνέχεια απέθηκαν ελεύθεροι, γιατί καμιά κατηγορία δεν μπορούσε να εδσταθίσει εναντίον τους. Μάλιστα ένας εργάτης πιάστηκε επτά φορές. Είκοσι έννεα συνδικαλισμένοι εργάτες κακοποιήθηκαν επονειδίδια, χτυπήθηκαν μέχρι αιμορραγίας μέσα στα ίδια τα άστυνομικά τμήματα. Μόνο τρεις απ' αυτούς μπόρεσαν να αποκτήσουν ένα πιστοποιητικό ίατρού.

Στις επανειλημμένες διαμαρτυρίες μας ή κυβέρνηση δήλωνε πάντα ότι θα μας δοθεί ικανοποίηση, ότι αυτά τα περιστατικά δεν θα επαναληφθούν πιά· πάντα όμως ξαναγίνονταν τα ίδια. Έχουμε να κάνουμε με μιά ανεπίσημη δίωξη.

Παρά τό εναντίον μας καθεστώς εκτάκτων μέτρων, εμείς από τη μεριά μας δεν μπορούσαμε να παραδεχτούμε τό σίγουρο θάνατό μας· δεν μπορούσαμε να αφήσουμε την εργατική τάξη να αποσυντεθεί ολοκληρωτικά. Πασχίσαμε λοιπόν, στο μέτρο του δυνατού, να εργαζόμαστε για την αναδιοργάνωσή μας, αδιαφορώντας για τις κυβερνητικές απαιτήσεις: συγκαλέσαμε συνεδριάσεις και οργανώσαμε μυστικά μιά σειρά συζητήσεων που εκτός από την παιδαγωγική τους χρησιμότητα διατηρούσαν τή σοσιαλιστική πίστη ανάμεσα στους εργάτες.

Βέβαια οί χαφιέδες μας παρακολουθοῦσαν και με μεγάλο κόπο καταφέραμε να ξεφεύγουμε από τήν άστυνομία.

Μέ τήν άνακαυχή, τά γραφεία μας ζωογονήθηκαν, έγιναν τόπος συνάντησης όλων των συντρόφων σοσιαλιστών, Βουλγάρων, Σέρβων και Έλλήνων, που βρίσκονταν στίς στρατιωτικές μονάδες και πέρασαν

από τήν πόλη μας.² 'Απ' αυτούς με βεβαιωμένο τρόπο μάθαμε όλες τίς αγριότητες που διέπραξαν οί «άπελευθερωτές» στρατοί, μέρη των οποίων αναφέρονται στήν έκθεση που στείλαμε στο ΔΣΓ³ και που δημοσιεύθηκαν στήν εφημερίδα των Βρυξελλών *Semaine Politique*.

Όμως οί διώξεις εναντίον μας ύπηρεξαν ιδιαίτερα ειδικές τήν Πρωτομαγιά. Η λογοκρισία αυστηρότατα μας απαγόρευσε να δημοσιεύσουμε εκκλήσεις προς τήν εργατική τάξη, που τήν προσκαλούσαμε να γιορτάσει τήν Πρωτομαγιά και να άπεργήσει. Μας απαγόρευσε ακόμη να καταχωρήσουμε στήν εφημερίδα μας ειδήσεις που αναφέρονταν στήν Πρωτομαγιά. Η αίτησή μας να οργανώσουμε μιά συγκέντρωση άπορρίφτηκε, άν και διάφορες άλλες, έθνικιστικές, οργανώσεις είχαν προηγουμένως πάρει άδεια συγκεντρώσεως για διάφορα άλλα ζητήματα. Τότε διαμαρτυρηθήκαμε έντονότατα και με μεγάλο κόπο καταφέραμε να πάρουμε τή σχετική άδεια, ύπό τόν όρο ώστόσο ότι τά παρακολουθοῦσαν τή συγκέντρωση δύο άξιωματικοί που για τό σκοπό αυτό ειδικά έστειλε ή κυβέρνηση. Όλα αυτά, έννοείται, δεν μας επέτρεψαν να διαμαρτυρηθοῦμε ενεργητικά εναντίον όλων των δεινών του πολέμου και εναντίον των έλιγμών που ήδη από τότε προετοίμαζαν για τό σημερινό πόλεμο.⁴

Η εφημερίδα έπίσης έγινε άντικείμενο διωγμών, και μόνο τήν τελευταία στιγμή πετύχαμε, ύστερα από άλλεπάλληλες παρεμβάσεις, τή ματαίωση τής διαταγής κατάσχεσης τής εφημερίδας μας. Όστερα απ' αυτό, όπως καταλαβαίνετε, καμιά δράση εκ μέρους μας δεν ήταν δυνατή και κάθε διαμαρτυρία μας θά άποδεικνυόταν μάταιη. Η λογοκρισία διέγραφε όλα τά άρθρα που αφορούσαν τό ζήτημα αυτό (έννοεί του πολέμου - Σ.τ.Μ.) και ακόμη ο κυβερνητικός τύπος συνικότατα διαστρέβλωνε τά άρθρα μας που αναφέρονταν στα δεινά του πολέμου, ώστε να μας καταστήσει άπερέγγυους στήν κοινή γνώμη.

Όστόσο επιδιώξαμε μιάν έφικτή και κοινή δράση με όλα τά σοσιαλιστικά κόμματα των Βαλκανίων για τήν πραγματοποίηση τής Βαλκανικής Συνομοσπονδίας. Στείλαμε για τό θέμα αυτό, ήδη από τό μήνα Άπρίλιο, ένα γράμμα σε όλα τά σοσιαλιστικά κόμματα των Βαλκανίων που είναι συνδεμένα με τή Σοσιαλιστική Διεθνή, ζητώντας τους τή γνώμη τους για τήν καθιέρωση Τελωνειακής Ένωσης ανάμεσα στίς βαλκανικές χώρες, για τήν καθιέρωση πιό στενών σχέσεων και τή δημιουργία μιάς Κοινής Έπιτροπής Άγώνα υπέρ τής Βαλκανικής Όμοσπονδίας.⁵

2. Ό Μπεναρδία ιστορεί ότι συνδέθηκαν με τή Φεντερασίων πολλοί Έλληνες σοσιαλιστές φαντάροι, περαστικοί από τή Θεσσαλονίκη. Άνάμεσά τους οί Ν. Γιανιός, Γιαν. Πικρός, Α. Σίδερης, Μοσσούρης και Ίωαννίδης. Η εμφάνιση των Έλλήνων ζωνάνεψε τή Φεντερασίων και προκάλεσε τό ένδιαφέρον Έλλήνων εργατών που έντάχθηκαν στή δύναμή της· ό.π. π., σελ. 80 - 81.

3. Στα *Archives Huysmans* ύπάρχει σχετική έπιστολή με ήμερομ. 12 Νοεμ. 1912.

4. Πρόκειται για τόν Β' Βαλκανικό Πόλεμο που μαίνεται όταν συντάσσεται ή έπιστολή αυτόυ.

5. Τέτοιο έγγραφο δεν βρέθηκε στα Άρχεία Υομάν.

Λάβαμε μόνο δύο απαντήσεις, από τις δύο σοσιαλιστικές τάσεις της Βουλγαρίας.⁶ Οί απαντήσεις τους ήταν εθνοϊκές, αλλά και οί δυό θεωρούσαν ότι κάθε δραστηριότητα ήταν αδύνατη πριν από τή γενική αποστράτευση.

Ο νέος πόλεμος, πού καθόλου δέν επιθυμούσαν οί κουρασμένοι ήδη από τόν προηγούμενο λαοί, αλλά πού τόν θέλησαν και τόν προκάλεσαν οί άρπακτικοί και άκόρεστοι ήγγετες, αύξησε άκόμη περισσότερο τίς διώξεις εναντίον του σοσιαλιστικού κινήματος στήν πόλη μας.

Η κατάσταση πολιορκίας έγινε πολύ πίο αυστηρή, οί χαφιέδες αυξήθηκαν και παρακολουθούν τό κάθε μας δήμα. Τό χειρότερο είναι ότι μάς ύποψιάζονται πώς εργαζόμαστε ύπέρ τής αυτονομίας τής Μακεδονίας.⁷ Μάς άπειλησαν λοιπόν μέ φοβερά αντίποινα. Ένα σύντροφό μας τόν άπειλησαν μέ άπέλαση.

Η Όμοσπονδία μας, πού άποτελείται στή μεγάλη της πλειοψηφία από Ίσραηλίτες, ένα μικρό τμήμα Βουλγάρων και μία ελάχιστη μειοψηφία Έλλήνων και Μουσουλμάνων, πέρασε μία οξύτατη κρίση. Τό βουλγαρικό τμήμα διαλύθηκε έντελώς. Οί περισσότεροι σύντροφοί μας είχαν ήδη επιστρατευθεί από τήν εποχή τής κήρυξης του πολέμου, οί άλλοι πιάστηκαν και φυλακίστηκαν ως κομιτατζήδες. Όστόσο, στίς άλλεπάλληλες διαμαρτυρίες μας ή κυβέρνηση δέν μπόρεσε νά προβάλει άλλη κατηγορία από τήν άκόλουθη: «Τόν συλλάβαμε προληπτικά». Μάλιστα ό σύντροφός μας Τομοφ άπελάθηκε.⁸

Οί ελληνικές άρχές ενώ μάς κατέτρεχαν, δέν επιθυμούσαν νά φανεί ότι κατατρέχουν τό σοσιαλισμό. Ένθάρρυναν λοιπόν τά ελληνικά εργατικά σωματεία, πραγματικές εθνικιστικές εστίες, παρουσιάζοντάς τα ως τούς μοναδικούς αντιπροσώπους τής εργατικής τάξης στή Θεσσαλονίκη. Τά σωματεία αυτά επιδόθηκαν σέ διάφορες εθνικιστικές εκδηλώσεις. Έστειλαν πατριωτικά ψηφίσματα σέ όλα τά σοσιαλιστικά κόμματα τής Ευρώπης, προσπαθώντας νά γίνει πιστευτό ότι προέρχονται από τίς εργατικές οργανώσεις τής πόλης μας. Μάλιστα ή *Humamité* και ή *Justice Sociale* δημοσίευσαν ψηφίσματα από μιάν οργάνωση πού τιτλοφορείται «Σύνδεσμος Έπαγγελματικών Σωματείων Θεσσαλονίκης».

Μέ τά τόσα αντίποινα, κάθε δράση εκ μέρους μας ήταν άνώφελη και αδύνατη. Έχουμε καθηλωθεί στό νά διαπιστώνουμε τίς διαπραττόμενες άγριότητες σ' αυτόν τόν πόλεμο δήωσης και εξολόθρευσης, πού τίς φοβερές και άμές συνέπειές του δοκιμάζουν οί άθώοι λαοί.

6. Πρόκειται γιά τήν τάση των «Φαρδιών» και των «Στενών».

7. Πράγματι, όπως προκύπτει από τό ύπόμνημα πού δημοσιεύεται πίο κάτω, ή Φεντερασιόν έχει πλέον υιοθετήσει τό σύνθημα τής αυτόνομης Μακεδονίας.

8. *Angel Tomof*, διευθυντής τής βουλγαρικής σοσιαλιστικής εφημερίδας *Rabotniceski Vestnik*. Ήταν βασικό στέλεχος του βουλγαρικού τμήματος τής Φεντερασιόν.

Έτσι, διαπιστώσαμε ότι, αν οί βουλγαρικές ώμότητες έχουν γίνει παντού γνωστές, χάρη στή σοφή εκμετάλλευση του ευρωπαϊκού τύπου από τήν Έλλάδα, ώμότητες εξίσου τρομερές και άπαισίες πού διέπραξαν οί Έλληνες και οί Σέρβοι, θά μείνουν γιά πάντα άγνωστες στον πολιτισμένο κόσμο. Και γιά νά δώσουμε μία μόνο περίπτωση, σās πληροφορούμε γιά τό εξής γεγονός, μορτυρημένο από πρόσωπα άξια κάθε εμπιστοσύνης: Κατά τήν είσοδο του ελληνικού στρατού στό Κιλκίς, οί προφυλακές του κατέσφαξαν μουσουλμάνους γιά νά παρουσιάσουν τή σφαγή σαν βουλγαρική βαρβαρότητα και νά εξάψουν τόν πατριωτισμό των άνδρών, ώστε έτσι νά συγχωρεθεί ή ολοσχερής καταστροφή τής πόλης του Κιλκίς, όλων των γύρω χωριών, και ή σφαγή του βουλγαρικού πληθυσμού. Αυτές οί βαρβαρότητες δέν ήταν οί μόνες και επαναλήφθηκαν μέ πολλούς τρόπους σέ πολλά μέρη.

Είμαστε σέ θέση νά δεβαιώσουμε ότι δέν θά γίνει γνωστό ποτέ μέ πλήρη και άμερόληπτο τρόπο τό μέγεθος των θαναυσοτήτων πού διαπράχτηκαν σ' αυτόν τό φριχτό πόλεμο σέ διάρκεια των ειρηνικών πληθυσμών των Βαλκανίων, χωρίς καμιά διάκριση. Αυτή ή άγνοια οφείλεται στήν άπουσία ανταποκριτών των σοσιαλιστικών εφημερίδων στα πεδία των μαχών.

Η δυσαρέσκεια πού βασιλεύει τώρα ανάμεσα στους στρατιώτες όλων των βαλκανικών στρατών, έδωσε τήν άφορμή στήν κυβέρνηση τής Έλλάδας νά καταδιώξει τούς συντρόφους μας σοσιαλιστές πού ύπηρετούν στό στρατό. Οί πίο άθώες άφορμές τιμωρήθηκαν μέ τή μεγαλύτερη αυστηρότητα. Ο σύντροφος Ίωαννίδης,⁹ πρώην γραμματέας τής νεαρής σοσιαλδημοκρατικής οργάνωσης των Αθηνών, ύποφέρει έδώ και τρεις μήνες σέ μία σκοτεινή φυλακή γιατί έγραψε ένα γράμμα σέ κάποιον φίλο του σχετικά μέ τήν κατάσταση.

Ένα γεγονός άκόμη πίο εξοργιστικό σχετίζεται μέ τήν οργάνωση του Βόλου πού τά γραφεία της λιθοβολήθηκαν από τόν πατριωτικό πληθυσμό, φανατισμένο από τήν κυβέρνηση.

Αν, ύστερα από τά έκτακτα μέτρα και μέσα σέ μιάν άπεριόγραπτη κατάσταση, εμείς οί ύπόλοιποι σοσιαλιστές τής Θεσσαλονίκης δέν μπορέσαμε νά αντιδράσουμε ενάντια σ' αυτούς πού μάς κυβερνοούν, ώστε νά αποτρέψουμε τό νέο, καταστρεπτικό από κάθε άποψη, πόλεμο, είναι καιρός τό ΔΣΓ, όπως κι όλα τά οργανωμένα σοσιαλιστικά κόμματα του κόσμου, νά μάς παράσχουν τήν μεγαλύτερη ήθική και ύλική βοήθεια. Έμείς οί ύπόλοιποι σοσιαλιστές των Βαλκανίων έχουμε περιέλθει στή μεγαλύτερη δυνατή ύλική εξάντληση και ήθική αποθάρρυνση. Όστόσο, τό ρήμαγμα και οί σφαγές συνεχίζονται, και οί ήγγετες των βαλκανικών λαών τσαλαβουτούν πάντα μέσα στό αίμα. Όλοι οί λαοί των Βαλκανίων, χωρίς διάκριση,

9. Ο Ίωαννίδης συμμετείχε στό ΣΚΑ του Γιαννιού. Τό 1918 έλαβε μέρος στό ίδρυτικό συνέδριο τής ΓΣΕΕ ως αντιπρόσωπος των πλοιάρχων ιστιοφόρων Μυτιλήνης και εκλέχτηκε στήν πρώτη διοίκησή της.

βρίσκονται στη μεγαλύτερη απελπισία. "Αν γινόταν ένα αμερόληπτο και έγγραμμένο δημοψήφισμα, είμαστε σίγουροι ότι η μεγάλη πλειοψηφία των πληθυσμών θα εκφράζονταν ενάντια στους «άπελευθερωτές» και υπέρ της Αὐτονομίας.

Μιά εκστρατεία τῆς Διεθνούς ἐπείγουσα καὶ ἐνεργητικὴ ἐπιβάλλεται γιὰ νὰ ἀπαλλάξει τὴ δύστυχη Μακεδονία ἀπὸ τὴν ἀγωνία ὅπου οἱ φιλοδοξίες τῶν

αἰμόφυρτων βαλκανικῶν δυναστειῶν τὴν ἔχουν ρίξει. Μὲ τοὺς ἀδελφικούς μας χαιρετισμούς, ὁ Γραμματέας,
Ζοζέφ Χαζάν

Υ.Γ. Σᾶς ἐσωκλείουμε, ὡς ντονκουμέντο, μιά ἐκθεση πού ἀποστείλαμε παράνομα στὸν διεθνή τύπο καὶ σέ διάφορες ἀρχές. Σᾶς παρακαλοῦμε νὰ συστήσετε σέ ὄλους ὅσοι θὰ ἤθελαν νὰ δημοσιεύσουν αὐτὸ τὸ ὑπόμνημα νὰ μὴν ἀναφέρουν τὴν πηγή.

Συνέχεια τῆς προηγούμενης ἐπιστολῆς ἔρχεται ἕνα διαδιδαστικό ἔγγραφο, ὑπογραφόμενο ἀπὸ τὸ Ζοζέφ Χαζάν μὲ ἡμερομηνία 12.8.1913 ὅπου ἀναφέρεται ὅτι:

«Ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία παίρνοντας ὑπόψη τῆς συμφέροντα ξένα πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν βαλκανικῶν χωρῶν προσπαθεῖ νὰ λύσει τὸ Ἀνατολικὸ Ζήτημα τοῦ Μεγάλου Καπιταλισμοῦ. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν σύντομη καὶ ἐνεργητικὴ δραστηριότητα».

Στὸ ἴδιο διαδιδαστικό διαπιστώνεται ὅτι ὁ βαλκανικὸς σοσιαλισμὸς βρίσκεται σέ πλήρη ἀδυναμία νὰ ἀντιδράσει. Γι' αὐτὸ ἡ Φεντερασιὸν ζητᾷ ἀπὸ τὸ ΔΣΓ τὴ δραστήρια κινητοποίηση τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων τῆς Εὐρώπης. Καὶ γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς κινητοποίησης αὐτῆς καὶ τὴν ἐνημέρωση τῶν ἐνδιαφερομένων ὑποβάλλει στὸ ΔΣΓ τὸ ἀκόλουθο ὑπόμνημα τιτλοφορούμενο Ἡ λύση τοῦ βαλκανικοῦ προβλήματος. Τὸ ὑπόμνημα ἔχει ὑπογραφή «Ἐνας Βαλκάνιος» καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ μὴν ἀποτελέσει ἀφορμὴ διώξεων ἐκ μέρους τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν, λόγω τῶν αὐτονομιστικῶν θέσεων πού ὑποστηρίζει.

Β'

Η ΛΥΣΗ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Ἔχουν περάσει κιόλας δέκα μῆνες ἀπὸ τότε πού κηρύχτηκε ἡ γενικὴ ἐπιστράτευση.¹ Ἦδη τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ σοσιαλιστὲς τῶν Βαλκανίων εἶχαν διακηρύξει² ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς διανομῆς [τῶν Βαλκανίων] ἀπὸ τὴ φύση τῆς περιέχει τὰ σπέρματα μελλοντικῶν συγκρούσεων καὶ ἀγῶνων στὰ Βαλκάνια. Οἱ ἐπαρχίες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐφόσον μοιραστοῦν ἀνάμεσα στὰ μικρὰ βαλκανικὰ κράτη (αὐτὰ πού διεξήγαγαν τὸν περίφημο πόλεμο τοῦ Σταυροῦ ἐνάντια στὴν Ἡμισέληνο) θὰ ἀποδοῦν κέντρο ἐθνικῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ ἡ μιά ἐθνικότητα θὰ προσπαθεῖ νὰ ἐπιβληθεῖ πάνω στίς ἄλλες. Καὶ εἶχαμε τότε προβλέψει ὅτι τὸ μοίρασμα τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας θὰ ὀδηγοῦσε ἀναγκαστικά σέ πόλεμο ἀνάμεσα στοὺς ἴδιους τοὺς Συμμάχους. Μόνο πού δὲν εἴμαστε ἀρκετὰ προφητικοί γιὰ νὰ προβλέψουμε ὅτι ὁ καινούριος πόλεμος, χίλιες φορές πλιὸ βάνανσος καὶ φρικτὸς σέ σχέση μὲ τὸν πόλεμο ἐνάντια στὴν Ἡμισέ-

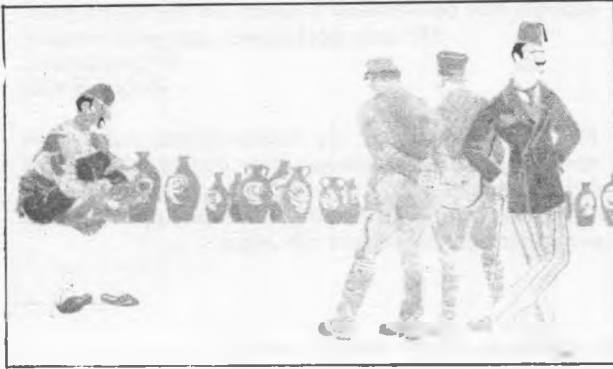
ληνο, θὰ ξεσποῦσε πρὶν ἀκόμη τελειώσει ὁ πρῶτος, ὁ ἐπινομαζόμενος ἀπελευθερωτικὸς.³

Καὶ ἀφοῦ θὰ ἔχει τελειώσει ὁ δεύτερος πόλεμος, γιὰ τὸ μοίρασμα τῶν ἐδαφῶν τῆς Παλαιᾶς Τουρκίας δὲν θὰ προκαλέσει, ἀργὰ ἢ γρήγορα, ἕνα τρίτο βαλκανικὸ πόλεμο ἀνάμεσα στοὺς παλαιούς Συμμάχους;

1. Ἡ ἐπιστράτευση τῶν βαλκανικῶν κρατῶν ἀρχισε στὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου 1912, ἀφοῦ προηγούμενα εἶχε δημιουργηθεῖ ὁ συμμαχικὸς συνασπισμὸς (Συμφωνία 29 Μαΐου 1912 καὶ στρατιωτικὸ σύμφωνο 12 Σεπτεμβρίου 1912). Ἡ ἐπίσημη κήρυξη τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας ἐγινε στίς 18 Ὀκτωβρίου 1912.

2. Βλέπε σημείωση 14 τοῦ προηγούμενου γράμματος. Ὡστόσο, δὲν διαθέτουμε τὸ κείμενο τῆς σχετικῆς προκήρυξης τῆς Φεντερασιόν.

ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐμπορος πηλίνων ἀγγείων

Γαλατάς

Ἑλληνας ἀξιωματικός καί λοῦστρος
Κρητὶς χωροφύλακας

Ποῖός μπορεῖ νά βεβαιώσει ὅτι ἀποτέλεσμα τῆς μοιρασιάς πού θά γίνει στό Λονδίνο ἢ στό Βουκουρέστι θά εἶναι μιὰ βιώσιμη εἰρήνη, ἐδῶ στά Βαλκάνια, καί εἰδικότερα στίς εὐρωπαϊκές ἐπαρχίες τῆς Τουρκίας; Ποῖός μπορεῖ νά βεβαιώσει ὅτι θά ὑπάρξει φυσιολογική ἀνάπτυξη τῶν βαλκανικῶν λαῶν;

Μποροῦμε νά διαβεβαιώσουμε ὅτι ἡ μοιρασιά τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐδαφῶν τῆς Τουρκίας, μ' ὅποιονδήποτε τρόπο κι ἂν γίνει, θά προκαλέσει ἔθνικούς ἀνταγωνισμούς ὀξύτερους ἀπό ἐκείνους πού εἶχαν ξεσπάσει ἀκόμη καί κάτω ἀπό τὴν βασιλεία τοῦ Ἀβδούλ Χαμίτ. Μποροῦμε ἀκόμη νά βεβαιώσουμε ὅτι τὸ μοῖρασμα αὐτό θά παρεμποδίσει τὴν οἰκονομική, πολιτική καί κοινωνική ἀνάπτυξη τῶν διαφόρων τάξεων τοῦ πληθυσμοῦ καί εἰδικά τῆς ἐργατικῆς τάξης, θά συμβάλει στὴν ἐνίσχυση τῆς ἀντίδρασης καί τοῦ μιλιταρισμοῦ σὲ ὅλες τὶς βαλκανικές χώρες, θά δημιουργήσει μιὰ κατάσταση ἐξαιρετικά ἐπικίνδυνη γιὰ τὴ διατήρηση τῆς βαλκανικῆς εἰρήνης καί, τέλος, θά ἀποτελεῖ διαρκὴ κίνδυνο γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ εἰρήνη.

Θά ἀποδείξουμε ὅμως τὶς προηγούμενες διαβεβαιώσεις μας.

3. Πρόκειται γιὰ τὸν Β' Βαλκανικὸ πόλεμο μεταξὺ Σερβίας - Ἑλλάδας ἀπὸ τὴ μιὰ καί Βουλγαρίας ἀπὸ τὴν ἄλλη, πού ἄρχισε στίς 17 Ἰουλίου 1913. Τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας κήρυξε ἀργότερα καί ἡ Ρουμανία, ἐνῶ ἡ Τουρκία, ἐπιφελομένη τῆς δύσκολης θέσης τῆς Βουλγαρίας, πέρασε στὴν ἀντεπίθεση στὴν Ἀνατ. Θράκη καὶ ἀνακατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολη, τροποποιώντας ἐπὶ πρὸς ὄφελός τους τὴ γραμμὴ Αἴνου - Μήδειας πού εἶχε προβλεφθεῖ ἀπὸ τὴ συνθήκη τοῦ Λονδίνου (30 Μαΐου 1913).

Ὁ Β' Βαλκανικὸς πόλεμος τελείωσε στίς 18 Ἰουλίου (ἀνακωχή) καί στίς 28 Ἰουλίου 1913 ὑπογράφηκε ἡ Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου πού καθόρισε τὰ νέα σύνορα τῶν βαλκανικῶν κρατῶν (βλ. χάρτη).

Ἀπὸ τὶς ἡμερομηνίες τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν (3 Αὐγούστου 1913 καί 12.8.1913) φαίνεται ὅτι οἱ ἡγέτες τῆς Φεντερασιόν δὲν εἶχαν ἀκόμη πληροφορηθεῖ τὴν ὑπογραφή τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου (28.7.1913) καί ἐν πάσῃ περιπτώσει θεωροῦσαν ἐντελῶς προσωρινές τὶς λύσεις. Μάλιστα σὲ μιὰ ἄλλη ἐπιστολὴ τῆς 22ας Ὀκτωβρίου 1913 γράφουν πρὸς τὸ Δ.Σ.Γ.: «Δεδομένου ὅτι τὸ καθεστὼς τῆς πόλης μας δὲν ἔχει ἀκόμη καθοριστεῖ καί δεδομένου ὅτι ἡ γενικὴ πολιτικὴ κατάσταση εἶναι ἀκόμη ἀδέβαιη, θεωροῦμε ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ἐθνικότητος τῆς ὁργάνωσής μας δὲν μπορεῖ νά ἐξεταστεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν ὀριστικὴν προσάρτηση τῆς πόλης τῆς Θεσσαλονίκης». (Archives Huysmans).

Ἄλλωστε ἡ συνθήκη εἰρήνης Ἑλλάδας καί Τουρκίας ὑπογράφηκε ἀρκετὰ ἀργότερα, στίς 1 Νοεμβρίου 1913 (Συνθήκη Ἀθηνῶν) μὲ τὴν ὁποία ρυθμίστηκαν ὀριστικά οἱ μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν σχέσεις εἰρήνης, χωρὶς ὅμως ἀκόμη νά ἀναγνωριστεῖ ἀπὸ μέρος τῆς Τουρκίας ἡ προσάρτηση τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου (Χίος, Σάμος, Μυτιλήνη), καί τῆς Κρήτης ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε de facto κυριαρχία τῆς Ἑλλάδας.

4. Ἀβδούλ Χαμίτ, Σουλτάνος τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, 1876 - 1909. Ἡ ἐναρξὴ τῆς ἡγεμονίας του συνοδεύεται μὲ τὴν πρώτη νεοτουρκικὴ ἐπανάσταση πού ἐκθρόνισε τὸν Σουλτάνο Ἀβδούλ Χαμίτ καί ἐπέβαλε φιλελεύθερο Σύνταγμα. Ὁ Ἀβδούλ Χαμίτ ὅμως, τὸ 1877, κατέλυσε τὸ Σύνταγμα καί κυβέρνησε ἀπολυταρχικά ὡς τὸ 1908. Ἡ ἐπανάσταση τῶν Νεοτούρκων (κίνημα Θεσσαλονίκης, Ἰούλιος 1908), ἔφερε τελικά στοὺς θρόνον τὸ Σουλτάνο Μεχμέτ Β' καί θέσπισε τὸ παλαιὸ Σύνταγμα τοῦ 1876.

Μιά ματιά στά περασμένα

Τά τελευταία είκοσι χρόνια, ή Ευρωπαϊκή Τουρκία, και ιδιαίτερα ή Μακεδονία, μέ τή Θεσσαλονίκη επικεφαλής, ήταν τό κέντρο⁵ του επαναστατικού κινήματος, τής δράσης πολιτικών ομάδων και των διαφόρων ειδών προπαγάνδας στην όποία επιδίδονταν οί γειτονικές χώρες και μερικές μεγάλες δυνάμεις. Έννοείται ότι οί αιτίες όλων αυτών των δραστηριοτήτων πρέπει νά αναζητηθούν στο ίδιο τό καθεστώς στο όποιο οί πληθυσμοί τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας είχαν υποβληθεί. Πολιτικά οί πληθυσμοί αυτοί στερούνταν όποιοδήποτε δικαιώματος μέχρι τό 1908, εποχή κατά τήν όποία στην Τουρκία ανακηρύχθηκε τό Σύνταγμα. Οί κάτοικοι τής περιοχής δέν ήταν πολίτες, ήταν παρίες. Ή αυθαιρεσία είχε θέση νόμου. Άπό οικονομική άποψη, παρά τήν εύφορία τής γής και τό ευνοϊκό γιά τήν ανάπτυξη τής βιομηχανίας-εμπορίου έδαφος, ή χώρα ήταν πολύ καθυστερημένη. Γιά κοινωνική πρόνοια άς μή γίνεται λόγος. Άσφάλεια γιά τή ζωή και τήν περιουσία των πολιτών δέν ύπήρχε. Τό μεγαλύτερο μέρος των χωρικών, που άποτελούσαν και άποτελούν άκόμη τά 70 μέ 80% του συνολικού πληθυσμού, ήταν έκτεθειμένοι στά καπρίτσια των μεγαλοιδιοκτητών και των καπιταλιστικών καρτέλ (δέν πρέπει νά λησμονούμε ότι στην Ευρωπαϊκή Τουρκία επικρατούσε τό φεουδαλικό καθεστώς).

Σ' αυτές τίς συνθήκες οί πληθυσμοί ήταν εξαιρετικά δυσαρεστημένοι άπό τό άπολυταρχικό τουρκικό καθεστώς. Και κατά συνέπεια στίς ευρωπαϊκές επαρχίες τής Τουρκίας ξεπήδησαν επαναστατικά κινήματα που μερικές φορές πήραν τή μορφή άνταρσιών και εξεγέρσεων (1903)⁷ που προκάλεσαν τή επέμβαση τής Ευρώπης. Αυτά τά επαναστατικά κινήματα ώστόσο όδήγησαν στο καθεστώς των μεταρρυθμίσεων και στο συνταγματικό πολίτευμα κάτω άπό τόν έλεγχο των Μεγάλων Δυνάμεων.

⁵Άλλά έκτος άπό τά επαναστατικά ξεσπάσματα γί-

Ελληνική οικογένεια

Σταλίτες

5. Πραγματικά ή Θεσσαλονίκη στά τέλη του 19ου αρχές 20ού αιώνα ήταν τό σημαντικότερο πολιτικό κέντρο τής Όθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έδώ προετοιμάζεται και ξεσπάει ή επανάσταση των Νεοτούρκων, ενώ οί μειονότητες, Έλληνες, Αρμένιοι, Έβραίοι, Βούλγαροι, Σέρβοι αναπτύσσουν έντονη πολιτική δραστηριότητα. Στή Θεσσαλονίκη επίσης θά δούν τό φώς οί σημαντικότερες σοσιαλιστικές οργανώσεις, ενώ θά γίνει τό κέντρο δράσης τής σιωνιστικής προπαγάνδας των Μπέν Γκουριόν και Μπέν Τσβί, των Μακεδόνων αυτονομιστών (ΕΜΕΟ), των Αρμένιδων σοσιαλιστών και έθνικιστών (Χιντσάκ και Drojchaks).

6. Βλέπε σημ. 4.

7. Έννοεί, προφανώς, τήν εξέγερση των Μακεδόνων τής περιοχής του Κούσοβο άπό τίς δυνάμεις τής ΕΜΕΟ, που έμεινε γνωστή μέ τ' όνομα Ήλιν-ντεν (20 Ιουλίου 1903). Οί επαναστάτες κατέλαβαν τό Κούσοβο και ίδρυσαν τήν εφήμερη δημοκρατία τής Μακεδονίας που έζησε 3 μήνες υπό τήν προεδρία του Μακεδόνα σοσιαλιστή Νικόλα Κάρεβ. Στή συνέχεια ό τουρκικός στρατός έπνιξε τήν εξέγερση στο αίμα. Λίγους μήνες πριν, είχαν σημειωθεί πολλές δυναμιτιστικές ενέργειες, ιδιαίτερα στην Θεσσαλονίκη και κυρίως έναντι των ευρωπαϊκών τραπεζών, επιχειρήσεων, πλοίων κλπ.

Έλληνες βουζοί

ναμε μάρτυρες της δράσης κάθε είδους προπαγάνδας. Καταρχήν τὰ γειτονικά κράτη ξόδεψαν εκατομμύρια καί εκατομμύρια φράγκα γιά τήν υπόθεσή τους. "Υστερα, μερικές Μεγάλες Δυνάμεις πού τούς ενδιέφερε άμεσα τό ζήτημα, είχαν στείλει σ' αυτές τίς περιοχές ανθρώπους τους. Καί δεδομένου ότι οί σκοποί τής κάθε προπαγάνδας ήταν αντίθετικοί ώς πρός τίς άλλες γίναμε μάρτυρες φοβερών αγώνων ανάμεσα στά άντιμαχόμενα μέρη: αγώνες ειρηνικοί, όπως γιά τήν ελευθεροτυπία πού κατείχε σημαντική θέση, καί αγώνες βίαιοι, όπως τών ενοπλιών ομάδων πού έξυπηρετούσαν διάφορους σκοπούς. Γίναμε μάρτυρες επίσης τής καταπίεσης άκόμη καί τής έξολόθρευσης όλόκληρων πληθυσμών πού δέν ήθελαν νά προσχωρήσουν στή μιά ή στήν άλλη μερίδα. Μερικές φορές οί αγώνες ανάμεσα στίς άντιτιθέμενες προπαγάνδες ήταν πολύ πιό βίαιοι από τούς αγώνες πού διεξάγονταν ενάντια στό καθεστώς του Άβδούλ Χαμίτ. Άρχει νά αναλογιστεί κανείς τίς συγκρούσεις ανάμεσα σέ "Έλληνες καί Βουλγάρους, Βουλγάρους καί Σέργους κλπ. κλπ.

Οί αγώνες αυτοί ανάμεσα στίς εθνικότητες [μεταφράζουμε έτσι τόν όρο nationalité του συντάκτη Σ.τ.Μ.] πού κατοικούσαν τίς επαρχίες τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας, αιματηροί μερικές φορές, όφείλονταν κυρίως στήν έξαψη παθών πού προκαλούσαν οί γειτονικές ή μακρινές ενδιαφερόμενες χώρες. Καί υποστηρίζουμε, βασισόμενοι στήν πραγματικότητα τών γεγονότων, ότι άν οί εθνικότητες πού κατοικούν αυτές τίς περιοχές αφήνονταν ελεύθερες νά εκδηλώσουν τίς τάσεις τους καί νά έκφράσουν τούς πόθους τους, ποτέ δέν θά πολεμούσαν ή μιά εναντίον τής άλλης: όλες θά μάχονταν ενωμένες καί σέ συμφωνία μέ τόν τουρκικό πληθυσμό ενάντια στό άπολυταρχικό καθεστώς. Ό μεταξύ τους αγώνας ήταν άδύνατος γιατί καμιά εθνικότητα δέν μπορούσε νά έξυπηρετήσει τά συμφέροντά της μέ τήν επιβολή πάνω στίς άλλες, αλλά άντίθετα, μέ τή στενή ένότητα καί τήν άμοιβαία συνεργασία. Οί βαλκανικές εθνικότητες είναι τόσο άνακατεμένες μέσα στά ίδια τά μέρη πού γιά τό συμφέρον τής καθεμιάς μόνο ένα καθεστώς πλήρους εθνικής ισότητας θά ήταν επιθυμητό.

Έθνογραφικές Στατιστικές

Στίς ευρωπαϊκές επαρχίες τής Τουρκίας, άν έξαιρέσουμε τό βιλαέτι του Σκούταρι (Σκόδρα Άλβανίας) είναι άδύνατο νά βρούμε έστω καί μιά επαρχία ή μιά πόλη πού νά κατοικείται από μιά μόνο εθνικότητα. Υπάρχουν εκατοντάδες χωριά όπου θά βρούμε Τούρκους χωρικούς νά κατοικούν δίπλα δίπλα μέ τούς Βουλγάρους, Σέρβους δίπλα σέ Άρβανίτες, Έλληνες μέ Βουλγάρους κλπ. Κι άν σέ μιά επαρχία συναντούμε τουρκική πλειοψηφία, σέ μιά άλλη θά συναντήσουμε βουλγαρική, σέ μιά τρίτη ελληνική κ.ο.κ. Σέ κανένα σαντζάκ⁸ τής Μακεδονίας, εκτός από τό σαντζάκ τής Δράμας - όπου οί Τούρκοι κατέχουν τήν άπόλυτη πλειοψηφία - καί από τό σαντζάκ τής Γκουμουλτζίνας (Κομοτηνή) στή Θράκη, καμιά εθνικότητα δέν κατέχει μόνη τής τήν άριθμητική πλειοψηφία. Δεδομένου λοιπόν ότι ή κατάσταση είναι έτσι, καμιά εθνικότητα πού ζεί στήν Ευρωπαϊκή

Τουρκία δέν μπορεί νά προσδοκά ότι θά κυριαρχήσει πάνω στίς άλλες. Κάθε είδους κυριαρχία θά είναι άδύνατη εκτός κι άν βασίζεται σέ καθεστώς εθνικών προνομίων.

Γιά νά δώσουμε μιά ιδέα τών ευρωπαϊκών επαρχιών τής Τουρκίας από άποψη έθνολογικής σύνθεσης, επιτρέψτε μας μιά μικρή στατιστική τών πληθυσμών.

Γιά νά πούμε τήν άλήθεια άμερόληπτη στατιστική είναι άδύνατο νά υπάξει, διότι ή τουρκική κυβέρνηση είχε κάθε συμφέρον νά εμφανίζει ότι οί επαρχίες τής κατοικούνται σέ πλειοψηφία από Τούρκους. Όσο γιά τίς βουλγαρικές, σερβικές, ελληνικές, άκόμη καί τίς βλάχικες στατιστικές, όλες, πασχίζουν νά άποδείξουν ή καθεμιά γιά λογαριασμό της ότι αυτά τά μέρη, καί ιδίως ή Μακεδονία, κατοικούνταν κατά πλειοψηφία από συμπατριώτες τους.

Έτσι στή Μακεδονία σύμφωνα μέ τή στατιστική τής τουρκικής κυβέρνησης,⁹ σέ συνολικό πληθυσμό 2.800.000 κατ. υπήρχαν: 1.500.000 μωαμεθανοί (Τούρκοι Άλβανοί, Βούλγαροι, Έλληνες καί Βλάχοι), 750.000 Βούλγαροι καί 530.000 Έλληνες. Σύμφωνα μέ μιά σερβική στατιστική του κ. Gorbichevitch,¹⁰ σέ συνολικό πληθυσμό 2.880.000 κατ., 2.048.000 είναι Σέρβοι, 57.000 Βούλγαροι (πρέπει νά σημειωθεί ότι σύμφωνα μέ τή στατιστική γιά τά Σχολεία του βουλγαρικού Έξαρχάτου τής Μακεδονίας τό 1899/1900 υπήρχαν ήδη πάνω από 45.000 μαθητές καί 1.358 δημοδιδάσκαλοι σέ 859 Σχολεία), 201.000 Έλληνες, 231.000 Τούρκοι, 165.000 Άρβανίτες κλπ. Σύμφωνα μέ μιά στατιστική ελληνική του κ. Νικολαΐδη,¹¹ σέ συνολικό πληθυσμό 1.820.000 κατ., οί Έλληνες είναι 656.000, οί Τούρκοι 576.000, καί οί «Σλάβοι» 545.000. Σύμφωνα μέ τίς βουλγαρικές στατιστικές,¹² σέ συνολικό πληθυσμό 2.080.000 κατ., οί έξαρχικοί Βούλγαροι είναι 788.000, οί ελληνίζοντες Βούλγαροι (πατριαρχικοί) 164.000, οί μωαμεθανοί Βούλγαροι 145.000, οί σερβίζοντες Βούλγαροι 63.000, οί Έλληνες 163.000, οί Τούρκοι 482.000, οί μωαμεθανοί Άρβανίτες 118.000, οί Κουτσόδλαχοι 64.000 καί οί Έβραίοι 73.000 (!).

Άν τώρα συμβουλευτούμε τίς στατιστικές τών ξένων πού έπισκέφθηκαν τή χώρα σέ διάφορες εποχές θά διαπιστώσουμε ότι τά άποτελέσματα τών έρευνών τους, μολονότι δέν είναι ταυτόσημα μεταξύ τους, δέν βρίσκονται ώστόσο σέ πλήρη αντίφαση μέ τά άποτε-

8. Σαντζάκ: διοικητική υποδιαίρεση του βιλαετιού, που αντιστοιχεί περίπου στο νομό, μ' επικεφαλής τον μοντασερίφ. Τά σαντζάκ πάλι διαιρούνται σε καζάδες. Κάθε καζάς αντιστοιχεί στην περιοχή ενός Καδή. Η Ευρωπαϊκή Τουρκία, μετά το 1864, είχε 7 βιλαέτια: Θεσσαλονίκης, Κούσοβο, Ίωαννίνων, Μοναστηριού, Γκουμουλτζίνας (Κομοτηνής), Άδριανούπολης και Σκούταρι (Σκόδρα Άλβανίας)

9. Πρόκειται για τή στατιστική του Hilmi - Pacha του 1905 που δημοσιεύτηκε το 1907. Η στατιστική αυτή καταχωρήθηκε στο έργο του René Pinon, *L' Europe et l' Empire Ottoman*, Paris 1913. Οί αριθμοί εδώ, όπως και τών άλλων στατιστικών, δίνονται «στρογγυλεμένοι».

10. Spiridion Gorbichevitch, *Bevölkerungstatistik von Altserbien und Makedonien*, Vienne 1899.

11. Cléanthis Nicolaïdes, *La Macédoine*, Berlin 1899.

12. Vassil Kantchoff, *Macédoine Ethnographie et statistique*, Sofia 1900.

λέσματα τῶν συγγραφέων πού ἀνήκουν σέ μιά ἀπό τίς ἐθνικότητες πού κατοικοῦν τή χώρα.

Ἔτσι, σύμφωνα μέ τόν κ. Gaston Routier (1904)¹³ σέ συνολικό πληθυσμό 3.148.000 [πληθυσμό ὄλων τῶν βιλαετιῶν – κάζα Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου καί Οὐσκούμπ (Σκόπια) μαζί μέ τήν παλιά Σερβία] κατοικοῦν 1.000.000 ἑξαρχικοί Βούλγαροι, 305.000 Ἕλληνες, 180.000 Σέρβοι, 179.000 πατριαρχικοί Βλάχοι, 93.000 Ἑβραῖοι, 70.000 χριστιανοί Ἀλβανοί, 470.000 Τούρκοι καί μωαμεθανοί συνολικά (Τούρκοι, Ἕλληνες, Βούλγαροι, Βλάχοι, Σέρβοι, Ἀρβανίτες καί Τσιγγάνοι) 1.249.000. Σύμφωνα μέ τό *Temps*, ἀριθ. 15950 τοῦ 1905, σέ πληθυσμό 2.782.000 οἱ ἑξαρχικοί Βούλγαροι εἶναι 810.000, οἱ Βούλγαροι πατριαρχικοί 300.000, Ἕλληνες 270.000, Σέρβοι 150.000, Βλάχοι πατριαρχικοί 72.000, Τούρκοι 400.000, Ἀλβανοί μωαμεθανοί 600.000, Βούλγαροι μωαμεθανοί 100.000 καί Ἑβραῖοι 80.000.

Τέλος, ἂν συμβουλευτοῦμε τή στατιστική τοῦ καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειψίας κ. Weigand,¹⁴ θά δοῦμε ὅτι σέ συνολικό πληθυσμό 2.275.000 οἱ Σλάβοι ἀνέρχονται σέ 1.200.000, οἱ Τούρκοι σέ 695.000, οἱ Ἕλληνες εἶναι 220.000, οἱ Ἑβραῖοι 90.000 καί οἱ ρουμανίζοντες Βλάχοι 70.000. Κατά τόν Weigand ἀπό τοὺς 1.200.000 Σλάβους πρέπει νά διακρίνει κανεῖς 100.000 μωαμεθανούς Σλάβους καί 300.000 Σλάβους πατριαρχικούς (Βούλγαροι καί Σέρβοι). Ἄρα οἱ ἑξαρχικοί καί Σλάβοι (Βούλγαροι, κι ὅσοι θεωροῦν τόν ἑαυτό τους Βούλγαρο) εἶναι 800.000. Ἡ στατιστική τοῦ κ. Weigand χρονολογεῖται πρὶν ἀπό 15 χρόνια. Δέν πρέπει ἄλλωστε νά ξεχνᾶμε ὅτι αὐτοὶ πού ὀνομάζονται «Πομάκοι» (Βούλγαροι, Ἕλληνες, Σέρβοι, καί Βλάχοι μωαμεθανοί) θεωροῦνται Τούρκοι καί μερικές φορές εἶναι πρὸς ἔθνικιστές ἀπὸ τοὺς πραγματικούς Τούρκους. Ἐπίσης οἱ Ἕλληνες «βουλγαρόφωνοι», δηλαδή Βούλγαροι πού δέν μιλοῦν παρὰ μόνο τῆ βουλγαρικῆ ἀλλά θεωροῦν τόν ἑαυτό τους Ἕλληνα καί οἱ Βλάχοι πού μιλοῦν μόνο τὰ βλάχικα ἀλλά θεωροῦνται Ἕλληνες εἶναι πρὸς φανατικοὶ ἀπὸ τοὺς πραγματικούς Ἕλληνες.

Σκοπὸς αὐτῆς τῆς ἐθνογραφικῆς περιήγησης εἶναι νά σᾶς δείξουμε ὅτι, σύμφωνα ἀκόμη καί μέ τίς πρὸς ἀμερόληπτες στατιστικές, (μέ ἐξαίρεση τὸν ὑπερσοβινιστὴ Γκόμπσιεβιτς πού θεωρεῖται ὑπερβολικός ἀκόμη καί ἀπὸ τοὺς συμπατριώτες του) ἡ Μακεδονία εἶναι μιά χώρα πού κατοικεῖται ἀπὸ πολλές ἐθνικότητες, τό λιγότερο 6 μέ 7, ὅτι οἱ ἐθνικότητες αὐτές κατοικοῦν ἢ μιά δίπλα στήν ἄλλη κι ὅτι καμιά δέν κατέχει τήν ἀριθμητικὴ πλειοψηφία.

Ὅσο γιὰ τὴ Θράκη, δηλαδή τό τμήμα τῆς Θράκης πού ἀποτελοῦσε τμήμα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἂν ρίξουμε μιά ματιά στίς περιοχές πού παραωρήθηκαν στή Βουλγαρία μέ τὴ Συνδιάσκεψη τοῦ Λονδίνου,¹⁵ σέ συνολικό πληθυσμό περίπου ἐνός ἑκατομμυρίου 500.000 εἶναι Τούρκοι – ἀπὸ τοὺς ὁποίους 120.000 μωαμεθανοὶ Βούλγαροι, 350.000 Ἕλληνες καί 150.000 Βούλγαροι.

Ἡ ἀνέφικτη διανομὴ

Ὅστε κάθε λύση τοῦ ζητήματος τῆς Μακεδονίας καί Θράκης πού θά ἐπεδίωκε νά μοιράσει τίς ἐπαρχίες αὐτές ἀνάμεσα στοὺς παλαιούς ἢ νέους βαλκανικούς Συμμάχους, δηλαδή τὴ Βουλγαρία, Ἑλλάδα, Σερβία καί Μαυροβούνι, ἢ ἔστω ἀνάμεσα στοὺς τρεῖς τελευταίους, ἀντὶ νά φέρει κατευνασμό, ἀντὶ νά ἀνακουφίσει τὴν τύχη τοῦ πληθυσμοῦ πού τόσο δοκιμάστηκε, θά ἀνοίγε μιά νέα περίοδο τραυματισμῶν τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν καί ἡ χώρα, περισσότερο ἀπὸ τώρα, θά μετατρέποταν σέ ἐστία ἀναρχίας καί ἀνταγωνισμῶν. Τὰ Βαλκάνια, ἂν μοιραστοῦν οἱ παλιές ἐπαρχίες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, θά ἀποτελοῦν ἓνα ἀδιάκοπο κίνδυνο γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ εἰρήνη.

Στὴν πραγματικότητα, ἀποδεχόμενοι τὴν ἀρχὴ τῆς διανομῆς τῶν κατελιγμένων ἀπὸ τοὺς Συμμάχους ἐδαφῶν, οἱ πληθυσμοὶ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν μποροῦν νά θεωρηθοῦν ὡς ἀπελευθερωμένοι. Οἱ ἐθνικὲς προσδοκίες τῶν πληθυσμῶν θά ικανοποιηθοῦν καί θά γνωρίσουν ἐπιτέλους καθεστῶς πολιτικῶν ἐλευθεριῶν, πολιτιστικῆς καί κοινωνικῆς ἀνάπτυξης καί οἰκονομικῆς εὐμάρειας.

Ἡ ἀπόδειξη

Καταρχὴν ἀκόμη καί μιά ματιά νά ρίξουμε στίς κατελιγμένες καί ὑπὸ διανομὴ ἐπαρχίες, θά δοῦμε ὅτι στὰ ἐδάφη πού πρέπει νά ἀποδοθοῦν στὴ Βουλγαρία ἢ ἀπόλυτη πλειοψηφία δέν εἶναι Βούλγαροι. Στίς ἐπαρχίες αὐτές οἱ Βούλγαροι δέν ἀποτελοῦν παραπάνω ἀπὸ 35-40% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ. Ἄν πάλι ἐξετάσουμε τίς περιοχές πού κατέλαβαν οἱ Σέρβοι, κι ἂν ὑποθέσουμε ὅτι στὴ Σερβία θά προσαρτηθοῦν ὅλα τὰ ἐδάφη πού βρισκονται πρὸς τὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Βαρδάρη, θά διαπιστώσουμε ὅτι στίς ἐπαρχίες πού θά παραμείνουν μετὰ ταῦτα στὴ Βουλγαρία, ἢ ἀπόλυτη πλειοψηφία πάλι δέν εἶναι οἱ Βούλγαροι. Κι ἐδῶ δέν ξεπερνοῦν τό 35-40% τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐπίσης στίς κατελιγμένες ἀπὸ τὴ Σερβία περιοχές, κι ἂν ὑποθέσουμε ὅτι θά προσαρτηθοῦν σ' αὐτὴν ὅλα τὰ δεξιὰ τῆς κοίτης τοῦ Βαρδάρη ἐδάφη, σέ συνολικό πληθυσμό πάνω ἀπὸ 1.200.000 κατ. ὑπάρχουν μόνο 150.000 Σέρβοι, πάνω ἀπὸ 400.000 Βούλγαροι καί οἱ ὑπόλοιποι εἶναι Τούρκοι, Ἀρβανίτες, Ἕλληνες.

Στίς περιοχές πού κατέλαβε ἡ Ἑλλάδα ὑπάρχουν ἑκατοντάδες χιλιάδες Τούρκοι καί Ἀλβανοί, χριστιανοὶ καί μωαμεθανοὶ, πάνω ἀπὸ 150.000 Βούλγαροι καί περίπου 100.000 Ἑβραῖοι.

Εἶναι νά ἀναρωτιέται κανεῖς: ποιά θά εἶναι ἡ κατάσταση τῶν Τούρκων καί τῶν Ἑλλήνων σέ καθεστῶς βουλγαρικό; ποιά θά εἶναι ἡ μοῖρα τῶν Βουλγάρων, Ἀλβανῶν καί Τούρκων μέ ἑλληνικό ἢ σερβικό καθεστῶς;

13. Gaston Routier, *La Macédoine et les puissances*, Paris 1904.

14. Weigand G., *Die Aromunen. Ethnographie von Makedonien*, Leipzig 1898.

15. 30 Μαΐου 1913. Μέ τὴν συνθήκη τοῦ Λονδίνου παραχωρήθηκαν στὴ Βουλγαρία τὰ δυτικῶς τῆς γραμμῆς Αἴνου - Μήδειας τουρκικά ἐδάφη.

Ἡ περίπτωση τῆς Βουλγαρίας

Μᾶς ἀρκεῖ νά ἐξετάσουμε μέ δύο λόγια τήν κατάσταση τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων τῆς Βουλγαρίας, Σερβίας καί Ἑλλάδας.

Στή Βουλγαρία, σέ συνολικό πληθυσμό περίπου 3.000.000 κατ., ὑπάρχει μιᾶ ἰσχυρότατη μὴ βουλγαρική μειονότητα: περίπου 600.000 Τούρκοι, Τάρταροι καί Τσιγγάνοι, 60.000 Βλάχοι, 40 μέ 50.000 Ἑλληνες, 50.000 Ἰσραηλίτες, καί 10 μέ 15.000 Ἀρμένηδες.

Στή Σερβία οἱ Βούλγαροι, οἱ πρὶν 35 χρόνια ἐγκατεστημένοι στή Νύσσα, Πιρό, Ζάιτσαρ, Λέσκοβετς καί Βράντσα, μέ βουλγαρικά σχολεῖα καί ἐνεργητική συμμετοχή στό κίνημα γιά τή βουλγαρική ἀναγέννηση, δέν ὑπάρχουν πιά. Ἐπесαν θύματα τῆς πολιτικής ἐκσερδισμού τοῦ σερβικοῦ κράτους. Οἱ Βλάχοι, περίπου 100.000, ὑπάρχουν ἀκόμη ὡς ἰδιαίτερη ἐθνότητα, ἀλλά ἀρχισαν νά χάνουν τόν ἐθνικό τους χαρακτήρα.

Στήν Ἑλλάδα ὑπάρχει μόνο τό ἑλληνικό στοιχεῖο. Οἱ Τούρκοι τῆς Θεσσαλίας ἐφυγαν σχεδόν ὅλοι τὰ τελευταῖα 30 χρόνια. Κι ὅσο γιά τοὺς Βλάχους τῆς Ἡπείρου, ἀκόμη καί τῶν περιχώρων τῆς Ἀθήνας καί τοὺς ὀρθόδοξους Ἀρβανίτες, ἔχουν ἐξελληνιστεῖ ὀλοκληρωτικά.

Συνεπῶς ἐθνικές μειονότητες, πού κατά κάποιον τρόπο ἐκδηλώνουν ἐθνική ὑπαρξη, διατηροῦνται μόνο στή Βουλγαρία. Γι' αὐτό, γιά τήν ἐξέταση τῆς κατάστασης τῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων θά περιοριστοῦμε στήν περίπτωση τοῦ μὴ βουλγαρικοῦ στοιχείου τῆς Βουλγαρίας.

Οἱ συνταγματικοὶ νόμοι τῆς Βουλγαρίας γνωρίζουν μόνο πολίτες Βούλγαρους· δέν κάνουν διάκριση μεταξύ πολιτῶν Βουλγάρων καί μὴ Βουλγάρων. Καί μόνο ἡ ὀρθόδοξη χριστιανική θρησκεία θεωρεῖται ὡς θρησκεία τοῦ κράτους. Ἄρα οἱ μὴ βουλγαρικής καταγωγῆς πολίτες καί μὴ ὀρθόδοξοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νά συμβάλουν στήν ὑποστήριξη τοῦ ὀρθόδοξου βουλγαρικοῦ κλήρου, ὅπως καί στήν ὑποστήριξη τῶν ἐπίσημων σχολείων βουλγαρικής γλώσσας. Ἀλλά, μολονότι καταρχήν οἱ μὴ Βούλγαροι θεωροῦνται πολίτες ἴσοι πρὸς τοὺς Βούλγαρους, στήν πραγματικότητα ὑπάρχει πάντα μιᾶ διαφορά ἀνάμεσα στή θέση πού κατέχουν οἱ βουλγαρικής καταγωγῆς πολίτες ὡς πρὸς τό μὴ βουλγαρικό στοιχεῖο. Γιὰ παράδειγμα, οἱ μὴ Βούλγαροι ἔχουν δικαίωμα ψήφου στίς Κοινότητες, στούς Δήμους καί τό Κοινοβούλιο καί κάνουν χρήση τοῦ δικαιώματός τους: μονάχα πού τοὺς ἀφήνουν ελεύθερους νά ψηφίζουν μόνο *ἰπέρ τοῦ κεντρικοῦ ἐποψηφίου* εἴτε αὐτός εἶναι εἴτε δέν εἶναι βουλγαρικής καταγωγῆς.

Τά προηγούμενα εἶναι ἀπολύτως ἀκριβῆ ὅσον ἀφορᾶ τοὺς Τούρκους. Ἀλλά τῆ στιγμή πού οἱ Τούρκοι θά ἤθελαν νά στείλουν στά ἀντιπροσωπευτικά σώματα τοὺς πραγματικούς τους ἀντιπροσώπους, ἀλίμονο σ' αὐτούς! Εἶναι ελεύθεροι μόνο ὅσο εἶναι ὑπάκοοι. Οἱ μὴ Βούλγαροι ἔχουν δικαίωμα συμμετοχῆς στή δημόσια ζωὴ τῆς Βουλγαρίας. Πολύ ὡραία! Εἶδαμε ὅμως μέχρι σήμερα ἓνα Βούλγαρο τουρκικής καταγωγῆς νά γίνεται ὑπουργός ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν συμπατριωτῶν του; Μήπως ὑπάρχει ἔστω καί ἓνας ἀνώτερος κρατικός λειτουργός μὴ Βούλγαρος; Κι ἀκόμη, πόσοι μὴ Βούλγαροι ὑπηρετοῦν στό βουλγαρικό δημόσιο;

Λοιπία Σερρών και Δοξάτου

Οί μή Βούλγαροι στή Βουλγαρία, και ιδίως οί Τούρκοι, δέν αποτελούν στοιχείο προόδου, όπως θά 'πρεπε νά είναι ως έθνική μειονότητα. Είναι μάλλον στοιχείο όπισθοδρόμησης και αντίδρασης. Οί 15 βουλευτές τουρκικής καταγωγής τής Σοβράνις στή Σόφια (Βουλγαρική Βουλή) ήταν πάντα κυβερνητικοί και πάντοτε υπερψήφισαν τούς πιό αντιδραστικούς νόμους ενάντια στίς ελευθερίες τών πολιτών. Οί μή Βούλγαροι χρησιμεύουν πάντα ως λύτρα πού θά εισπράξει εκείνος πού επιφορτίζεται μέ τό σχηματισμό τής κυβέρνησης. Κι αυτή είναι ή κατάσταση στήν πιό δημοκρατική, από οικονομική, κοινωνική και από πολιτική άποψη, χώρα τών Βαλκανίων – ισχύει ή καθολική ψηφοφορία και ή αναλογική εκπροσώπηση τών κομμάτων.

Έννοείται πώς ή κατάσταση αυτή θά αλλάξει μέ τή γενικότερη ανάπτυξη τής χώρας. Άνάμεσα στους πολίτες τών μή βουλγαρικών εθνικοτήτων θά συντελεστούν οί ίδιες πολιτικές διαφοροποιήσεις¹⁶ πού έχουν δει τό φώς και ανάμεσα στό βουλγαρικό στοιχείο τής χώρας (αυτό γίνεται κιόλας μέ τούς Ίσραηλίτες, τούς Άρμένιους και τούς Βλάχους). Άλλά για τήν ώρα οί εθνικές μειονότητες τής χώρας αυτής είναι καταδικασμένες νά παίξουν αντιδραστικό ρόλο. Ή πρόσδεση εκατοντάδων χιλιάδων μή Βουλγάρων στή Βουλγαρία θά έμποδίσει όχι μόνο τή φυσιολογική τους ανάπτυξη, θά είναι όχι μόνο στοιχείο αντίδρασης και κίνδυνος για τή δημοκρατία και τό σοσιαλιστικό κίνημα, αλλά επίσης θά αποτελεεί πάντα στοιχείο διχόνοιας ανάμεσα στή Βουλγαρία από τη μιά μεριά, τήν Τουρκία και τήν Έλλάδα από τήν άλλη.

Ποίος μπορεί νά άμφιβάλει ότι μιά παρόμοια κατάσταση δέν μπορεί παρά νά εϋνοήσει τήν ενίσχυση τού милитарισμού και τών στρατιωτικών δαπανών; Ή ειρήνη στά Βαλκάνια θά δρισκεται διαρκώς σέ κίνδυνο.

Ή περίπτωση τής Σερβίας

Ήν στραφοϋμε στήν περίπτωση τής Σερβίας, θά κάνομε άνετα τίς ίδιες σκέψεις μέ τό επιβαρυντικό στοιχείο ότι σ' αυτή τή χώρα ακολουθείται πολιτική άποεθνικοποίησης, ιδίως άπέναντι στά νεοσερβικά – όμως σερβικά και όρθόδοξα – στοιχεία (όπως π.χ. άπέναντι στους βουλγαρικής καταγωγής). Άν έπισκεφτεί κανείς τίς κατελημμένες από τή Σερβία περιοχές, όπου τό βουλγαρικό στοιχείο πλειοψηφεί, όπως στό Ούσκοϋμπ* (Σκόπια), Κάπρουλα, Περλεπέ, Μοναστήρι, Όχρίδα κ.λπ., θά διαπιστώσει εύκολότατα ότι ενώ οί Βούλγαροι σ' αυτά τά μέρη έχουν βουλγαρικά σχολεία αρχαιότερα άκόμη κι από τά σχολεία τής καθαυτό Βουλγαρίας, υποχρεώνονται νά λέγονται Σέρβοι, κι αντί νά όνομάζονται Ίβάνοφ, Πετρόφ κ.λπ. τούς υποχρεώνουν νά γίνονται Ίβάνοβιτς, Πέτροβιτς κ.λπ. Καί οί Τούρκοι υποχρεώνονται νά

16. Άναφέρεται στήν ανάπτυξη τής βουλγαρικής σοσιαλδημοκρατίας, όπου τό Σοσι. Κόμμα είχε ίδρυθεί ήδη τό 1891. Τό 1894 έχει 2 βουλευτές και 8 στά 1902.

ονομάζονται Σέρβοι μωαμεθανικής θρησκείας. 'Ο λόγος; 'Επειδή τό κράτος δέν θέλει νά συναλλάσσεται μέ πολλές εθνικότητες. Θέλουν όμογενές τό έθνος.

Στίς περιοχές πού κατέλαβαν οί 'Ελληνες επικρατεί τό ίδιο σύστημα. 'Όλοι οί Βούλγαροι καταγράφονται ως άναγνωρίζοντες τό Οικουμενικό Πατριαρχείο, άρα ως 'Ελληνες. Τά βουλγαρικά σχολεία έχουν κλείσει, οί δάσκαλοι διώχτηκαν ή φυλακίστηκαν, καί οί ιερείς ή προσηλυτίστηκαν στην πραγματική ορθοδοξία ή, άπλούστατα, διώχτηκαν ή φυλακίστηκαν. 'Αν ρωτήσετε τήν έλληνική κυβέρνηση μήπως υπάρχουν Βούλγαροι στή Θεσσαλονίκη, στό Γιενιτζέ Βαρδάρ (Γιαννιτσά) στή Γκουμεντζέ (Γουμένισσα), στά Βοδενά ('Εδεσσα), στή Φλώρινα, Καστοριά, Καϊλάρια κλπ., όπου οί Βούλγαροι εκλογείς δευτέρου βαθμού στις τελευταίες οθωμανικές βουλευτικές εκλογές ήταν 30 ως 40 (πού μέ καθεστώς καθολικής ψηφοφορίας άντιστοιχούν σέ 25 μέ 30.000 ψήφους) θά σάς απαντήσει ότι δέν υπάρχουν. 'Όλοι όσοι μιλούν βουλγαρικά είναι «'Ελληνες βουλγαρόφωνοι».

'Η λύση από έθνογραφική πλευρά

Δεδομένου ότι ή κατάσταση είναι όπως τήν περιγράψαμε, πιστεύουμε ότι για τίς επαρχίες τής ευρωπαϊκής Τουρκίας ή υιοθέτηση τής λύσης διανομή σημαίνει νά καταδικαστούν ολόκληρες εθνικότητες σέ εθνική έξολόθρευση καί νά δημιουργηθεί στις επαρχίες αυτές μία κατάσταση χίλιες φορές πιό άπαράδεκτη από εκείνη πού επικρατούσε επί τουρκικού καθεστώτος. Για τό συμφέρον των ίθαγενών πληθυσμών, σ' όποιαδήποτε εθνότητα κι άν άνήκουν, για τό συμφέρον τής γενικότερης ανάπτυξης αυτών των επαρχιών, για τό συμφέρον τής δημοκρατίας στή Βουλγαρία, 'Ελλάδα καί Σερβία, για τό συμφέρον τής ειρήνης στά Βαλκάνια, όπως καί για τό συμφέρον τής ευρωπαϊκής δημοκρατίας καί τής παγκόσμιας ειρήνης, στις περιοχές αυτές πρέπει νά συσταθούν ένα ή δύο πολιτικοί οργανισμοί.¹⁷ Στίς επαρχίες αυτές πρέπει νά δημιουργηθεί ένα αυτόνομο καθεστώς, όλοτελα άνεξάρτητο σέ σχέση μέ τίς γειτονικές χώρες, καθεστώς έγγυημένο από διεθνές σύμφωνο. 'Ιδού ή λύση πού προτείνουμε.

'Η λύση από οικονομική άποψη

'Αφού εξέτασαμε τό ζήτημα από τήν άποψη των συμφερόντων των διαφόρων εθνικοτήτων, ως τό εξέτασαμε τώρα από οικονομική άποψη, γιατί τό ζήτημα τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας δέν είναι παρά ζήτημα εθνικό καί οικονομικό καί μάλιστα ζήτημα περισσότερο οικονομικό παρά εθνικό.

Για τίς σύμμαχες βαλκανικές χώρες δέν έπρόκειτο τόσο για τή λύση του προβλήματος των εθνικοτήτων, δέν έπρόκειτο τόσο για τή βελτίωση τής τύχης των χριστιανικών πληθυσμών αυτών των επαρχιών. 'Ενδιαφέρονταν κυρίως νά αυξήσουν τά έδάφη τους.

'Αν εξετάσουμε, λοιπόν, τό ζήτημα άπ' αυτή τήν άποψη, θά δούμε ότι οί κατελιμμένες περιοχές πού θέλουν νά μοιράσουν δέν θά φτάσουν ποτέ τήν οικονομική κατάσταση πού γνώρισαν στό παρελθόν. Καί ή διαβεβαίωση αυτή άληθεύει κυρίως σ' ό,τι άφορά τήν οικονομική κατάσταση τής Θεσσαλονίκης. 'Η πόλη αυτή έξυπηρετούσε όλα τά διλαέτια τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας, εκτός από τό διλαέτι τής 'Αδριανούπολης. Σχεδόν όλες οί εισαγωγές καί έξαγωγές των επαρχιών τής Μακεδονίας καί ενός μεγάλου τμήματος τής 'Αλβανίας γίνονταν από τό λιμάνι τής Θεσσαλονίκης. Μέ τό μοίρασμα των επαρχιών τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας μερικές διομηχανίες θά καταστραφούν καί κυρίως θά έρημωθεί ή καλλιέργεια καί επεξεργασία του καπνού, ενώ πρόκειται για διομηχανία σπουδαιότατη για τή χώρα: χρησιμοποιεί 160.000 εργάτες πού στό μεγαλύτερο μέρος τους είναι οργανωμένοι σέ ισχυρότατα συνδικάτα. 'Αν τό μοίρασμα πραγματοποιηθεί, οί περιοχές πού πριν έξυπηρετούνταν μέσω Θεσσαλονίκης οφείλουν νά βρουν άλλο δρόμο. 'Η ένδοχώρα τής Θεσσαλονίκης θά περιοριστεί έξαιρετικά, πράγμα πού θά σημαίνει τήν οικονομική καταστροφή τής πιό μεγάλης πόλης τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας, καταστροφή πού θά έλθει μοιραία, εκτός κι άν πραγματοποιηθεί ή τελωνειακή 'Ενωση μεταξύ των Συμμάχων. 'Αλλά μπορούμε νά προσδοκούμε τήν οικονομική 'Ενωση στα Βαλκάνια μετά άπ' αυτό τό φριχτό πόλεμο καί μετά από τόσες σφαγές πού όλοι οί έμπόλεμοι έχουν στό ενεργητικό τους;

'Όπως είπαμε πιό πάνω, ή μόνη λύση του προβλήματος είναι ή άυτονομία των επαρχιών τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας, άυτονομία έγγυημένη από διεθνή συμφωνία. Στην περίπτωση αυτή, ή ένότητα των λαών τής Βαλκανικής θά πραγματοποιηθεί πολύ πιό γρήγορα. 'Επίσης, οί επαρχίες τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας οφείλουν νά προσχωρήσουν στην Βαλκανική Συνομοσπονδία. Καί μέ τήν Συνομοσπονδία θά μπορούμε νά πραγματοποιήσουμε όχι μόνο πολιτικές καί πολιτισμικές προόδους, όχι μόνο θά υπάρξει οικονομική ενμάθεια, αλλά ακόμη θά αποφύγουμε ένα νέο πόλεμο ρεβάνς, ένα νέο «εθνικό» καί «άπελευθερωτικό» πόλεμο. Οί βαλκανικές χώρες δέν θά είναι υποχρεωμένες πλέον νά ζητούν βοήθεια καί προστασία από τους δήθεν προστάτες των βαλκανικών λαών, όπως ή Αυστρία καί ή Ρωσία.

'Αντίθετα, όντας ένωμένες, θά άποτελέσουν μία δύναμη πού θά μπορέσει νά άντισταθεί μέ επιτυχία στις έπιρροές τής Ρωσίας καί τής Αυστρίας καί νά άποτρέψει κάθε κατακτητική έπιβουλή.

'Ενας Βαλκάνιος

17. 'Ασαφής διατύπωση. Πραφανώς δέν έχουν ξεκάθαρη άποψη άν πρέπει νά υπάρξει χωριστά ή Μακεδονία από τή Θράκη ή μία αυτόνομη Μακεδονία - Θράκη.

Προλογικό σημείωμα, μετάφραση κειμένων, σημειώσεις: **'Αγγελος 'Ελεφάντης**

και γραμματα μωριζω • και γραμμα

νική άριστερά από την εμφάνισή της. Ταυτόχρονα ή σημασία της φάσης αυτής οφείλεται στο γεγονός ότι ως αποτέλεσμα μιας σειράς κρίσιμων ζυμώσεων, κατορθώθηκε ή ένοποίηση των ποικίλων σοσιαλιστικών και άριστερών ομάδων και ή τελική οργάνωση των πολιτικά συνειδητοποιημένων τμημάτων της ελληνικής εργατικής τάξης σέ ένα σοσιαλιστικό κόμμα. Ο καταλύτης των εξελίξεων αυτών προήλθε από τις επιπτώσεις του Μεγάλου Πολέμου στην ελληνική πολιτική ζωή. Τό νέο βιβλίο του καθηγητή Λεονταρίτη είναι σημαντικό και για τά ουσιαστικά θέματα πού διερευνά και ως υπόδειξη πρós νέες κατευθύνσεις πρós τις όποιες πρέπει νά στραφεί ή μελέτη της νεοελληνικής κοινωνικής και πολιτικής ιστορίας.

Στό φώς προηγούμενων πραγματεύσεων του θέματος, αυτή ή σύντομη μονογραφία αντιπροσωπεύει

και περιοδικού τύπου της εποχής. Η διερεύνηση των πηγών αυτών έχει άποφέρει μιά πλούσια τεκμηρίωση πού καθιστά τό βιβλίο του Λεονταρίτη ένα πολύτιμο οδηγό έρευνας για την ιστορία του Έλληνικού σοσιαλισμού ως τό 1918.

Μιά έπισκόπηση της εξέλιξης της σοσιαλιστικής σκέψης και των σοσιαλιστικών οργανωτικών προσπαθειών στην Ελλάδα ως τό 1914, προηγείται της ανάλυσης του ελληνικού σοσιαλισμού στά χρόνια του πολέμου. Τά θεωρητικά ενδιαφέροντα πού φαίνεται νά καθοδηγούν αυτή τή διερεύνηση και ή φύση των πηγών στίς όποιες βασίζεται, προκαλούν όρισμένα ερωτηματικά πού θά μπορούσαν ν' απευθυνθούν στον καθηγητή Λεονταρίτη σ' αυτό τό σημείο.

Για παράδειγμα ό άναγνώστης θά ήθελε μιά πληρέστερη εικόνα του ευρωπαϊκού πλαισίου, των επιδράσεων και διασυνδέσεων των τριών πρώτων γενεών των Έλλήνων σοσιαλιστών. Μιά τέτοια πληροφορόρηση θά έκανε δυνατή μιά καλύτερη αποτίμηση της θεωρητικής τους συνεισφοράς στην ανάλυση της νεοελληνικής κοινωνίας και θά διαφώτιζε τους τρόπους με τους όποιους οι σοσιαλιστικές ιδέες διοχετεύτηκαν στον ελληνικό χώρο.³

Ο καθηγητής Λεονταρίτης εστιάζει την προσοχή του στην άσάφεια πού χαρακτηρίζει τή στάση των Έλλήνων σοσιαλιστών απέναντι στα θεμελιώδη προβλήματα στα όποια έξαντλούνταν οι πολιτικές συζητήσεις και διαμάχες στα χρόνια του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου. Ουσιαστικό προϊόν της κακοδαιμονίας και άδυναμίας του ελληνικού σοσιαλιστικού κινήματος, ή ιδεολογική άμφιλογία των έτών 1914-1917 άπλως κατόπριζε την κρίση όπου ό πόλεμος βύθισε τον ελληνικό σοσιαλισμό. Οι άβεβαιότητες και τά διλήμματα πού οι σοσιαλιστές είχαν ν' αντιμετωπίσουν σέ μιά χώρα βαθιά έμποτισμένη από έθνικισμό, κατοπτρίζονται στίς διαφωνίες ανάμεσα στίς ποικιλώνυμες σοσιαλιστικές ομάδες σχετικά με την ένδεικνυό-

Τό ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο

του Γιώργου Β. Λεονταρίτη

μετάφραση: Σαράντης Αντίοχος, εκδόσεις Έξάντας,

Αθήνα 1979¹

Όπως συμβαίνει με πολλές άλλες πλευρές της νεοελληνικής κοινωνικής ιστορίας, τά οργανωμένα κοινωνικά κινήματα πού παρουσιάστηκαν κατά καιρούς στην Ελλάδα, δέν έτυχαν σχεδόν καμιάς ιστοριογραφικής προσοχής.

Γι' αυτό και μιά μονογραφία για μιά σχετικά πρώιμη και πολύ σύντομη φάση (1914-18) στην εξέλιξη του ελληνικού σοσιαλισμού, αποτελεί μιά ιδιαίτερα εύπρόδεκτη προσφορά. Η σημασία ενός τέτοιου μελετήματος είναι ακόμη μεγαλύτερη ένόψει της σπουδαιότητας της δραματικής αυτής φάσης πού στο πλαίσιο μιας όξείας κρίσης υπογράμμισε τά βασικά προβλήματα πού κατατράχουν την έλλη-

ένα ζωτικό δήμα προόδου. Βασίζεται σέ σημαντικής έμβέλειας αξιοποίηση άδιερεύνητων ως τώρα πηγών και μελετά τό πρόβλημα του ελληνικού σοσιαλισμού στα χρόνια 1914 - 1918 πολύ λεπτομερέστερα απ' όσο έχει επιχειρηθεί ως τώρα.² Οι νέες πηγές πού έρχονται στο φώς με την πρόσφατη αυτή μονογραφία αποτελούνται κυρίως από άνέκδοτο άρχεακό υλικό από τά ύπουργεία Έξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας, Γερμανίας και Ελλάδας. Τό υλικό αυτό συμπληρώνεται από τά στοιχεία δημοσιευμένων πρωτοβάθμιων πηγών, μιά πλούσια βιβλιογραφία βοηθημάτων και μιά χρήσιμη και διαφωτιστική αναδίφηση του ήμερήσιου

τα γιωριζω • και γραμμαρα γιωριζω

μενη θέση της Ελλάδας στις πολεμικές ευθυγραμμίσεις. Οι διαφωνίες αυτές αποτελούσαν έναν ελληνικό μικρόκοσμο των έντονων ιδεολογικών και τακτικών συζητήσεων που προκάλεσε ο πόλεμος στις τάξεις του διεθνούς σοσιαλισμού. Όρισμένοι Έλληνες σοσιαλιστές (Πλάτων Δρακούλης, Νικόλαος Γιαννιός) θεωρούσαν τον πόλεμο ως αγώνα για την αυτοδιάθεση των λαών ενάντια στη διεθνή αντίδραση που εκπροσωπούσαν οι Κεντρικές Δυνάμεις. Οι ηγέτες αυτοί κατέληξαν στο ότι η συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Τριπλής Συνεννόησης (Αντάντ), δεν ήταν ασυμβίβαστη με τις σοσιαλιστικές αρχές και κατά συνέπεια υποστήριζαν την πολιτική του φιλελεύθερου πρωθυπουργού Έλευθερίου Βενιζέλου. Άλλοι (Παναγής Δημητράτος, Φεντερασιόν της Θεσσαλονίκης) υιοθέτησαν σαφώς αντιπολεμική στάση, με το επιχείρημα ότι η ελληνική εργατική τάξη δεν είχε τίποτε να κερδίσει συμμετέχοντας σ' ένα «άστικό» πόλεμο. Επιπρόσθετα η αντιπολεμική άποψη έθετε, με βάση την αρχή της αυτοδιάθεσης, υπό σοβαρή αμφισβήτηση την εγκυρότητα των ελληνικών εδαφικών διεκδικήσεων. Η στάση αυτή οδήγησε αρχικά τους αντιπολεμικούς σοσιαλιστές σε συνεργασία με τους βασιλόφρονες που υποστήριζαν την ουδετερότητα της Ελλάδας. Έτσι οι σοσιαλιστές δεν κατόρθωσαν να αποφύγουν τις συνέπειες του εθνικού διχασμού που κυριαρχούσε στην ελληνική πολιτική ζωή αυτή την εποχή. Το φαινόμενο αυτό σχετιζόταν επίσης και με την άσπλη στάση των Ελλήνων σοσιαλιστών απέναντι στο βενιζελικό φιλελευθερισμό. Οι σοσιαλιστές δεν μπορούσαν να καταλήξουν σε μία πολιτική απόφαση κατά πόσο θα έπρεπε να αποκηρύξουν τον άστικό χαρακτήρα του εσωτερικού προγράμματος του Βενιζέλου ή να τον υποστηρίξουν στην προσπάθειά του να επιτύχει ορισμένες βασικές φιλελεύθερες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Οι περισσότερες σοσιαλιστικές διαμάχες σ' αυτή την περίοδο άπέρρεαν άμεσα από αυτή την ουσιαστική αβεβαιότητα σχετικά με την δική τους στρατηγική.

Παρά τις εσωτερικές τους διαφωνίες, οι διάφορες ελληνικές σοσιαλιστικές ομάδες, διατήρησαν σ' όλη την περίοδο στενές επαφές με ομόλογες οργανώσεις στις άλλες Βαλκανικές χώρες και στη Δυτική Ευρώπη όπως και με διεθνείς σοσιαλιστικές οργανώσεις. Ουσιαστικά η εξέταση των διλημάτων του ελληνικού σοσιαλισμού στο ευρύτερο πλαίσιο του διεθνούς και βαλκανικού κινήματος – μία εξέταση που γίνεται δυνατή από τη φύση των πηγών στις οποίες βασίζεται το διεθνή – διαφωτίζει τις πραγματικά διεθνικές διασυνδέσεις του κινήματος. Οι διασυνδέσεις αυτές διαγράφονται ιδίως στις απόπειρες διάφορων Ελλήνων σοσιαλιστών εκπροσώπων να επηρεάσουν προς το συμφέρον της Ελλάδας τη συζήτηση σχετικά με τους στόχους του πολέμου το 1917 και στη συμμετοχή Ελλήνων εκπροσώπων στη Διασυμμαχική Εργατική και Σοσιαλιστική Διάσκεψη που συνήλθε στο Λονδίνο. Η ανάλυση αυτή μεταδίδει μία σαφή εντύπωση για τις αποφασιστικές επιπτώσεις των επιμέρους εθνικών διεκδικήσεων των Βαλκανικών κρατών στις θέσεις των Βαλκανίων σοσιαλιστών. Οι επιπτώσεις αυτές έβρισκαν την πιο δραματική τους έκφραση στις όξινες διαφωνίες αναφορικά με το μέλλον της Μακεδονίας που υπονόμισαν τους πόθους για μία Βαλκανική δημοκρατική ομοσπονδία.

Οι δυσκολίες που ο ελληνικός σοσιαλισμός συνάντησε στα διεθνή του ανοίγματα και η έλλειψη αποτελεσματικότητας που πήγαζε από τις εσωτερικές του διαμάχες, υπογράμμιζαν δραματικά την ανάγκη να υπερπηδηθεί ή παράλυση του κατακερματισμού και να επιχειρηθεί η οίκοδόμηση ενός ενιαίου κινήματος. Μία αρχική απόπειρα προς αυτή την κατεύθυνση πραγματοποιήθηκε με τη σύγκληση της Πρώτης Πανελληνίας Σοσιαλιστικής Διάσκεψης που συνήλθε τον Απρίλιο του 1915, ενώ ακόμη μαίονταν οι διαμάχες σχετικά με την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο. Η τελική ενοποίηση του κινήματος όμως, δεν επιτεύχθηκε παρά μόνο το 1918 και τότε ως αποτέλεσμα δύο τελειώς αντιφατικών συντελε-

στών. Ο ένας προερχόταν από τη ριζοσπαστικοποίηση του ελληνικού σοσιαλισμού· προκλήθηκε από τις αυξανόμενες κακουχίες που η παράταση της πολεμικής προσπάθειας επέβαλε στον ελληνικό λαό. Η αίσθηση της κακοδαιμονίας και απογοήτευσης εντάθηκε όταν έγινε προφανές, ιδίως μετά το λόγο του Λούδ Τζώρτζ για τους στόχους του

Ρόζα Λούξεμπουργκ
Ρωσική Έπανάσταση

Ρόζα Λούξεμπουργκ
Τί ζητάει ο Σπάρτακος –
Γράμματα απ' τη φυλακή

Γαλλικό Κίνημα για τον
Οικογενειακό Προγραμματισμό
Νά μάθουμε να κάνουμε έρωτα

Έρνέστ Μαντέλ
Ειρηνική συνύπαρξη
και παγκόσμια επανάσταση

Τριστάν Τζαρά
Ο υπερρεαλισμός
και ο μεταπόλεμος

Ύψιλον/διβλία

Κεντρική διάθεση:
Σόλωνος 116, Αθήνα 145
τηλ. 36.19.724

και γραμματα μωριζω • και γραμμα

πολέμου τόν Ιανουάριο του 1918 και τή διακήρυξη των δεκατεσσάρων σημείων του Προέδρου Ουίλσον, ότι οι Δυτικοί Σύμμαχοι δέν ήταν διατεθειμένοι να υποστηρίξουν τίς επιδιώξεις τής εξωτερικής πολιτικής του Βενιζέλου. Συνεπώς ή επιχειρηματολογία πού καλούσε σέ θυσίες και άντοχή έσωτερικά για χάρη εξωτερικών άντρωτικών επιδιώξεων, έμφανιζόταν προοδευτικά κενότερη. Αιτή ή τροπή των γεγονότων έκανε δυνατή μιá συνεπέστερη σοσιαλιστική κριτική τής βενιζελικής πολιτικής. Οί ζυμώσεις τής έσωτερικής κοινωνικής και οικονομικής κρίσης έδωσαν επιπρόσθετη ώθηση στην κριτική αυτή και ή Ρωσική Έπανάσταση συντέλεσε άποφασιστικά στή ριζοσπαστικοποίηση του κινήματος. Η πύκνωση των σοσιαλιστικών γραμμών σινεπώς γινόταν γενικά αισθητή σάν μιá πιεστική ανάγκη.

Η τελική ένοποίηση όμως επιτεύχθηκε ως άποτέλεσμα ενός δεύτερου συντελεστή. Η ελληνική διπλωματία, ενήμερη για τήν προοδευτική ισχύ τής οργανωμένης εργατικής τάξης στίς έκλογικές άναμετρήσεις τής δυτικοευρωπαϊκής πολιτικής ζωής, δοκίμασε να χρησιμοποιήσει τούς Έλληνες σοσιαλιστές για να προωθήσει τήν ελληνική υπόθεση στούς κόλπους ενός σημαντικού τμήματος τής ευρωπαϊκής κοινής γνώμης. Ο κατακερματισμός των Έλλήνων σοσιαλιστών όμως, ιδιαίτερα σχετικά μέ τίς θέσεις πού αναμένονταν να προωθήσουν, ύπονόμεινε τήν πειστικότητα τέτοιων προσπαθειών. Έτσι πρός τό τέλος του πολέμου ή επίσημη ελληνική πολιτική ενθάρρυνε τήν ένοποίηση του ελληνικού εργατικού κινήματος. Παρά τίς συνεχιζόμενες διαμάχες άνάμεσα στίς σοσιαλιστικές ομάδες, ή επίσημη ενθάρρυνση κατέστησε δυνατή τή σύγκληση του Πρώτου Πανελληνίου Έργατικού Συνεδρίου στην Αθήνα τό Νοέμβριο του 1918 πού οδήγησε στην ίδρυση τής Γενικής Συνομοσπονδίας Έργατών Ελλάδων (ΓΣΕΕ). Οί σοσιαλιστές άποτελούσαν μειοψηφία στο συνέδριο πού ουσιαστικά ένεκρινε τήν επίσημη βενιζελική γραμμή σχετικά μέ τούς πολεμικούς στό-

χους τής Ελλάδας και συμφώνησε στην υιοθέτηση ενός αναθεωρητικού εργατικού προγράμματος. Μετά τό Έργατικό Συνέδριο οί σοσιαλιστές συγκάλεσαν ένα ιδιαίτερο Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Συνέδριο στόν Πειραιά (17-23 Νοεμβρίου 1918), πού ίδρυσε τό Σοσιαλιστικό Έργατικό Κόμμα τής Ελλάδας.

Έτσι, σέ αντίθεση πρός τήν τροπή των πραγμάτων στην περίπωση των περισσότερων από τά ευρωπαϊκά σοσιαλιστικά κινήματα, πού διασπάστηκαν σάν άποτέλεσμα των διαιρετικών επιπτώσεων του Παγκοσμίου Πολέμου και τής Ρωσικής Έπανάστασης, οί συνθήκες στην Ελλάδα οδήγησαν πρός τήν αντίθετη κατεύθυνση. Τό κατακερματισμένο ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα τελικά πέτυχε τήν ένοποίησή του. Τό ενδιαφέρον τής ελληνικής περίπτωσης μέσα στο πλαίσιο τής συγκριτικής ιστορίας του ευρωπαϊκού σοσιαλισμού επανέξάνεται εξαιτίας αυτής τής ιδιόμορφης εξέλιξης. Στο έσωτερικό του πρόγραμμα τό νέο κόμμα άκολούθησε ουσιαστικά τό γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό πρόγραμμα τής Έρφούρτης, ενώ στην έξωτερική του πολιτική ξαναγύρισε στούς προεπαναστατικούς στόχους του βαλκανικού σοσιαλισμού.⁴ Η καχυποψία και οί διώξεις πού συνάντησε από τήν άρχή τό Σοσιαλιστικό Έργατικό Κόμμα τής Ελλάδας υπογράμμισαν δραματικά τά όρια του βενιζελικού φιλελευθερισμού. Δύο χρόνια μετά τήν ίδρυσή του τό ένοποιημένο σοσιαλιστικό κόμμα μετονομάστηκε σέ Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας και εντάχθηκε στην Κομμουνιστική Διεθνή. Έτσι ή κατακερματισμένη και άσυνάρτητη στή βάση τής ποικιλία των σοσιαλιστικών ομάδων εξέλιχθηκε τελικά σέ ένα οργανωτικά και ιδεολογικά μονολιθικό κόμμα μέ άσυνήθιστη άκαμψία πού δέν θραύσθηκε ως τή διάσπαση του ΚΚΕ τό 1968.

Η άνάλυση των πολιτικών ζυμώσεων στο χώρο του σοσιαλισμού σέ μιá κρίσιμη φάση τής εξέλιξης του

κινήματος στην Ελλάδα θίγει όρισμένα θεωρητικά θέματα ουσιαστικής σημασίας για τήν κατανόηση του ελληνικού πολιτικού συστήματος και τή φύση των πολιτικών μετασχηματισμών στή χώρα. Οί ιστορικές μαρτυρίες πού συγκεντρώνει ο καθηγητής Λεονταρίτης ύπογραμμίζουν αυτά τά θεωρητικά θέματα, πού άρμόζει να ύποδειχθούν σάν κατακλείδα.

Πρώτα μιá σαφής αιτιολογική σχέση φαίνεται να διαγράφεται μεταξύ των έξωτερικών συντελεστών και τής διαμόρφωσης τής έσωτερικής ελληνικής πολιτικής σέ τρία τουλάχιστον επίπεδα: σχετικά μέ τή φύση του ελληνικού καθεστώτος, σχετικά μέ διακομματικές διαμάχες και σχετικά μέ ένδοκομματικές ζυμώσεις. Στην περίπτωση των σοσιαλιστών πού μäs ενδιαφέρουν εδώ, είναι προφανές ότι οί έσωτερικοί τους φατριασμοί όπως και ή τελική επίτευξη τής ενότητας του κινήματος προέρχονται κυρίως από τίς αντιδράσεις πού προκαλούσαν στίς τάξεις τους έξωτερικά γεγονότα όπως οί πολιτικές ζυμώσεις στο βαλκανικό και διεθνές σοσιαλιστικό κίνημα, ή ρωσική επανάσταση και τά γενικότερα προβλήματα στο διεθνές πολιτικό σύστημα πού δημιούργησε ο Παγκόσμιος πόλεμος. Η μεταγενέστερη ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας άποτελεί μιá χαρακτηριστική περίπτωση του καθοριστικού ρόλου έξωτερικών επιρροών στην ελληνική έσωτερική πολιτική στο κομματικό επίπεδο. Μελλοντική έρευνα θά πρέπει να ξεετάσει τό πρόβλημα των έξωτερικών πηγών τής ελληνικής έσωτερικής πολιτικής ζωής στα άλλα δύο επίπεδα πού έπισημάνθηκαν προηγουμένως, συνδέοντας τήν άνάλυση αυτή μέ τό γενικότερο πρόβλημα του έξαρτημένου χαρακτήρα τής κοινωνικής και πολιτικής ανάπτυξης τής Ελλάδας.⁵

Τό πρόβλημα του κατακερματισμού άποτελεί μιá δεύτερη διάσταση τής ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας πού διαφαίνεται από τήν ανατομία τής πολιτικής του σοσιαλιστικού κινήματος. Αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό στοιχείο του ελληνικού πολιτικού

ρα γνωρίζω • και γραμμάρα γνωρίζω

συστήματος που μπορεί να έντοπιστεί σε ποικίλα επίπεδα ανάλυσης. Τό σοσιαλιστικό κίνημα ήταν κατακερματισμένο, όχι μόνο στην οργάνωσή του, σε θέματα τακτικής και στις θέσεις του σχετικά με συγκεκριμένα προβλήματα αλλά και αναφορικά με ουσιαστικές στρατηγικές τοποθετήσεις και με την ίδια τή σύλληψη του νοήματος του σοσιαλισμού. Αυτή η κατάσταση κατόπτριζε τον εδρότερο κατακερματισμό της ελληνικής κοινωνίας και του ελληνικού πολιτικού συστήματος, τον όποιον οι σοσιαλιστές δέν κατόρθωσαν ν' αποφύγουν, ύπνομεύοντας έτσι την πειστικότητα των εναλλακτικών δυνατοτήτων που προβάλλει τό κίνημά τους. Η διαπίστωση αυτή θέτει ένα σοβαρό πολιτικό πρόβλημα που μιά κριτική μελέτη του ελληνικού σοσιαλισμού θά έπρεπε νά διερευνήσει: πώς ένα κίνημα που έχει σαν προϋποθέσεις τον τήν αποτελεσματική διοργάνωση και τή δημιουργία συλλογικότητας, θά μπορούσε ν' άντεπεξέλθει πρός τους πολιτιστικούς και δομικούς περιορισμούς που του προβάλλει ό κοινωνικός του περίγυρος; Τό γεγονός ότι οι Έλληνες σοσιαλιστές δέν άντιμετώπισαν με έπιτυχία τή πρόκληση που τους πρόσβαλαν αυτοί οι περιορισμοί ύπογραμμίζει τή βαρύτητα της επίδρασης του κοινωνικού περιγύρου ακόμη και σε κινήματα διαμαρτυρίας και άμφισβήτησης καθώς και τις αδυναμίες των κινήματων αυτών.

Τελικά ή άλληλεπίδραση μεταξύ σοσιαλισμού και εθνικισμού που τεκμηριώνεται πλούσια από τήν έκθεση του καθηγητού Λεονταρίτη, παρέχει τή βάση για μιά σημαντική μελέτη της σχέσης μεταξύ του κυρίαρχου συστήματος ιδεών και άξιών και μερικότερων κινήματων στην ελληνική πολιτική ιστορία. Η συντριπτική κυριαρχία του εθνικισμού στην ελληνική πολιτική, περιέπλεκε τά προβλήματα που είχε νά άντιμετωπίσει τό σοσιαλιστικό κίνημα σε μιά παραδοσιακή κοινωνία με αδύνατη εργατική τάξη, και επανειλημμένα πρόσβαλε προσκόμματα στην εξέλιξη του ελληνικού σοσιαλισμού. Η άποτυχία των Έλλήνων σοσιαλιστών, παρά

ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Διαβάζετε και διαδίδετε τήν «ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ» (ΚΟΘΕΠ) - Μαχόμενο πολιτικό - ιδεολογικό - θεωρητικό όργανο, του ΚΚΕ Έσωτερικού, έπεξεργασίας τής πολύπλευρης φυσιογνωμίας του, έπιστημονικού προβληματισμού και διαλόγου.

Κυκλοφορεί τό 28-29 τεύχος τής ΚΟΘΕΠ με ενδιαφέρουσα ύλη.

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

Πρωτότυπα άρθρα, άρθρα, Κριτικές (1977-1978)

Τριμηνιαία έκδοση επιστημονικού προβληματισμού και παιδείας

Η ένταξη στην ΕΟΚ

Αναγκαστική διαπραγματευσιμότητα • Περιζωμένο οικονομίας προσαρμογή • Κριτική ανάπτυξη ανάπτυξης και πραγματικότητα • Κριτική επικόπηση βιβλιογραφίας • Υπερθετικότητα ευρωπαϊκών θεσμών • Γενικό ζήτημα • Στοιχεία θιασάστικης Δημοσικά προνομια • Για μιά άλλη ανάπτυξη • Οικονομία και πείρα

και γραμματα γυριζω • και γραμμα

τίς διανοητικές αξιώσεις μερικών απ' αυτούς, να επιτύχουν μία σαφή θεωρητική επίλυση του προβλήματος που έθετε ή αντίθεση μεταξύ εθνικισμού και σοσιαλισμού - επίλυση που σε ένα διαφορετικό πλαίσιο επιτεύχθηκε από τον Jean Jaures - αποτελούσε ακόμη μία ένδειξη της αδυναμίας του ελληνικού σοσιαλισμού. Όπως διαφαίνεται καθαρά από την ανάλυση των πιέσεων και διλημάτων που αντιμετώπιζε ο ελληνικός σοσιαλισμός στα χρόνια 1914-18, μία πειστική επίλυση του προβλήματος αυτού θα μπορούσε να είναι αποφασιστικής σημασίας για την αναγνώριση των σοσιαλιστών ως αξιόπιστης δύναμης στην ελληνική πολιτική ζωή.

Η συνεισφορά του βιβλίου του καθηγητή Λεονταρίτη είναι ακόμη πολυτιμότερη για την ευκαιρία προβληματισμού σ' αυτά τα θέματα που προσφέρει και για τις υποδείξεις που κάνει σχετικά με τις ανάγκες και προκλήσεις που αναμένουν την μελλοντική νεοελληνική ιστορική έρευνα.

**Πασχάλης Μ.
Κιτρομηλίδης**

* *Πρώτη δημοσίευση: «The growing pains of greek socialism», Περιοδικό Southeastern Europe, τομ. 4, αρ. 1 (1977), σ. 119 - 123.*

1. Πρωτοεκδόθηκε στις ΗΠΑ τό 1976 με τίτλο: *The Greek Socialist Movement and the First World War: the road to unity* (Boulder, Co: East European Quarterly, 1976).

2. Οι άλλες δύο διαθέσιμες ιστορίες του ελληνικού σοσιαλισμού είναι εκείνες του Γιάνη Κορδάτου, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος* (1η έκδ. Αθήνα 1931, 2η αναθεωρημένη έκδ. Αθήνα 1956), και του Βασίλη Π. Μαθιόπουλου, *Die geschichte des sozialen Frage und des Sozialismus in Griechenland, 1821-1961* (Hannover, 1961). Και τα δύο έργα κατοπτρίζουν τις πολιτικές τοποθετήσεις των συγγραφέων τους.

3. Κωστής Μοσχάφ, *Η εθνική και κοινωνική συνειδηση στην Ελλάδα, 1830 - 1909*, (Θεσσαλονίκη, 1972), σ. 173-213. προσφέρει μία πληρέστερη έκθεση των προωμότερων προσπαθειών κοινωνικής κριτικής και διαμαρτυρίας στο 19ο αιώνα. Βλ. επίσης Μαθιόπουλος, *Die geschichte des sozialen Frage*, σσ. 63-99.

4. Βλ. Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος*, (4η έκδ. Αθήνα, 1974), σσ. 303 - 21 για περι-

ληπτική επισκόπηση των συζητήσεων και των απόψεων των διαφόρων αντιπροσώπων στα δύο συνέδρια, με βάση το επίσημο κείμενο των πρακτικών.

5. Μία πρόσφατη απόπειρα προς αυτή την κατεύθυνση είναι το βιβλίο των Θ.Α. Κουλουμπή, Γ. Α. Πετρόπουλου και Χ. Ψωμάδη, *Foreign interference in greek politics* (Νέα Υόρκη, 1976) που καλύπτει περιληπτικά τα βασικά πολιτικά στοιχεία αυτής της σχέσης αλλά περιορίζεται αποκλειστικά στη διπλωματική ιστορία.

Αντίθετα ή μελέτη του Κωνσταντίνου Τσουκαλά, *Εξάρτηση και Αναπαράγωση* (Αθήνα, 1977) αποτελεί μίας ευρείας κλίμακας ανάλυση των οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων και μηχανισμών που διαμόρφωσαν την εξωτερική εξάρτηση της νεοελληνικής κοινωνίας και του πολιτικού συστήματος.

Έλληνες Αντιφασίστες Έθελοντές στόν Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο (1936-39)

του Μήτσου Παλαιολογόπουλου

Αθήνα 1979

Τό βιβλίο του Μήτσου Παλαιολογόπουλου για τούς Έλληνες έθελοντές στόν Ισπανικό Εμφύλιο είναι μία προσπάθεια συγκέντρωσης υλικού, κυρίως από προφορικές διηγήσεις και λίγες γραπτές πηγές. Αυτή ή μικρή έκδοση είναι επίσης ένα αφιέρωμα στους Έλληνες, κομμουνιστές στή συντριπτική τους πλειοψηφία, που προσπάθησαν να πολεμήσουν στό πλευρό της Ισπανικής Επανάστασης, ένάντια στό φασιστικό πραξικόπημα.

Η ισπανική επανάσταση παίρνει τή μορφή γενικευμένης εμφύλιας σύρραξης από τόν Ιούλιο του '36, μέ τό πραξικόπημα του συνταγματάρχη Σέγκουι. Σέ πολλές χώρες του κόσμου σχηματίστηκαν επιτροπές αλληλεγγύης για τή Δημοκρατική Ισπανία, οι όποιες συγκέντρωναν χρήματα, φάρμακα, όπλα, κ.λπ. Ταυτόχρονα δημιουργήθηκαν κέντρα στρατολογίας έθελοντών. Παρόμοιες επιτροπές φτιάχτηκαν και στην Ελλάδα,

συγκεντρώνοντας 2.000 περίπου έθελοντές. Τό πραξικόπημα όμως της 4ης Αυγούστου εμπόδισε τήν περαιτέρω δραστηριότητά τους.

Τό γενικό σαμποτάρισμα της τροφοδοσίας των φασιστικών στρατευμάτων γίνεται μία από τις βασικές πράξεις αλληλεγγύης προς τήν ισπανική επανάσταση. Η Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΕ καλεί τούς Έλληνες εργάτες, και ιδιαίτερα τούς ναυτεργάτες, να «εμποδίσουν τόν εφοδιασμό του Φράνκο

τα γυριζω • και γραμματα γυριζω

από τά ελληνικά λιμάνια». Είναι γνωστό ότι Έλληνες έφοπλιστές μετέφεραν υλικό στά φασιστικά στρατεύματα και ότι τό καλυκοποιείο του Μποδοσάκη τά τροφοδοτούσε μέ πυρομαχικά.

Ο συγγραφέας αναφέρει ορισμένες περιπτώσεις σαμποτάζ σέ πλοία ελληνικά, φορτωμένα μέ υλικό πού προοριζόταν για τά στρατεύματα του Φράνκο, όπως επίσης περιπτώσεις ελληνικών καικιών πού σπάζοντας τόν κλοιό τών έχθρικών υποβρυχίων, προμήθευαν τό Δημοκρατικό Στρατό.

Οί έθελοντές από τήν Ελλάδα έφευγαν παράνομα σάν μετανάστες εργάτες για τή Μασσαλία, σάν ναυτικοί ή ακόμη άτομικά μέ διάφορους άλλους τρόπους. Στο γαλλικό λιμάνι τούς παραλάμβανε ή «Ελληνική Οργάνωση Μασσαλίας» και μέ τή βοήθεια του ΓΚΚ διαβιβάζονταν στήν Ισπανία. Μέ τόν ίδιο τρόπο έφευγαν και οί Κύπριοι έθελοντές. Έκτός από τούς έθελοντές από τήν Ελλάδα και τήν Κύπρο, αρκετοί Έλληνες και Κύπριοι τής διασποράς κατατάχτηκαν έθελοντές στήν ισπανική επανάσταση. Οί χώρες προέλευσής τους ήταν οί ΗΠΑ, ή ΕΣΣΔ, ή Αγγλία (για τούς Κύπριους, κυρίως), ό Καναδάς, τό Βέλγιο, ή Αίγυπτος και ή Γαλλία απ' όπου έφτασαν οί πρώτοι Έλληνες έθελοντές.

Ο συνολικός αριθμός τών Έλλήνων έθελοντών υπολογίζεται από τό συγγραφέα σέ 400 περίπου, αν και τά στοιχεία, όπως λέει και ό ίδιος, είναι προς τό παρόν ανεπαρκή. Οί μισοί περίπου από τούς έθελοντές ήταν ναυτεργάτες και οί υπόλοιποι κυρίως καπνεργάτες και οικοδόμοι. Από τούς Έλληνες τής διασποράς υπήρχαν πολλοί μεταλλουργοί, άνθρακωρύχοι, υπάλληλοι έστιατορίων, και ορισμένοι διανοούμενοι και φοιτητές. Οί περισσότεροι ήταν μέλη ή στελέχη του ΚΚΕ, συνδικαλιστές, ή μέλη τών κομμουνιστικών και άριστερών κομμάτων και συνδικάτων τών χωρών όπου ζούσαν.

Οί Έλληνες τής πρώτης ομάδας πού προέρχονταν κυρίως από τή Γαλλία, έφτιαξαν μαζί μέ άλλους Βαλκάνιους τό «Βαλκανικό Λόχο», ό όποιος εντάχθηκε στό Τάγμα

Ξφ' ὅσον ὑπάρχουν φροντιστήρια

**ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ
ΟΜΙΛΟΣ**

Έμμ. Μπενάκη 58

Τηλ. 3626228

σειρά: ΣΗΜΕΡΑ

**ΛΟΥΙ ΑΛΤΟΥΣΕΡ
τί πρέπει ν' αλλάξει
στό κομμουνιστικό
κόμμα**

**●
MONTY ΤΖΟΝΣΤΟΥΝ**

**Σοσιαλισμός
Δημοκρατία
και μονοκομματικό σύστημα**

**●
ΝΤΟΜΙΝΙΚ ΛΕΚΟΥΡ**

έτεροδοξία ή επανάσταση;

στις εκδόσεις «Αγώνας», τηλ. 324.53.32

και γραμματα ζωριζω • και γραμμα

«Ντομπρόφσκι». Μαζί με δύο ακόμη Τάγματα, δημιούργησαν την 11η Διεθνή Ταξιαρχία. Άκόμη Έλληνες υπήρχαν στο Βαλκανικό Λόχο του Τάγματος «Τέλμαν» της 12ης Διεθνούς Ταξιαρχίας και Κύπριοι στον Άγγλικό Λόχο της 15ης Δ.Τ. Στά τέσσερα τάγματα αυτής της τελευταίας Δ.Τ. συγκεντρώθηκαν λίγο αργότερα οι περισσότεροι Έλληνες. Στο Βαλκανικό Τάγμα «Δημητρώφ», σε συνολική δύναμη 800 ανδρών, υπήρχαν περίπου 160 Έλληνες, στο Άγγλικό, 600 ανδρών, υπήρχαν περίπου 60 Κύπριοι, στο Αμερικανικό «Λίνκολν», 550 ανδρών, 70 περίπου Έλληνες της Αμερικής. Ο αριθμός των Ελλήνων στο Γαλλο-βελγικό Τάγμα είναι άγνωστος.

Στά μέσα του '37 συγκροτήθηκε ένας άμιγής Έλληνικός Λόχος, με Διοικητή τον Π. Παντελιά, Ξυλουργό, Υποδιοικητή τον Α. Δηληγιάννη, Καπεργάτη, και πολιτικό έπιτροπο τον Κ. Στεφόπουλο, σιδηροδρομικό. Ο λόχος παρέμεινε στο Τάγμα «Δημητρώφ» της 15ης Δ.Τ. Οι Έλληνες πήραν μέρος

στην άμυνα της Μαδρίτης, στη μάχη της κοιλάδας της Χαράμα, στις μάχες της Μπρουνέτ, της Τερουέλ και του Μπελοίτ όπου ο Έλληνικός Λόχος, όπως και το Τάγμα Δημητρώφ, είχαν τεράστιες απώλειες. Με την αναδιοργάνωση των Δ.Τ., δημιουργείται ένας νέος Έλληνικός Λόχος, κυρίως από Έλληνες και Κύπριους της Αμερικής και της Αγγλίας. Εντάσσεται στο Αμερικανικό Τάγμα της 15ης Δ.Τ. και παίρνει μέρος στη μάχη του Έβρου, την τελευταία μάχη που έδωσε ή Ισπανική Επανάσταση μαζί με τις Δ.Τ. Οι Έλληνες έθελοντές πολέμησαν σε όλα σχεδόν τα μέτωπα, και είχαν περισσότερους από εκατό νεκρούς.

Μετά τη διάλυση των Δ.Τ., γυρίζουν στις χώρες προέλευσής τους (όπως οι Έλληνες της Αμερικής και της Αγγλίας). Πολλοί Έλληνες μετά το τέλος του Έμφυλιου πέρασαν στη Γαλλία, όπου κλείστηκαν σε στρατόπεδα. Ορισμένοι άπ' όσους κατάφεραν να διαφύγουν παίρνουν αργότερα μέρος στη Γαλλική Αντίσταση. Γνωρίζουμε

πως στη γαλλική αντιστασιακή ομάδα Μανουσιάν, γνωστότερη ως «Κόκκινη Αφίσα», συγκροτημένη άρχικά από Αρμένιους πρώην έθελοντές των Δ.Τ., μαζί με Πολωνούς, Ιταλούς και Τούρκους, υπήρχαν δύο Έλληνες (των οποίων τά ονόματα μās διαφεύγουν).

Αυτοί που επέστρεψαν στις πατρίδες τους ή κατέφυγαν σε άλλες χώρες, μεταφέροντας την ήττα της Ισπανικής επανάστασης και την κριτική για την πολιτική της Κ.Δ. και της ΕΣΣΔ, είτε απομονώθηκαν από τους κομματικούς μηχανισμούς, είτε έξοντώθηκαν. Ο συγγραφέας στο παράρτημα του βιβλίου του αναφέρει μεταξύ άλλων δέκα περιπτώσεις, επώνυμες, Ελλήνων έθελοντών που έξοντώθηκαν στην ΕΣΣΔ.

Περιμένουμε λοιπόν και τη δεύτερη, έμπλουτισμένη, έκδοση που μās υπόσχεται ο συγγραφέας, για να γνωρίσουμε καλύτερα αυτή τη σχετικά άγνωστη πτυχή της ιστορίας των Ελλήνων κομμουνιστών.

Πέτρος Πιζάνιας

Η ιστορία του σουρρεαλισμού του Maurice Nadeau

μετάφραση Άλεξάνδρα Παπαθανασοπούλου, έκ. «Πλέθρον», Αθήνα 1979

Βιβλίο συναρπαστικό, υπόδειγμα ιστορικής μελέτης ενός, μάλιστα πρόσφατου, πολιτιστικού φαινομένου όπως είναι ο σουρρεαλισμός, τό έργο του Μ. Nadeau μās προσφέρεται σε άψογη μετάφραση και επιμελημένη τυπογραφική τέχνη.

Χωρίς να υπάρχει, ως γνωστόν, ένας συνολικός έκδοτικός προγραμματισμός με σκοπό να καλύψει τό διαχρονικό και θεωρητικό πεδίο που αναφέρεται στην πρόσφατη λογοτεχνική και πολιτιστική ιστορία της Εύρώπης, μέσα από τον πληθωρισμό και τη συσσώρευση των μεταφράσεων, συγκροτείται τελικά (έμπειρικά) ένας

κατάλογος ευάριθμων όμοιογενών τίτλων που μπορούν να προσφέρουν κάποια ύποδομή σ' έναν τομέα που τυχόν ενδιαφέρει συστηματικότερα τον αναγνώστη. Έτσι στον τομέα της λογοτεχνίας, αναφέρω ένδεικτικά μιά σειρά βιβλίων που κυκλοφόρησαν από διαφορετικά έκδοτικά, αλλά ανταποκρίνονται σ' αυτό που λέω έργα ύποδομής της λογοτεχνικής ιστορίας και θεωρίας. Π.χ. έχουμε στα ελληνικά την *Ιστορία της ρωσικής λογοτεχνίας*, την *Ιστορία του σουρρεαλισμού*, την ιστορία της γερμανικής λογοτεχνίας στα χρόνια του Ναζισμού (τό πρόσφατο *Ναζισμός*

και *κουλτούρα* του Λ. Ρισάρ), τα ντοκουμέντα της πολιτιστικής ιστορίας στη Σοβιετική Ένωση στα χρόνια 1917-1932 του Άντ. Βογιαζου· στον τομέα της θεωρίας, μελέτες του Λούκατς, συμπεριλαμβανομένης επιτέλους και της *Θεωρίας του μυθιοτορήματος*, των Λ. Γκολντμάν, Μπάρτ κ.ά. Φυσικά τά κενά είναι μεγάλα, διότι οι περισσότερες μεταφράσεις επιλέγονται άναγκαστικά με τό κριτήριο να ξεπερνούν τον ειδικευμένο άγοραστή. Έτσι, για παράδειγμα, δέν διαθέτουμε μετάφραση κανενός από τά έργα που άσχολούνται με τον εύρωπαϊκό ρομαντισμό, ενός από τά

τα γιωριζω • και γραμμαρα γιωριζω

καθοριστικά πολιτιστικά φαινόμενα για τή διαμόρφωση τής πρόσφατης ευρωπαϊκής μας συνείδησης.

Τό βιβλίον του Ναντώ είναι τόσσ συναρπαστικό, όσο και τό ίδιο τό κίνημα του σουρρεαλισμού. Ο συγγραφέας ακολουθεί κατά βήμα, μέ τόν ίδιο ρυθμό, τό ίδιο λαχάνισμα, τήν πορεία του μοναδικού ίσως πολιτιστικού κινήματος πού πίστεψε στήν καθολική επανάσταση τής τέχνης, τής κοινωνίας και τής καθημερινής ζωής, στήν επανάσταση δηλαδή των ανθρώπων. Μετά τήν ανάγνωση αυτού του βιβλίου άπορεί κανείς πώς μπορούν κάποιοι σπουδαστές φιλόλογοι νά διαλέγουν σάν τίτλο τής έκκολαπτόμενης διατριβής τους τήν «Ιστορία του έλληνικού σουρρεαλισμού»... Καί είναι περισσότεροι άπό ένας. Ίσως, επειδή άγνοούμε άκόμη (έκτός άπό ειδικούς) κινήματα σάν τόν ρομαντισμό, δέν μπορούμε νά καταλάβουμε τή διαφορά ενός κινήματος άπό ορισμένες άτομικές περιπτώσεις.

Όταν ο Ναντώ τό 1944 προλογίζει τήν α' έκδοση του βιβλίου του θέτει ήδη τό κρίσιμο ερώτημα: «Ιστορία του σουρρεαλισμού! Μά τότε ο σουρρεαλισμός πέθανε! Όχι, δέν έννοούμε αυτό» (σ. 11) Καί ήδη τότε - όντας δηλ. σχεδόν μέσα στα γεγονότα και περιτριγυρισμένος άπό ζωντανούς ανθρώπους - νά έχει τή μεθοδολογική ψυχραιμία νά ξεχωρίσει πώς άπό τή μία υπήρξε ένα κίνημα, ένα κοινωνικό φαινόμενο πού χρονικά συμπύκνεται περίπου μεταξύ του τέλους του Α' Παγκοσμίου πολέμου και τήν άρχή του Β' Παγκοσμίου και πώς άπό τήν άλλη υπάρχει «ή σουρρεαλιστική άποψη, ή μάλλον ή σουρρεαλιστική στάση (πού) είναι αιώνια» (σ. 11). Η δεύτερη αυτή διαπίστωση, μέσα στα ζοφερά χρόνια και τίς ανακατατάξεις πού έφερε ο Μεγάλος Πόλεμος, προϋπέθετε κάποια τόλμη και πήγαζε άναμφισβήτητα άπό τή συνέπεια μέ τήν όποία προσέγγισε τό αντικείμενό του: δέν θα άρκοῦσε ποτέ μία έξονυχιστική τεκμηρίωση πηγών και πληροφοριών, αλλά για μία τόσο πρώιμη και στοχαστική κατα-

νοηση του σουρρεαλισμού βασικό του όπλο στάθηκε μία πλατιά θεωρητική και φιλοσοφική κατάρτιση των ιδεών τής εποχής, ή γνώση τής προηγούμενης λογοτεχνίας, τής σύγχρονης πολιτικής ιστορίας και κυρίως κάποιες άπόψεις, δικές του, πάνω σ' όλα αυτά. Ξεχωρίζοντας έτσι τά πράγματα, όχι μόνο δέν διαψεύστηκε άπό όσα ακολούθησαν, αλλά έβαζε κυρίως πολύ νωρίς ένα μεθοδολογικό κριτήριο για τήν προσέγγιση του σουρρεαλιστικού φαινομένου, πολύ συγκεκριμένο. Άλλο άν δέν χρησιμοποιήθηκε πάντοτε άπό τους μεταγενέστερους μελετητές ούτε κι άπό δημιουργούς μέ «σουρρεαλιστική στάση».

Όποιος άσχολεϊται σήμερα μέ τόν έλληνικό σουρρεαλισμό (κι εδώ τίθεται ένα ευρύτερο πρόβλημα για τόν χαρακτήρα κάποιων περιθωριακών κινήσεων, επιρροών ή επιδιώξεων), διαβάζοντας τό βιβλίον του Ναντώ θα άντιληφθεί τουλάχιστον ότι στήν έλληνική περίπτωση δέν μπορούμε νά μιλάμε για 'Ιστορία του σουρρεαλισμού. Τό νά ψάχνουμε τά τεκμήρια τής ιστορίας του έλληνικού σουρρεαλισμού είναι τόσο μάταιο, ώστε διαπίστωση του τύπου «οί Έλληνες σουρρεαλιστές δέν υπήρξαν επαναστάτες ή στρατευμένοι νά μοιάζει περισσότερο «έκτός θέματος», παρά νά άποτελεί αντικείμενο έρευνας. Φυσικά Έλληνες σουρρεαλιστές υπήρχαν, όπως ο άναμφισβήτητα αξιόλογος ποιητής Έμπειρικός. Θεωρώ όμως μεθοδολογικό λάθος, μέσα άπό μία συγκολλητική παράθεση μεμονωμένων στοιχείων (άπομονωμένων ανθρώπων), όπως ένα όποιοδήποτε κείμενο μιάς χρονικής περιόδου πού μäs έξυπηρετεί και στερείται π.χ. συντακτικής δομής, νά προσπαθούμε ν' αναπλάσουμε μία χρονική πορεία πού νά δανείζεται έννοιες και κριτήρια μιάς συγκεκριμένης ιστορικής διαδικασίας ενός κοινωνικού φαινομένου, όπως υπήρξε ο γαλλικός σουρρεαλισμός.

Οί παραπάνω ύπαινηγμοί θέλουν άπλως νά έπισημάνουν κάποια άμεσα έρεθίσματα πού έλπίζω νά προκαλέσει ή άνάγνωση τής 'Ιστορίας του σουρρεαλισμού του Na-

deau. Άναφερθηκα επίσης σ' όρισμένα στοιχεία πού έπεξηγούν τήν κάπως γενική μου κρίση ότι θεωρώ τό βιβλίον του Ναντώ σάν υπόδειγμα ιστορικής μελέτης ενός λογοτεχνικού φαινομένου, έστω κι άν, άπ' όσα ισχυρίζεται ο ίδιος τουλάχιστον, δέν είναι ίσως ούτε τό πληρέστερο ούτε τό έξαντλητικότερο έργο για τόν σουρρεαλισμό. Η μετάφρασή του, όμολογούμενως, έρχεται πολύ καθυστερημένα στήν Ελλάδα: δέν έννοώ διότι κυκλοφορεί ήδη άπό τό 1944. Ούτε επειδή προηγήθηκαν μεταφράσεις άλλων σουρρεαλιστικών κειμένων πριν άπό τό ιστορικό αυτό έγχειρίδιο, όπως τά Μανιφέστα του Μπρετόν, ποιήματα του Έλυάρ κ.ά. Άλλά κυρίως διότι ο σουρρεαλισμός άσκησε και στήν Ελλάδα αυτή τήν άκατανίκητη - άν και όχι πάντοτε γόνιμη - γοητεία του, επί 40 χρόνια περίπου, ή όποία θα ισχύει πάντοτε σάν έλκτική δύναμη, όσο τουλάχιστον θα ισχύουν και οί άθλιότερες πού άνακαλύψαμε στον 20ό αιώνα. Όσο ο άνθρωπος θα ναι διχασμένος άνάμεσα στις βαθύτερες επιθυμίες του και στις έξίσου βαθιές επιταγές πού όνομάζονται συνήθως πραγματικότητα. Όσο ή λίμπιντο και ή πάλη των τάξεων θα παραμένουν έπιστημονικά άντικείμενα έργαστηριακής έπιδιόρθωσης των ανθρώπων.

Μαριάννα Δήτσα

για γυμνάζω • και γραμμα

Ο βίος και η πολιτεία

Η πώση της κυκλοφορίας του πολιτικού βιβλίου

Διαβάζουμε στο τελευταίο τεύχος (23) του περιοδικού ΔΙΑΒΑΖΩ σχόλιο για την πώση του πολιτικού βιβλίου και τη συνακόλουθη άνοδο του λογοτεχνικού. Μαζί με τη διαπίστωση, πού συνοδεύεται, επί τό επιστημονικότερον, από κάποιους αριθμούς και ποσοστά, συναντούμε και μία προσπάθεια έρμηνείας του γεγονότος. Υπό τύπον άθώων έρωτήσεων, φυσικά. Γιατί, ως γνωστόν, όταν σε μία πρόταση βάζουμε έρωτηματικό, ή πρόταση αυτή αυτόματως απαλλάσσεται πάσης ευθύνης ή γνώμης και κατατίθεται στην τράπεζα πνευματικής πίστωσης. Ως γνωστόν.

Θά σταθούμε σε ένα από αυτά τά έρωτήματα: «Μήπως αυτή ή στροφή ... άντανακλά - τουλάχιστον για ένα μέρος του κοινού - την ανάγκη για μία αντιμετώπιση του άνθρώπου λιγότερο άπρόσωπη; Την αίσθηση πώς οί πολιτικές λύσεις, οί μαζικές, οί εκ των «άνω» και εκ των «έξω», τείνουν νά άποδειχτούν άνεπαρκείς για τά μεγάλα προβλήματα του κόσμου;» Νά λοιπόν πού μία άπλή διαπίστωση προσλαμβάνει κοσμοθεωρητικές διαστάσεις: Ο άνθρωπος, ό κόσμος, οί λύσεις, τά μεγάλα προβλήματα. Μήπως δέν είναι αυτά στοιχεία πού, μέ τόν ένα ή μέ τόν άλλον τρόπο, φτιάχνουν πολιτικές, πολιτικότερες τοποθετήσεις; Έρωτήσεις κάνουμε. Καί κάτι άλλο: Ποιές είναι αυτές οί πολιτικές λύσεις, οί μαζικές, τί έλυσαν και τί δέν έλυσαν, ώστε νά άποφασίζει τό ΔΙΑΒΑΖΩ, έξίσου εκ των «άνω» και εκ των «έξω» - ή μήπως τά περιοδικά άποτελούν έσωτερική περιπέτεια; -, πώς είναι, συλλήβδην, άνεπαρκείς και άπρόσωπες; Πολιτικές υπάρχουν πολλές, όπως και λογοτεχνίες. Ο κόσμος επιμένει νά είναι αντιφατικός, παρά τίς εκάστοτε, πολιτικές ή μή, ίσοπεδώσεις. Λάθος;

Στά πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, πράγματι, τό πνεύμα της έποχής ήταν ζωο πολιτικό, άν και άπολύτως κατοικίδιο. Μοίραζε άφιλοκερδώς τά νάματα της αλήθειας και τά περιβραχιόνια στους φρουρούς της. Έπειτα ήρθε ό Καματερός μέ τά δικά του νάματα, και ή αλήθεια έγινε καταπότι. Η πολιτική σκέψη έγινε πολιτικολογία και εκχωρήθηκε, άμαχητί, στη δημοσιογραφία. Τό πνεύμα της έποχής έπεσε σε «δημιουργική» καταληψία.

Μερικοί τότε ψέλλιζαν: δέν διαβάζουμε και λίγη λογοτεχνία; Άλλοι μέ τρόπο προστά στό φάσμα - ριζοσπαστικών - έστω και δυνάμει - συνειδήσεων, έβλεπαν τή λογοτεχνία ως αντίδοτο στό φαρμάκι της πολιτικής. Ξέρουμε πώς ό τρόμος αυτός κοντεύει πιά σήμερα νά γίνει πνευματικό καθεστώς. Η μετάβαση από την πολιτική στη λογοτεχνία βαφτίζεται πράξη άνάνηψης, άπελευθέρωσης, αφήνοντας άκέραιη την ίσοπεδωτική, μανιχαϊστική συλλογιστική: Οποιος θέλει νά διαβάσει λογοτεχνία πρέπει νά άρνηθει τόν πρότερο έαυτό του, τό θεό του, και νά βρει καινούριο θεό, πρώην σατανά. Καί αυτό για πολλούς λόγους, πού ένας τους μάς άφορά άμεσα: Η όνομαζόμενη πολιτικοποίηση πράγματι αντιμετώπιζε τή λογοτεχνία και την τέχνη σαν έχθρό ή, στην καλύτερη περίπτωση, σαν χώρο έκπλήρωσης «πολιτιστικών ύποχρεώσεων» και μαζικής έκτέλεσης αγωνιστικών έργων (όρα και τά φεστιβάλ, πού συνεχίζονται). Ξέρουμε τά παρελόμενα: επί σκηνης ιδού και πάλι ό,τι πιο παλαιωμένο και μισητό έχει φτιάξει ή άκαδημαϊκή ιδεολογία, ό,τι πιο άποσβολωτικό για την ίδια την τέχνη: ή ιεράρχηση της κοινωνίας σε κλίμακες ευαισθησίας, όπου στην πιο άπρόσιτη κορφή δεσπόζουν οί «πνευματικοί άνθρωποι» και τό πάνθεο των καλλιτεχνών, πεμπουσία της ανθρωπίνης ευαισθησίας και του νεοελληνικού

ρα μωριζω • και γραμμαρα μωριζω

πολιτισμοῦ. Πολλοί ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, ὅπως λέει κι ἡ τηλεόραση, συνάδουν σήμερα σ' αὐτὴ τὴν ἐκκωφαντικὴ, καθ' ὑπαγόρευση, ἀνάληψή μας. Ὡστόσο εἴτε μέ τόν ἕνα, εἴτε μέ τόν ἄλλον τρόπο, εἴτε μέ τὰ φεστιβάλ, εἴτε μέ τὴν ἐπιστροφή εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου – ὅπου τὰ πρόσωπα, συνήθως, εἶναι συγκεχυμένα – τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνάντησής μας μέ τὴ λογοτεχνία προεξοφλεῖται, προγραμματίζεται, προαποφασίζεται καὶ καθυποτάσσεται. Καὶ εἶναι φαινόμενο ἰδεολογικῆς πτώχευσης καὶ πολιτισμικῆς ἐξαθλίωσης ὅταν πολιτικός στοχασμός καὶ λογοτεχνία θεωροῦνται ποσὰ ἀντιστρόφως ἀνάλογα. Γιατί, ἂν μὴ τί ἄλλο, ἀφαιρώντας τὸ πρόθεμα «πολιτικό» δέν ἐξασφαλίζουμε, καλὰ καὶ σώνει, ποίηση.

Ἐπάρχουν ὡστόσο καὶ ἀναγνώστες τῆς λογοτεχνίας πού γνωρίζουν, ἢ ἔστω διαισθάνονται ἤδη, ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς μεταπολίτευσης, πὼς ἡ πολιτικὴ πράξη κι ὁ πολιτικός στοχασμός διολισθαίνουν καθημερινὰ πρὸς τὴν πολιτικολογία, πὼς χάνουν τὴ δυνατότητα νὰ θέτουν συνολικά τὸ πρόβλημα ἑνὸς πολιτισμοῦ καὶ νὰ δραματίζονται λύσεις. Δηλαδή πὼς ἡ Ἀριστερά χάνει τὸ πολιτιστικὸ της μήνυμα, καὶ τὸ ἀντικαθιστᾷ μέ ἰσοπεδωτικὲς, ἐκ τῶν ἄνω, κάτω, ἔξω, ἔσω, πανταχόθεν, ἐπιταγές – πὼς παύει νὰ εἶναι Ἀριστερά. Γιατί θὰ πρέπει νὰ λέμε τὰ πράγματα μέ τὸ ὄνομά τους: ὁ λόγος εἶναι περὶ ἀριστεροῦ πολιτικοῦ βιβλίου – καὶ τῆς πτώσης του – καὶ περὶ ἀριστερῶν πολιτικῶν λύσεων. Ἴδου λοιπὸν ἕνα ἀκόμη, τελευταῖο, ἐρώτημα πού θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσχολήσῃ τούς συντάκτες τοῦ σχολίου, πού δέν λέν τὰ πράγματα μέ τὸ ὄνομά τους: Τί σοὶ ἄποψη εἶναι αὐτὴ – πολιτικὴ, ἠθικὴ, ὀτιδήποτε –, πού ὑπαινίσσεται μόνο, δίχως ποτέ νὰ κατονομάζει, τούς ἀντιπάλους της; Γιατί ὅπως μῆτε τότε μιλήσαμε οὐσιαστικά γιὰ τὸ πολιτικὸ βιβλίο καὶ τὰ πολιτικὰ προβλήματα, μῆτε καὶ τώρα μιλοῦμε οὐσιαστικά γιὰ τὴ λογοτεχνία. Τὸ νόμισμα εἶναι ἕνα καὶ μᾶς ἐξαργυρώνει καθημερινὰ, εἴτε μέ τὴν κορώνα, εἴτε μέ τὰ γράμματα. Εἴτε μέσα εἴτε ἔξω, εἴτε πάνω εἴτε κάτω, στό βίο (τόν ἀβίωτο) ἢ τὴν πολιτεία μας (τὴν ὑποταγή μας), «ὁ κόσμος εἶναι ζόρικος κι ἐμεῖς ἀσθενικοί».

Δ. Καψάλης

Μιά μητέρα ἐξομολογεῖται

Ἄθλητές ὅλου τοῦ κόσμου ἐνωθεῖτε!

Ἦρθε ἡ ὥρα στὴ θέση τοῦ σφυροδρέπανου νὰ βάλουμε μιά μπάλα καὶ ἕνα ζευγάρι Adidas. Σύμβολα πού θὰ κινητοποιήσουν πολλές ἡλικίες καὶ ὅλες τίς ἰδεολογίες, πλην τῆς ἀριστερῆς. Στὴ θέση τοῦ ὁμολογουμένως ρετρό σφυροδρέπανου, ἕνα καλάθι τοῦ μπάσκετ κι ἕνα κοντάρι, στὴ θέση κυρίως μιᾶς νεολαίας πού κινητοποιεῖται στὴν προοπτικὴ τῶν λαϊκῶν ἀγῶνων, μιά νεολαία μαχητικὴ πού εἰσπνέει βαθιά στους στίβους τῶν ἀθλητικῶν ἀγῶνων. Καὶ αὐτὴ ἡ νεολαία ἔχει τὰ ἀρχικά ΚΝΕ. Σέ ὀρισμένους δέν χρειάζονται ἀποκρυπτογράφηση τὰ ἀρχικά ἐτοῦτα, σέ ἄλλους ὅμως, πού ἀνακαλύπτουν τὰ δροσερά αὐτὰ παιδιὰ (πιστεύω, σι' ἀλήθεια, πὼς πρώτη φορά αὐτὸ τὸ καλοκαίρι), στίς μανάδες καὶ τίς γιαγιάδες στίς παιδικὲς χαρές καὶ στὰ πάγκα, φαντάζουν σάν πρόσκοποι οἱ «πάντα πρόθυμοι γιὰ τὸ καλό». Συμφωνοῦν μάλιστα φανατικά μέ τίς ἀφίσες καὶ τὰ αἰτήματά τους. Διότι αὐτὰ τὰ καλὰ καὶ φρόνιμα παιδιὰ μιλοῦν συνέχεια γιὰ τὴ διαφθορά καὶ τὰ παρασιτρατήματα τῆς νεολαίας μας, ὅπως εἶναι τὰ ξενύχτια σέ στέκια, μουσικὴ, χορός καὶ ποτό στὰ τόσο διαδομένα μπάρ· μιλοῦν μέ ἀγάπη γιὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ πού χρειάζονται ὅπωςδὴποτε κουκλοθέατρο στό Ἄλσος

και γραμματα ζωριζω • και γραμμα

Παγκρατίου· σάν καλοί χριστιανοί σέ βοηθούν νά σηκώσεις τό καροτσάκι του μωρού· χαϊδεύουν τά μαλλιά του άγγελουδιού σου. Όμορφο κόμμα, ήθικό, άγγελικά πλασμένο. Κυρίως όμως - κι εκεί, μ' ένα κόμπο φοβίες πού έχουν βγαίνοντας από τήν κουζίνα τους, όλες οι κυράτσες υπερθεματίζουν - διακηρύττουν σάν τά μόνα άξια καθήκοντα τής νεολαίας τά μαθήματά τους και τόν άθλητισμό. Κάπου ανάμεσα σ' όλα αυτά, σά νέοι πού είναι, πάντοτε ανυπόμονοι και άνικανοποίητοι από τήν κοινωνία των γεροντότερων, μέ ύφος περίπου άθώο, λένε στις κυρίες πώς ή σημερινή κυβέρνηση δέν φροντίζει άρκετά τήν ανάπτυξη του άθλητισμού, δέν αγαπάει άρκετά τά παιδιά της. Όλα αυτά κάνουν τις κυρίες ν' αναστενάζουν και νά τους παρηγορούν πώς σιγά σιγά όλα θά γίνουν. Μερικές, ίσως, σκεπτόμενες πώς άν υπήρχαν περισσότερα γήπεδα θά γλίτωναν από τό άγχος μήπως τό παιδί τους πάρει τόν κακό δρόμο - άς πούμε νά γκομενίζει ή νά καπνίζει - γίνονται μέχρι και Άντιπολίτευση, φυσικά τήν ήμερομηνία των έπόμενων εκλογών. Συμβαίνει καμιά φορά, ανάμεσα σ' αυτά τά σοβαρά παιδιά νά βρίσκονται κι ορισμένοι θαρραλέοι και ιδεολόγοι, νά, αυτοί οι «δογματικοί», πού πιστεύουν ότι παντού πρέπει νά περάσουν και τή γραμμή του Κόμματος και άρχίζουν νά μιλάνε και για τή Σοβιετική Ένωση, όπου σοσιαλισμός ίσον άθλητισμός και αγάπη για τό Παιδί. Άλλωστε, τί άλλο θά μπορούσε κανείς νά σερβίρει σήμερα από τόν σοβιετικό σοσιαλισμό, άκόμη και για έσωτερική, έσωκομματική προπαγανδιστική κατανάλωση... Δέν λέω, κερδίζουν συμπαθούντες και όπαδούς στις νοικοκυρές - μαμάδες, στους παιδικούς σταθμούς οικογενειακής πρωτοβουλίας πού είναι οι γιαγιάδες - παπούδες και στά μικρά παιδιά πού θαυμάζουν τά πάνλευκα σορτσάκια τους. Κυρίως, όμως, τό Κόμμα κερδίζει μέ γυμνασμένο σφρίγος όπαδούς τής φιλοσοβιετικής άθλητικής ιδεολογίας, τής μόνης πού ύπόσχεται χαρούμενα παιδιά στις γραμμές του πού ραγίστηκαν τήν περασμένη άνοιξη.

Όμως εγώ, πού περνάω καθημερινά μερικές ώρες στην παιδική χαρά, νιώθω τόσο μόνη και περικυκλωμένη από χριστιανοσύνη ώστε νά κρύβω συνήθως άσυναίσθητα, πλην έπιμελώς, τό έξώφυλλο του βιβλίου πού διαβάζω. Όλα αυτά ονομάζονται προφειστιβαλικές εκδηλώσεις τής ΚΝΕ· πόσο άνακαλούν τήν κηδεία του Μύρη στην Άλεξάνδρεια του 340 μ.Χ. Λίγοι πού είναι οι φίλοι του Μύρη, ξένοι, ξένοι πολύ και δέν ύπάρχει πιά ούτε ο ποιητής για νά μιλήσει.

Μιά μητέρα

Άλσος Παγκρατίου Καλοκαίρι 1979

Ό λαός άπαιτεί νά καταργηθούν οι τόνοι!

Ό δουλευτής του ΚΚΕ Μαρία Δαμανάκη, ύποστηρίζοντας στή Βουλή τήν πρόταση νόμου του ΠΑΣΟΚ για τήν καθιέρωση στην εκπαίδευση του μονοτονικού συστήματος γραφής, κοντά στα άλλα ειπε:

«Στήν πράξη δέν έχει προχωρήσει ή εξαγγελθείσα εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Ό άπαίτηση του λαού νά μάθει και νά γράφει τή γλώσσα του χωρίς τόνους, καταστρατηγείται από τήν τακτική πού άκολουθεί ή κυβέρνηση. Σήμερα, στην καθιέρωση του μονοτονικού συστήματος αντιδρούν οι δυνάμεις τής συντήρησης» (Ριζοσπάστης, 27.7.79, οι ύπογραμμίσεις δικές μου).

Όσοι λοιπόν έπιμένουν νά θεωρούν τους τόνους αναγκαίους, παρά τήν αντίθετη γνώμη τής κυβέρνησης (ό εισηγητής τής Ν.Δ. κ. Καραϊ-

τα γινωρίζω • και γραμματα γινωρίζω

σκάκης, στην όμιλία του τάχτηκε κι αυτός υπέρ του μονοτονικού, ή σχετική όμως πρόταση απορρίφθηκε διότι ή πλειοψηφία τή χαρακτήρισε «άτελή» και μή συνοδευόμενη από τήν απαραίτητη προετοιμασία), όσοι συνηθίζουν τή δασεία και τήν ὀξεία παραβαίνοντας τή γραμματική σύσσωμης τής αντιπολίτευσης και, κυρίως, αγνοώντας τήν πρωτοποριακή πρακτική τής πλειοψηφίας τών ἐφημερίδων, όσοι λοιπόν είναι υπέρ τών τόνων «καταστρατηγώντας» τήν «ἀπαίτηση τοῦ λαοῦ νά γράφει τή γλώσσα του χωρίς τόνους», πρέπει νά ξέρουν ότι είναι συντηρητικοί!

Ἡ ἐκπρόσωπος τής πρωτοπορίας ἐκεῖ τούς κατατάσσει, σέ πλήρη συμφωνία μέ τήν Ἐπογενυματινή («Εἴμαστε πρωτοπόροι» ἔγραφε πρό καιροῦ).

Παλιότερα εἶχα γράψει (Πολίτης τεῦχ. 25, «Οἱ τόνοι και τά πνεύματα τοῦ κακοῦ») ὅτι:

«σήμερα, μέ τό μονοτονικό σύστημα, ἀφοῦ κάποιοι ἰσχυροί μηχανισμοί τοῦ χαρίζουν τό φωτιστέφανο τής προοδευτικότητας, θά χωριστοῦμε σέ προοδευτικούς και συντηρητικούς συνεχίζοντας ἕνα ἄγονο πιά ἀγώνα γιά τό «γλωσσικό» ἐκεῖ πού δέν ὑπάρχει: σέ στρατόπεδα ἄτονων και τονούμενων, ὅπου οἱ μέν θά ναρκισσεύονται ὡς προοδευτικοί ἐπειδή δέν περισπῶνται και οἱ ἄλλοι θά καντηριάζονται ὡς συντηρητικοί ἐπειδή θά χρησιμοποιοῦν αὐτά τά «ἄχρηστα» σύμβολα.

Ἀπό πολλούς ὁ κίνδυνος αὐτός εἶχε θεωρηθεῖ ἀστειότητα (βλέπε π.χ. ἀπάντηση τής κ. Ἀλόης Σιδέρη, Πολίτης τεῦχ. 26). Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀστεία μ' αὐτά τά πράγματα δέν γίνονται, ἤ τουλάχιστο δέν πρέπει νά γίνονται.

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

ΝΙΚΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ «Ο ΛΟΥΣΙΑΣ»

«Ἐνα νέο μυθιστόρημα σέ μιά ἐντελῶς πρωτότυπη γλώσσα και δομή. Ὁ Λούσιος, τό κεντρικό πρόσωπο τοῦ ἔργου εἶναι ἕνα περιθωριακό ἄτομο, ἕνας μοναχικός χαρακτήρας: ἀκτῆμων, μέ βαθύ ἐνστικτο τής ζωῆς ἀλλά μέ τρόπους μικροῦ παιδιοῦ.

« Ὁ Λούσιος, » εἶναι ἕνα ὑπαρξιακό βιβλίο. Εἶναι ἡ ἐλεγεία τοῦ μοναχικοῦ ἀνθρώπου πού ἡ ὄργανω μένη κοινωνία ἀπωθεῖ στίς παρυφές τής ζωῆς».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ
Πανεπιστημίου 44 - Τηλ: 3615.783